

**ДОНИШГОҲИ ДАВЛАТИИ ҲУҚУҚ, БИЗНЕС
ВА СИЁСАТИ ТОҶИКИСТОН**

**УДК: 347.61 (575.3)
ББК: 67.99 (2) 4 (2Т)
Р-79**

Бо ҳуқуқи дастнавис

РОФИЕВА АЗИЗА ҲАМДАМОВНА

**ТАНЗИМИ ҲУҚУҚИИ СОҲИБКОРИИ ОИЛАВӢ
ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН**

АВТОРЕФЕРАТИ

**диссертатсия барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмхон
ҳуқуқшиносӣ аз рӯи ихтисоси 12.00.03 - Ҳуқуқи граждани; ҳуқуқи
соҳибкорӣ; ҳуқуқи оилавӣ; ҳуқуқи байналмилалӣ хусусӣ**

Душанбе – 2023

Диссертатсия дар кафедраи ҳуқуқи соҳибкорӣ ва байналмилалии факултети ҳуқуқшиносии Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон иҷро гардидааст

- Рохбари илмӣ:** Сангинзод Дониёр Шомаҳмад – муовини Ректори Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айни оид ба корҳои илмӣ, доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, профессор.
- Муқарризони расмӣ:** **Исмоилов Шавқат Маҳмудович** - доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, профессори кафедраи ҳуқуқи иқтисодӣ, молиявӣ ва зиддикорупсионии факултети менеҷмент ва ҳуқуқи иқтисодии Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон.
- Раупова Манзура Турсуновна** – доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, профессори кафедраи ҳуқуқ ва ҳуқуқшиносии муқоисавии Академияи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон
- Муассисаи пешбар:** **Донишгоҳи давлатии тичорати Тоҷикистон**

Ҳимояи диссертатсия “04” июли соли 2023 соати 10.00 дар ҷаласаи Шӯрои диссертатсионии 6D.KOA-018-и назди Донишгоҳи миллии Тоҷикистон (734025, ш. Душанбе, кӯчаи Буни Ҳисорак, толори Шӯрои диссертатсионии факултети ҳуқуқшиносӣ) баргузор мегардад.

Бо мазмуни диссертатсия тавассути сомонаи www.tnu.tj ва дар китобхонаи марказии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон (734025, ш. Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ, 17) метавон шинос шуд.

Автореферат « ____ » _____ соли 2023 тавзеъ шудааст.

Котиби илмӣ Шӯрои диссертатсионӣ, доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент

А.К. Назаров

МУҚАДДИМА

Мубрами мавзун таҳқиқот. Бо дарки муҳимияти падидаи оила дар ташаккул ва пешрафти давлат ва ҳифзи арзишҳои фарҳанги миллӣ баъд аз ба даст овардани истиқлолияти давлатӣ дар сатҳи Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон принсипи кафолати ҳимояи давлатии оила ҳамчун асоси ҷамъият ва амалишавии ҳуқуқи ҳар шахс ба ташкили оила қувваи конститусионӣ касб намуд. Дар радифи ин меъёри конститусионӣ аз солҳои ба даст овардани истиқлолияти давлатӣ, таҳкими заминаҳои ташаккули оила ва дастгирии оилаҳо бо дарназардошти арзишҳои фарҳанги миллӣ яке аз самтҳои афзалиятноки сиёсати давлатӣ эътироф шуда, аз ҷониби давлату Ҳукумати кишвар дар ин самт корҳои муайяне анҷом дода шуданд. Мақсади асосии таҳкими заминаҳои иҷтимоию иқтисодии оила таъмини болоравии сатҳи зиндагӣ ва некуаҳволии ҳар як оила дар асоси шугли доимӣ, ташкили фаъолияти соҳибкории оилавӣ, бозомӯзии касбӣ ва иштироки фаъолона дар рушди ҳамаи соҳаҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ дар шароити иқтисоди бозорӣ мебошад. Баҳри рушди устувори иқтисодию иҷтимоии оилаҳо андешидани чораҳои зерин зарур мебошад: таъмини шугли доимии аъзои оила; баланд бардоштани сатҳи даромаднокии оила аз ҳисоби тақвияти нерӯи зехнии аъзои оила; рушди соҳибкории оилавӣ ва тичорати оилавӣ; ба роҳ мондани тарбияи меҳнатӣ ва ахлоқии насли ҷавон ва баланд бардоштани вазифаи тарбиявии оила; ташкили курсҳои касбомӯзӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ¹.

Дар суҳанронии худ Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ — Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба ифтихори Рӯзи модар санаи 7-уми март соли 2017 зикр намуданд, ки: “Шумораи соҳибкорон аз ҳисоби занон беш аз 138 ҳазор нафар буда, сарвари 20 ҳазору 500 хоҷагии деҳқониро занон ба уҳда доранд. Бо мақсади мусоидат ба рушди фаъолияти соҳибкории занон Қарори Ҳукумати мамлакат “Дар бораи таъсис ва ҷудо намудани грантҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон барои дастгирии фаъолияти соҳибкории занон барои солҳои 2016-2020” қабул шудааст. Дар ин асос тайи се сол тавассути сохторҳои Вазорати меҳнат, муҳоҷират ва шугли аҳоли қариб ба 6000 нафар занон дар ҳаҷми 18 миллион сомонӣ ёрии молиявӣ пардохта шудааст. Бо вучуди ин, қисми зиёди занону духтарон ҳоло ҳам соҳиби касбу кор ва шугли муайян набуда, ба захираҳои иҷтимоӣ, маънавӣ ва моддӣ кам дастрасӣ доранд. Барои ислоҳи чунин вазъият моро зарур аст, ки ҷиҳати баланд бардоштани сатҳи огоҳии қадбонуҳо ва модарону хоҳарон тадбирҳои иловагӣ андешем, дар маҳалҳо соҳибкории хонаводагӣ ва соҳибкоронеро, ки дар ин самт фаъолият доранд, дастгирӣ карда, ҷалби духтарону бонувонро ба омӯзиши касбу ҳунар, аз ҷумла ҳунаҳои дастӣ ва дигар навъҳои касбӣ ҳарчи бештар вусъат диҳем. Ҳукумат дар сиёсати худ ба ҳалли масъалаҳои зикршуда минбаъд

¹ Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 декабри соли 2015, № 801 “Дар бораи Концепсияи рушди оила дар Ҷумҳурии Тоҷикистон”// Махзани мутамакази иттилоотӣ-ҳуқуқии ҚТ «Адлия». Шақли 7.0. [Заҳираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: URL: [http:// www.adlia.tj](http://www.adlia.tj) (санаи муроҷиат: 06.08.2021 с.).

низ эътибори чиддӣ дода, ташаббусҳои созандаи бонувону духтарони соҳибкору хунарманд, бомаърифату вағандӯст ва ҳудогоҳу худшиносро, ки пояҳои давлатдорӣ миллиамонро таҳким мебахшанд, дастгирӣ менамояд”².

Таҷрибаи рушди кишварҳое, ки дар ислоҳоти бозорӣ иқтисодӣ ба таъмини сатҳи баланди даромади аҳоли ба комёбиҳои назаррас ноил гардидаанд, нишон медиҳад, ки соҳибкорӣ хусусӣ на танҳо дар таъмини шугли аҳоли, балки дар ташкили омилҳои устувор, тараққиёти иҷтимоӣ иқтисодӣ низ нақши рӯзафзун мебозад. Дар ҷаҳони муосир қисми зиёди соҳибкорӣ хурдро соҳибкорӣ оилавӣ ташкил медиҳад. Афзалиятҳои иҷтимоӣ иқтисодӣ ин самти соҳибкорӣ самаранокии баланди фаъолияти субъектҳои он ва дарозмуддати будани динамизми тараққиётро муайян менамоянд. Дар як қатор давлатҳои хориҷа ассотисияҳои махсусе мавҷуданд, ки дар соҳаи ташкили соҳибкорӣ оилавӣ тадқиқот мегузаронанд, манфиатҳои онҳоро ҳимоя мекунанд ва барои мубодилаи таҷриба дар фаъолияти соҳибкорӣ оилавӣ майдонҳои мубоҳиса пешниҳод мекунанд. Ин имкон медиҳад, ки аҳоли ба фаъолияти соҳибкорӣ фаъолона ҷалб карда шавад, анъанаҳои соҳибкорӣ оилавӣ инкишоф дода шуда, сулолаҳои соҳибкорӣ оилавӣ ташаккул дода шаванд. Яъне соҳибкорӣ оилавӣ на танҳо муҳити мўътадили иҷтимоӣ иқтисодиро дар ҷомеа таъмин менамояд, балки муҳити соҳибкорӣ ва ояндабиниро низ ташаккул медиҳад.

Намунаи равшантарини муваффақияти молиявӣ соҳибкорӣ оилавӣ империяҳои тичоратӣ Ротшилдҳо ва Рокфеллерҳо мебошад. Ҳамин тариқ, сарвати умумӣи бонкдорони Ротшилд мувофиқи ҳисобҳои консервативӣи коршиносон 3,2 триллион долларро ташкил медиҳад, гарчанде ки ҳеҷ кас наметавонад рақами дақиқро номбар кунад. Муаррихон мегӯянд сарвати дигари сулолаи машҳури ҷаҳон Рокфеллер тақрибан як триллион камтар аст (2,2 триллион доллар)³.

Дар шароити муосири ҷомеаи индустриалӣ ва постиндустриалӣ соҳибкорӣ оилавӣ ҷойҳои ишғол мекунанд, ки муталлиқи соҳибкорӣ миёна ва калон намебошад. Инҳо савдои хурди яқлухт ва ҷаҳона, хизматрасонии маишӣ (ҷомашӯй, ателье, сартарошхонаҳо, дӯзандагӣ ва таъмири техникаи рӯзгор, либосу пойафзол ва ғайра), тичорати хурди тарабхона, хизматрасонии нақлиётӣ ба аҳоли (кашонидани мебел), кироия асбобу анҷоми маданияи маишӣ ва рӯзгор, таъмири ҷузъӣ ва сохтмони манзил, гаражҳо, биноҳои хизмати маишӣ ва маданӣ, ҳисоби бухгалтерӣ ва аудит, хунармандӣ, кишоварзӣ ва ғайра мебошанд⁴.

Соҳибкорӣ оилавӣ сарфи назар аз миқёси фаъолият, шакли ташкилию ҳуқуқӣ, фаъолияти истеҳсолӣ, дараҷаи тараққиёти иҷтимоӣ сиёсӣ ва рушди

² Суҳанронӣ Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ — Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба ифтихори Рӯзи модар аз 07.03.2017 с. [Заҳираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: URL: <http://prezident.tj/node/14719> (санаи мурочиат: 06.08.2021 с.).

³ Каримова А. Плюсы и минусы семейного бизнеса [Заҳираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: URL // <https://kontur.ru/articles/579>. (санаи мурочиат: 06.08.2021 с.).

⁴ Семейное предпринимательство: международный опыт и перспективы развития в Республике Беларусь. – Минск, 2021. – С. 9.

бозорӣ асоси ҳаёти корпоративии ҳамаи мамлакатҳо буд ва дар айни ҳол асоси тараққиёти иҷтимоию иқтисодӣ боқӣ мемонданд. Таърихан ширкатҳои оилавӣ дар аксар маврид институтҳои устувор буданд. Муҳимияти онҳо монанди пешрафтҳои иҷтимоию фарҳангӣ, технологӣ ва тартиботи нави бозор бо назардошти ҷаҳонишавӣ мебошад⁵.

Дар айни ҳол қонунгузори давлатҳои танзимкунандаи соҳибқориҳои оилавиро дар доираи кишварҳои пасошӯравӣ ба гурӯҳҳои зеринро ҷудо намудан мумкин аст: 1) қонунгузорӣ, ки санадҳои меъёрии ҳуқуқии алоҳидаро дар бар мегирад, ки соҳибқориҳои оилавиро қонунӣ мегардонанд ва барномаҳои давлатии дастгирии онҳо ҷой дорад (Ўзбекистон, Ҷумҳурии Приднестроии Молдавия); 2) қонунгузорӣ, ки асосҳои вазъи ҳуқуқии соҳибқориҳои оилавиро муайян мекунад (Латвия, Арманистон); 3) қонунгузорӣ, ки дар он санадҳои меъёрии ҳуқуқии алоҳидаи танзим ва пешбурди соҳибқориҳои оилави мавҷуд нестанд, вале мафҳумҳои соҳибқориҳои оилавӣ ё қорхонаи оилавиро бо қонунҳои махсус дар бораи фаъолияти соҳибқорӣ муайян мекунад (Озарбойҷон, Белоруссия, Қазоқистон); 4) қонунгузорӣ, ки дар он ҷанбаи соҳибқорӣ дар қонунҳои махсус дар бораи хоҷагиҳои деҳқонӣ (Тоҷикистон, Қирғизистон, Украина, Россия ва дигар давлатҳо) инъикос ёфтааст⁶.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ин самти соҳибқорӣ дар асоси қонунгузорӣ мушаххас муқаррар нашудааст ва ба таври дахлдор ба рушд намудани он мусоидат наменаояд. Дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон "Дар бораи хоҷагии деҳқонӣ (фермерӣ)" аз 15 марти соли 2016, № 1289 иборати "соҳибқориҳои оилавӣ" ва ё "хоҷагии оилавӣ" умуман ҷой надорад. Дар моддаи 1 ин Қонун омадааст: хоҷагии деҳқонӣ (фермерӣ) (минбаъд - хоҷагии деҳқонӣ) субъекти соҳибқорӣ, ки дар он истехсол, нигоҳдорӣ, қоркард ва фурӯши маҳсулоти кишоварзӣ ба фаъолияти шахсии як нафар ё фаъолияти якҷояи гурӯҳи шахсонӣ воқеӣ дар қитъаи замин ва молу мулки ба онҳо тааллуқдошта асос ёфтааст⁷. Дар таносуб аз қонуни амалкунанда Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 19 майи соли 2009, № 526 "Дар бораи хоҷагии деҳқонӣ (фермерӣ)" (соли 2016 аз эътибор соқит доништа шуд) манфиатҳои оиларо ҳифз менамуд. Аз ҷумла дар моддаи 1 ин Қонун муқаррар шуда буд, ки хоҷагии деҳқонӣ (фермерӣ) (минбаъд - хоҷагии деҳқонӣ) субъекти хоҷагидорӣ мустақилест, ки фаъолияти он ҳамчун соҳибқор ба меҳнати шахсии як нафар, аъзои як оила ё гурӯҳи шахсон асос ёфта, заминаи онро қитъаи замин ва дигар молу мулки ба аъзои он тааллуқдошта ташкил

⁵ Handbook of research on family business/edited by Panikkos Zata Poutziouris, Kosmas X. Smyrnios, Sabine B. Klein. – 2006. – P. 1.

⁶ Барков А.В., Баркова Л.А. Совершенствование правовой модели семейного предпринимательства в России с учетом зарубежного правового опыта // В сборнике: Актуальные проблемы развития гражданского права и процесса на современном этапе. Материалы II Всероссийской научно-практической конференции. Краснодарский университет МВД России. – Красноярск, 2015. – С. 46-47.

⁷ Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон "Дар бораи хоҷагии деҳқонӣ (фермерӣ)" аз 15 марти соли 2016, № 1289// Махзани мутамааркази иттилоотӣ-ҳуқуқии ҶТ «Адлия». Шақли 7.0. [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: URL: <http://www.adlia.tj> (санаи мурочиат: 06.08.2021 с.).

медиханд. Хочагии деҳқониро метавонанд як шахс, як оила ё гурӯҳи шахсон ташкил диҳанд (м.3). Хочагии деҳқонии оилавӣ - хочагии деҳқоние, ки дар он ҷаъолияти меҳнатӣ дар шакли соҳибқорӣ оилавӣ дар заминаи моликияти якҷоя асос ёфтааст (м.5). Сардори хочагии деҳқонии оилавӣ аз ҷониби аъзои оила интихоб карда мешавад (м.12). Узви хочагии деҳқонии фардӣ ва аъзои хочагии деҳқонии оилавӣ метавонанд мутобиқи Кодекси граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон дар заминаи молу мулки хоҷагӣ ширкати хоҷагидорӣ ва ё кооперативи истехсолии (кишоварзии) дорои мақоми шахси ҳуқуқӣ таъсис диҳанд (м.14)⁸. Дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон "Дар бораи ҷимоя ва дастгирии давлатии соҳибқорӣ" аз 26 июли соли 2014, № 1107 ибораи "соҳибқорӣ оилавӣ" ҳато пешбинӣ нагардидааст⁹. Дар шароити имрӯза речаҳои махсуси танзими ҳуқуқии соҳибқорӣ оилавӣ суғуст инкишоф ёфтаанд ва оид ба дастгирии соҳибқорони оилавӣ ташаббусҳо нокифоянд. Механизмҳои маблағгузории соҳибқорӣ оилавӣ вучуд надоранд, сарчашмаҳои маблағгузории стартапҳо маҳдуд мебошанд, системаҳои махсуси андозӣ, инчунин барномаҳои дастгирии соҳибқорӣ оилавӣ дар асоси технологияи баланд вучуд надоранд.

Бар муқобили нуқсони қонунгузорӣ дар ин самт дар амалияи Тоҷикистон бошад соҳибқорӣ оилавӣ ҷой дорад. Ин навъи соҳибқорӣ дар Тоҷикистон ҳамагӣ 20 сол пеш маъмул шуд. Соҳибқорӣ оилавӣ имрӯз, шояд дар ҳама ҷо ва барои ҳама дар соҳаҳои гуногуни иқтисодӣ, аз намояндагони кишрҳои болоии ҷомеа то шахрвандони оддӣ рушд мекунад¹⁰.

Дар тафовут аз Тоҷикистон дар ҷумҳурии ҳамсоя Ўзбекистон дар соли 2022 барои барномаи дастгирии соҳибқорӣ оилавӣ, омӯзиши касбии бекорон ва ҷавонон, татбиқи лоиҳаҳо дар баҳши хизматрасонӣ ҳокимияти Ўзбекистон 13 трлн сум (\$1,2 миллиард) равона менамояд. Бонкҳо қарзҳои имтиёзнок бо меъёри 7% барои машғул шудан дар хоҷагии кишроқ дар заминҳои наздихавлигӣ пешниҳод менамоянд. Ба қасоне, ки ба соҳибқорӣ оилавӣ мецоҳанд машғул шаванд қарз ба муҳлати 3 сол бо назардошти муҳлати имтиёз аз 3 то 6 моҳ 14% соллона дода мешавад. Тибқи маълумоти Қумитаи давлатии омор то санаи 1 январи соли 2021 дар Ўзбекистон 45954 қорхонаҳои оилавӣ бақайдгирифташуда, аз онҳо ба 43122 амалкунанда мебошанд¹¹.

Аз ин рӯ, ба сомон расонидани таҳқиқоти комплекси диссертатсионӣ оид ба танзими ҳуқуқии соҳибқорӣ оилавӣ дар Тоҷикистон саривақтӣ ва мубрам мебошад.

⁸ Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон "Дар бораи хоҷагии деҳқонӣ (фермерӣ)" аз 19 майи соли 2009, № 526 // Аҳбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, соли 2009, №5, мод.333.

⁹ Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон "Дар бораи ҷимоя ва дастгирии давлатии соҳибқорӣ" аз 26 июли соли 2014, № 1107// Аҳбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, соли 2014, №7, қ.2, мод. 404.

¹⁰ Новый уровень семейного бизнеса // Подробнее: [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: URL: <https://asiaplustj.info/ru/news/tajikistan/society/20150810/novy-i-uroven-semeinogo-biznesa-konkurs-blogerov-zhivoi-tekst>. (санаи муруҷиат: 06.08.2021 с.).

¹¹ Семейный бизнес в Узбекистане поддержат льготными кредитами // Подробнее: [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: URL: <http://asiaplustj.info/ru/news/centralasia/20211222/seimeinii-biznes-v-uzbekistane-podderzhat-igotnimi-kreditami>. (санаи муруҷиат: 22.12.2021 с.).

Дарачаи таҳқиқи мавзуи илмӣ. Дар давраи муосир дар Ҷумҳурии Тоҷикистон (минбаъд ҶТ) тадқиқи мавзӯи танзими ҳуқуқии соҳибқорӣ оилавӣ яке аз масъалаҳои асосии ҳуқуқи гражданин ва ҳуқуқи соҳибқорӣ мебошад. Масъалаи мазкур қисман дар қорҳои ҷунин олимони ҳуқуқшиносӣ ватанин ба монанди А.В. Золотухин¹², Ш.М. Исмаилов¹³, М.А. Маҳмудзода¹⁴, Ф.А. Маҳмадшозода¹⁵, Ҷ.С. Муртазозода¹⁶, М.З. Раҳимзода¹⁷, Б.О. Самадов¹⁸, Д.Ш. Сангинзод¹⁹, Ҳ.Н. Ҳиматов²⁰, И.М. Шарифов²¹ тадқиқ шудааст.

Дар хориҷа баъзе аз ҷанбаҳои танзими ҳуқуқии соҳибқорӣ оилавӣ аз ҷониби олимони зерин тадқиқ шудааст: Л.А. Баркова²², Д.А. Волков²³, Т.Ю. Назарова²⁴.

Ба ин нигоҳ нақарда, тадқиқоти комплексии илмӣ вобаста ба масъалаи мазкур дар ҶТ то ҳол гузаронида нашудааст ва дар робита бо ин зарурати гуза-

¹² Золотухин А.В., Султонова Т.И. Предпринимательское право Республики Таджикистан: учебник. – Душанбе: ЭР-граф, 2018. – 596 с.

¹³ Исмаилов Ш.М. Сборник избранных статей. – Душанбе: Изд-во: «Полиграф Групп», 2021. – 632 с.

¹⁴ Маҳмудзода М.А. Сиёсати ҳуқуқӣ ва давлати демократӣ (маҷмуи мақолаҳо маърузаҳо). – Душанбе: ЭР-граф, 2017. – 632 с.; Маҳмудзода М.А. Танзими конституционӣ-ҳуқуқӣ дар муносибатҳои оилавӣ // Қонунгузорӣ. – 2018. – №4 (32). – С. 19-23.

¹⁵ Маҳмадшоев Ф.А. Правовое обеспечение индивидуального предпринимательства в Республике Таджикистан: дис. ... канд. юрид. наук. – Душанбе, 2012. – 201 с.

¹⁶ Муртазакулов Дж.С. Дехканское (фермерское) хозяйство как организационно-правовая форма предпринимательской деятельности // Государство и право. – Душанбе. – 2011. – №4. – С. 5-16.; Муртазакулов Дж.С. Гражданско-правовые проблемы дехканского хозяйства (по материалам Республики Таджикистан). – Душанбе: Деваштич, 2002. – 206 с.

¹⁷ Раҳимов М.З. Избранные труды по гражданскому и предпринимательскому праву. – Душанбе: Бухоро, 2014. – 638 с.; Раҳимзода М. З. Фаъолияти соҳибқорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон: назария ва танзими ҳуқуқӣ: монография. – Душанбе, 2018. – 392 с.; Раҳимзода М.З. Проблемаҳои муқарраи ҳуқуқи соҳибқорӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон: монография. – Душанбе: Дониш, 2019. – 557 с.

¹⁸ Самадов Б.О. Правовой режим индивидуальной предпринимательской деятельности в Республике Таджикистан и в Российской Федерации: сравнительно-правовой анализ: дис. ... канд. юрид. наук. – Москва, 2010. – 213 с.

¹⁹ Сангинов Д.Ш. Предпринимательское право Республики Таджикистан: учебное пособие. – Душанбе: ЭР-граф, 2013. – 600 с.; Сангинов Д.Ш. Ҳуқуқи соҳибқорӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон (матни лексия): воситаи таълимӣ. – Душанбе: ЭР-граф, 2014. – 500 с.; Сангинов Д.Ш., Мирзоев П.З. Ҳуқуқи соҳибқорӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон: китоби дарсӣ. – Душанбе: Андалеб-Р., 2015. – 500 с.; Сангинов Д.Ш. Предпринимательская деятельность по оказанию социально-культурных услуг: проблемы правового регулирования. Монография. – Душанбе: Мехрона - 2017, 2019. – 424 с.

²⁰ Химатов Х.Н. Проблемы правового регулирования имущественных отношений супругов : по материалам Республики Таджикистан: дис. ... канд. юрид. наук. – Душанбе, 2008. – 194 с.

²¹ Шарифов И.М. Танзими ҳуқуқи соҳибқорӣ ҳурд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон: диссертатсия барои дарёфти дараҷаи илмии номзоди илмҳои ҳуқуқшиносӣ. – Душанбе, 2020. – 162 с.

²² Баркова Л.А. Семейное предпринимательство в механизме правового обеспечения гармонизации интересов семьи: дис. ... канд. юрид. наук. – Москва, 2015. – 189 с.

²³ Волков Д.А. Особенности организации и управления семейным предпринимательством в условиях России: дис. ... д-ра эконом. наук. – Москва, 2016. – 314 с.

²⁴ Назарова Т.Ю. Семейное предпринимательство в Российской Федерации: направления развития: дис. ... канд. эконом. наук. – Тамбов, 2008. – 149 с.

ронидани таҳлили ҳаматарафаи илми танзими ҳукукии соҳибқори оилавӣ дар ҚТ ҷой дорад.

Робитаи таҳқиқот бо барномаҳо ва ё мавзӯҳои илмӣ. Диссертатсия дар ҷорҷӯбаи қори илмию тадқиқотии кафедраи ҳукуки соҳибқори факултети ҳуқуқшиносии Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон (дар мавзӯи «Таъминоти ҳукукии рушди фаъолияти соҳибқорӣ ва муносибатҳои байналмилалӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон») барои солҳои 2016-2020 ва 2021-2025 иҷро карда шудааст.

ТАВСИФИ УМУМИИ ТАҲҚИҚОТ

Мақсади таҳқиқот. Ба муҳабрияти мавзӯи тадқиқшаванда таъя намуда, ворида намудани донишҳои нав, ки дар асоси омӯзиши ҷанбаҳои назариявӣ ва амалии танзими ҳукукии соҳибқори оилавӣ қорқард шудааст, мақсади асосии тадқиқотро ифода мекунад.

Вазифаҳои таҳқиқот. Вобаста аз мақсади гузошташуда, вазифаи таҳқиқот инҳо мебошанд:

- таҳлилу барасии табиати ҳукукии соҳибқори оилавӣ ҳамҷун самти соҳибқорӣ;

- муайян намудани низоми воситаҳои ҳукукии таъминкунадаи рушди соҳибқори оилавӣ;

- таҳлилу муқоисавии ҳукукии соҳибқори оилавӣ дар давлатҳои хориҷа;

- тадқиқи ҷанбаҳои ҳукукии рушди соҳибқори оилавӣ дар соҳаи комплекси агросаноатӣ;

- омӯзиши заминаҳои ҳукукии ташкил ва пешбурди фаъолияти соҳибқори оилавӣ дар соҳаи сайёҳӣ;

- муайян намудани мушкилоти ҳукукии пешбурди соҳибқори оилавӣ дар соҳаҳои дигари хоҷагии халқ;

- қорқарди пешниҳодҳо барои муқаммал қардонидани қонунгузорӣ дар бахши мазкур.

Объекти таҳқиқот. Объекти таҳқиқот муносибатҳои ҷамъиятии мебошад, ки масъалаҳои муҳими танзими ҳукукии соҳибқори оилавию фаро мегирад.

Мавзӯи таҳқиқот. Мавзӯи таҳқиқот ақидаи олимон ва қонунгузориест, ки соҳибқори оилавӣ ва таҷрибаи таъбиқи ҳуқуқро дар ин бахш ба танзим меқарорад.

Марҳила, мақон ва давраи таҳқиқот. Диссертатсияи мазкур фарогири бавуҷудой ва инқишофи қонунгузори Тоҷикистони соҳибистиқлол оид ба соҳибқори оилавӣ дар давоми 31 сол буда, бо назардошти ташаккули асосҳои меъерии ҳукукии танзимкунадаи муносибатҳои ҷамъиятӣ оид ба соҳибқори оилавӣ 3 марҳиларо дарбар меқарад: 1) солҳои 1991-1998; 2) солҳои 1999-2015; 3) аз соли 2016 инҷониб.

Дар доираи таҳқиқоти диссертатсионӣ ташаккул ва инқишофи заминаҳои ҳукукии соҳибқори оилавӣ баррасӣ қардидааст. Инҷунин, таҳлилу муқоисавии қонунгузорӣ ва амалияи кишварҳои аъзои Иттиҳоди Давлатҳои Муқтақил

(минбаъд – ИДМ) ва хориҷи дур оид ба соҳибқорӣ оилавӣ анҷом дода шудааст, ки мазмуну моҳияти рисолаҳо комил сохтаанд.

Асосҳои назариявӣ таҳқиқот. Асоси назариявӣ таҳқиқотро асарҳои илмӣ муҳаққиқоне ташкил додааст, ки ба ҷиҳатҳои гуногуни проблемаи ҳуқуқии соҳибқорӣ оилавӣ дахл доранд. Аз ҷумла асарҳои А.В. Барков, Л.А. Баркова, У.Д. Берикболова, А.В. Золотухин, С.О. Валенджян, А.Е. Муханова, Д.А. Волков, И.В. Ершова, Ш.М. Исмаилов, А.Н. Левушкин, М.А. Маҳмудзода, Ф.А. Маҳмадшозода, А.А. Мохов, Ҷ.С. Муртазозода, Т.Ю. Назарова, М.К. Немилентсев, И.А. Плотникова, М.З. Раҳимзода, Б.О. Самадов, Д.Ш. Сангинев, Ж.Б. Смагулова, Т.И. Султонова, М.Н. Умирзакова, Х.Н. Химатов, И.М. Шарифов ва дигарон мавриди таҳлилу баррасӣ қарор дода шудаанд.

Асосҳои методологии таҳқиқот. Асосҳои методологии таҳқиқотро усулҳои умумӣ-илмӣ ва махсуси илмӣ, ба мисли диалектикӣ, мантиқӣ-забонӣ, омӯрӣ, шаклӣ-ҳуқуқӣ, муқоисавӣ-ҳуқуқӣ, таърихӣ-ҳуқуқӣ ва ғайра ташкил медиҳанд.

Тавассути усули диалектикӣ ташаққул ва инкишофи заминаҳои ҳуқуқии соҳибқорӣ оилавӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мавриди паҷуҳиш қарор дода шуда, шароити таърихӣ ва дигар омилҳое, ки ба ташаққул ва инкишофи қонунгузорӣ бахши соҳибқорӣ оилавӣ мусоидат намудаанд, муайян карда шудааст. Дар заминаи усули мантиқӣ-забонӣ истилоҳ ва ибораҳои мавҷуда оид ба муқаррарномаи мафҳуми соҳибқорӣ оилавӣ таҳлил гардида, истифодаи истилоҳи ягонаи аз нигоҳи мантиқӣ ва забонӣ дуруст, пешниҳод карда шудааст. Ҳамзамон, тавассути усули мантиқӣ-забонӣ соҳибқорӣ оилавӣ таҳқиқ шуда, воқеияти амалишавӣ он дар замони муосир инъикос гардидааст. Дар раванди таҳқиқи танзими ҳуқуқии соҳибқорӣ оилавӣ бо истифода аз усули омӯрӣ шумораи субъектони соҳибқорӣ оилавӣ ва ҳолатҳои ҳимояи ҳуқуқи онҳо муайян гардидааст. Дар заминаи усули шаклӣ-ҳуқуқӣ соҳибқорӣ олиавӣ ҳамчун падидаи сирф ҳуқуқӣ баррасӣ шуда, мафҳум ва унсурҳои таркибии он муайян карда шудааст. Инчунин, тавассути усули шаклӣ-ҳуқуқӣ қонунгузорӣ амалкунандаи ҚТ ва давлатҳои хориҷӣ, санадҳои байналмилалӣ мавриди омӯзиш қарор гирифтааст. Тавассути усули муқоисавӣ-ҳуқуқӣ қонунгузорӣ ҚТ, санадҳои меърии ҳуқуқии давлатҳои хориҷӣ ва санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ дар бахши соҳибқорӣ оилавӣ омӯхта шуда, шабоҳат ва тафовут миёни онҳо муайян гардидааст. Усули таърихӣ-ҳуқуқӣ имконият фароҳам намуд, то мавзӯи рисола на танҳо ҳамчун падидаи муосири ҳуқуқӣ, балки таърихӣ низ омӯхта шавад. Дар натиҷаи таҳлили таърихӣ-ҳуқуқии мавзӯи рисола муайян гардид, ки дар замони истиқлоли давлатӣ танзими ҳуқуқии соҳибқорӣ оилавӣ 3 марҳилаи таърихиро пушти сар намудааст. Усулҳои ишорашуда дар яқоягӣ имконият фароҳам оварданд, то мавзӯи таҳқиқшаванда ҳамачониба, пурра ва объективона омӯхта шуда, вазиҳои гузошташуда ҳалли ҳудро пайдо намоянд.

Заминаҳои эмпирикӣ. Заминаҳои эмпирикии таҳқиқотро муқаррароти Конститутсияи ҚТ, Кодекси гражданин ҚТ (минбаъд – КГ ҚТ), қонунгузории

соҳибкорӣ ва дигар сарчашмаҳои танзими ҳуқуқи соҳибкории оилавӣ ташкил додаанд. Дар баробари санадҳои миллӣ, инчунин, баъзе санадҳои ҳуқуқи байналмилалӣ, қонунгузори давлатҳои алоҳида оид ба соҳибкории оилавӣ мавриди истифода қарор гирифтаанд. Муҳимтарин замина ва роҳнамои таҳқиқот Паёмҳои ҳарсолаи Президенти ҚТ ба Маҷлиси Олии ҚТ ба ҳисоб мераванд. Баҳри таҳлили амалияи татбиқи қонунгузори Тоҷикистон санадҳои судӣ мавриди таҳлил ва татбиқ қарор дода шудаанд.

Навгони илмӣ таҳқиқот. Диссертатсия дар асоси маъқеи устувори тадқиқотиву ҳамачонибаи муаллиф оид ба масъалаи танзими ҳуқуқи соҳибкории оилавӣ дар ҚТ гузаронида шудааст ва барои муқаммал гардонидани қонунгузорӣ дар баҳши мазкур як қатор пешниҳодҳо қарда шудааст. Навовари тадқиқот инчунин дар он ифода мегардад, ки то ҳол дар ҚТ масъалаи танзими ҳуқуқи соҳибкории оилавӣ ба тадқиқоти комплексии монографӣ фаро гирифта наҷудааст. Ҳамзамон дар давраи муосир ба омӯзиши танзими ҳуқуқи соҳибкории оилавӣ баҳри қорқарди механизми нави ҳуқуқи соҳибкории оилавӣ талабот вучуд дорад. Диссертатсияи мазкур аввалин қори илмие мебошад, ки дар он қўшиши гузаронидани тадқиқоти комплексии танзими ҳуқуқи соҳибкории оилавӣ ба амал бароварда шудааст.

Нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда. Барои ҳимоя нуктаҳои зерини илмӣ, ки навовари илмӣ тадқиқоти диссертатсиониро инъикос менамояд, пешкаш қарда мешавад:

1. Соҳибкории оилавӣ институти ҳуқуқӣ дар низоми ҳуқуқи соҳибкорӣ ва намуди рафтори иқтисодии воҳиди чамъият – оила мебошад. Дар айни ҳол қонунгузор соҳибкории оилавино бояд ҳамчун самти фаъолияти соҳибкорӣ ва падидаи муассири ҳуқуқи соҳибкорӣ ва оилавӣ бо дарчи он дар санадҳои меъёрии ҳуқуқи дахлдор эътироф намояд. Аз ин рӯ, зарур аст, ки дар танзими ҳуқуқи соҳибкории оилавӣ таносуби манфиатҳои оилавӣ ва давлатӣ риоя қарда шуда, қафолати давлатии рушди соҳибкории оилавӣ таъмин гардад. Соҳибкории оилавӣ, ки аз дастгирии давлатӣ ва танзими махсуси қонунгузорӣ маҳрумгаштаву танҳо дар шакли худмашғулият боқӣ монда вазифаҳои муҳимтари ҳуқуқиву иқтисодиро дар модели миллии пешбурди соҳибкорӣ дар ягон давлат иҷро қарда наметавонад.

2. Соҳибкории оилавӣ ин самти фаъолияти соҳибкорӣ мебошад, ки дар он ду ё зиёда аъзои оила тавассути робитаҳои оилавӣ нақшҳои роҳбарӣ ё соҳибмулкӣ доранд ва бо мақсади ба даст овардани фоида таҳти масъулият истеҳсолот, иҷрои қор, хизматрасонӣ ва ё фуруши молро ба сомон мерасонанд. Алоҳида пешниҳод гардидани истилоҳоти ҳуқуқи соҳибкории оилавӣ дар сатҳи қонунгузорӣ шароити иқтисодӣ, ҳуқуқӣ ва ташкилиро барои ташаккули инфрасохтори пешрафтаи соҳибкории оилавӣ, рушди оила ҳамчун муҳити худидорақунӣ инсон, баланд бардоштани иқтидори оилавӣ фароҳам меорад ва ба манфиати тараққиёти чамъият ва иқтисодиёт истифода мегардад. Аломатҳои фарқкунандаи соҳибкории оилавӣ аз дигар самтҳои соҳибкорӣ чунинанд: оила барои идорақунӣ масъул мебошанд ва ё ҳадди аққал 25% саҳмияҳои ташкилот

ба оила тааллуқ доранд; молик ё менечерҳо соҳибқориро ҳамчун соҳибқории оилавӣ муайян ва дарк мекунанд.

3. Истифодаи ин самти соҳибқорӣ дар иқтисодиёти Тоҷикистон имкон медиҳад, ки иҷрои вазифаи муҳими иҷтимоии давлат фаъолона амали гардида, шароити ҳуқуқии баҳри фароҳам овардани имкониятҳои соҳибқории шаҳрвандон таъмин карда шавад. Омилҳои асосии мусоидаткунанда ба рушди соҳибқории оилавӣ инҳо мебошанд: ташаккули фарҳанги ҳуқуқии соҳибқории оилавӣ; ҷалби аъзоёни оила ба идоракунии фаъолият; таъминоти ворисияти соҳибқорӣ; нигоҳдории идорашавандагии соҳибқории оилавӣ; заминаи устувор барои соҳибқории хурд, миёна ва калон.

4. Субъектони соҳибқории оилавӣ 2 гурӯҳ ҷудо карда мешавад: 1. Ташкилоти оилавӣ субъекти соҳибқории миёна ва калон мебошад, ки аз ҷониби аъзоёни як оила (сардори оила, зан, шавҳар, фарзандон, наберагон, падару модар, дигар хешу табори ба синни меҳнатӣ расида (занони фарзандон ва набераҳо), бародарони хуниву угай, зану шавҳар ва фарзандони онҳо, амакҳо ва холаҳо) таъсис дода шуда, идора карда мешавад; 2. Соҳибқории оилавии инфиродӣ - шахси воқеие, ки ба ҳайси соҳибқор аз қайди давлатӣ гузашта, худ ва ё бо ҷалби меҳнати аъзои оила фаъолияти соҳибқориро анҷом медиҳад.

5. Аъзоёни ташкилоти оилавӣ ҳуқуқ доранд: дар идоракунии соҳибқории оилавӣ, қабули қарорҳо, назорат аз болои фаъолияти молиявӣ хоҷагидорӣ иштирок намоёнд; вобаста ба шартҳои шартномаи таъсиси ташкилоти оилавӣ ҳиссаи худро аз ғоида гиранд; ихтиёран аз қори оилавӣ даст кашидан; барои баргардонидани як қисми арзиши амволи ташкилоти оилавӣ ҳангоми баромадан аз ҳайати он мутаносибан ба маблағи амволе, ки ӯ ба сармояи оинномавӣ гузоштааст ё ба ӯ дар шакли асл ҷудо кардани амвол бо ҳамон арзиш, агар дар шартномаи таъсиси ташкилоти оилавӣ тартиби дигаре пешбинӣ нагардида бошад, талаб кунанд.

6. Давлат риояи ҳуқуқҳо ва ҳимояи манфиатҳои қонунии субъектони соҳибқории оилавиرو кафолат медиҳад ва ба рушду таҳкими соҳибқории оилавӣ мусоидат менамоёнд. Мақомоти давлатӣ мувофиқи тартиби муқарраркардаи қонун ба субъектони соҳибқорони оилавӣ: барои ташкили истеҳсоли мол (қор, хизматрасонӣ) биноҳои ғайриистикоматии истифоданашударо ба иҷора медиҳанд; барои сохтмони майдонҳои истеҳсоли замин ҷудо менамоёнд; объектҳои истеҳсолии субъектҳои соҳибқории оилавиرو ба шабакаҳои муҳандисӣ алоқа пайваст менамоёнд; барои фуруҳтани маҳсулоти субъектони соҳибқории оилавӣ ҷойҳои махсус ҷудо мекунанд.

7. Таҳлили назария ва амалияи соҳибқории оилавӣ далели он аст, ки дар ин самти соҳибқорӣ таъсири оила ва омилҳои мураккаби системавӣ мавҷуданд ва ба равандҳои стратегӣ ва натиҷаҳои соҳибқорӣ онҳо таъсир мерасонанд. Таъсири нодири системавии оила (модел)-ро бо истифода аз захираҳо ва имкониятҳои оила ба даст овардан мумкин аст. Ин модел нишон медиҳад, ки ҷӣ гуна муносибатҳои мутақобилаи системавии як воҳиди оила, субъекти хоҷагидорӣ ва узви инфиродии оила бо иҷроиш алоқаманданд.

8. Механизмҳои муайяни ҳуқуқӣ вучуд доранд, ки ба соҳибқорони соҳаи саноат ва сайёҳӣ имкон медиҳанд, ки аз дастгирии молиявии давлатӣ бархурдор шаванд. Дар ин замина аз ҷониби давлат фароҳам овардани шароит барои пешбурди соҳибқорӣ оилавӣ дар соҳаи саноат ва сайёҳӣ тавассути маблағгузори имтиёзнок, махсусияти андозбандӣ, таъмини кафолатҳои иҷтимоӣ ва суҳт қардани назорати мақомоти назоратӣ имкон медиҳад, ки субъектони соҳибқорӣ оилавӣ неқӯаҳволии худро беҳтар созад. Бешубҳа, соҳибқорӣ оилавӣ дар мамлақати мо дар шароити муосир бояд аз ҷониби давлат ва доираҳои бузурги соҳибқорӣ беҳтар дастгирӣ қарда шавад, барои рушди фаъолияти соҳибқорӣ аъзои оила низ қӯмақҳои гуногун расонида шаванд.

9. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои дастгирии оилавҳо ва рушди соҳибқорӣ оилавӣ устувор намудани заминаи ҳуқуқии хоҷагиҳои деҳқонӣ оилавӣ зарур аст. Хоҷагии деҳқонӣ оилавӣ – яққоя амалӣ намудани фаъолияти истеҳсоли ва дигар фаъолияти хоҷагидорӣ (истеҳсол, қорқард, нигоҳдорӣ, интиқол ва фуруши маҳсулот) дар деҳот аз ҷониби аъзоёни оила ва шахсоне, ки яққоя бо онҳо дар асоси меҳнати инфиродӣ ва молу мулке, ки дар молиқият ё ба иҷора қорордошта, амал меқунанд.

10. Дар диссертатсия, дар асоси омӯзиши паҳлуҳои гуногуни мавзӯи баррасишаванда, муаллиф баҳри тақмили қонунгузорӣ қунин пешниҳодҳо намудааст:

10.1. Қабули Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи соҳибқорӣ оилавӣ» саривақтӣ буда, мақсади он танзими муносибатҳо дар самти соҳибқорӣ оилавӣ муқаррар қардида, дарбарқирандаи меъёрҳо оид ба муқаррароти умумӣ, ташқили ташқилои оилавӣ, соҳибқорӣ оилавии инфиродӣ ва бақайдқирии давлатии онҳо, ҳуқуқ ва уҳдадорӣҳои субъектони соҳибқорӣ оилавӣ ва аъзоёни он, фаъолияти субъектони соҳибқорӣ оилавӣ, кафолатҳои озодии фаъолияти соҳибқорӣ оилавӣ, муқаррароти интиқоли.

10.2. Дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи ҳимоя ва дастгирии давлатии соҳибқорӣ” аз 26 июли соли 2014, №1107 моддаи 3(1) бо мазмуни қайл илова қарда шавад:

“Моддаи 3(1). Самтҳои фаъолияти соҳибқорӣ

1. Давлат ҳама гуна самтҳои соҳибқорӣ пешбининамудаи қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистонро эътироф намуда, ба он иҷозат медиҳад.

2. Соҳибқорӣ тибқи муқаррароти қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон дар самтҳои зерин амалӣ қарда мешавад:

- соҳибқорӣ иҷтимоӣно фарҳангӣ;
- соҳибқорӣ иҷтимоӣ;
- соҳибқорӣ оилавӣ;
- соҳибқорӣ стратегӣ;
- соҳибқорӣ инноватсионӣ;
- соҳибқорӣ зеҳнӣ;
- соҳибқорӣ экологӣ;
- соҳибқорӣ виртуалӣ”.

10.3. Бо рохи ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи хоҷагии деҳқонӣ (фермерӣ)” аз 15 март соли 2016, № 1289 зарур аст, ки хоҷагии деҳқонии оилавӣ ҳамчун шакли хоҷагидорӣ муқаррар карда шавад.

Аҳамияти назариявӣ ва амалии таҳқиқот. Тадқиқоти мазкур метавонад ҳам аз ҷониби мақомотҳои давлатӣ, ки танзими фаъолияти субъектони соҳибқорӣ оилавино ба амал мебароранд ва ҳам аз ҷониби субъектони хоҷагидорӣ ҶТ – иштирокчиёни муносибатҳои ҳуқуқии соҳибқорӣ оилавӣ мебошанд, истифода бурда шавад.

Натиҷаи тадқиқот метавонад барои мукамалгардонии қонунгузорию граждонӣ, соҳибқорӣ, оилавӣ, таҷрибаи судии судҳои иқтисодӣ ва судҳои салохияти умумии ҶТ истифода бурда шавад.

Инчунин муқарратҳои алоҳидаи диссертатсия метавонад барои тадқиқотҳои минбаъдаи илмӣ дар соҳаи ҳуқуқи граждонӣ, соҳибқорӣ, оилавӣ инчунин барои маъсалаи танзими муносибатҳои гуногуни ҳуқуқии хусусӣ ва ғайра истифода шавад. Инчунин тадқиқоти мазкур метавонад дар вақти дарс додан аз фанни «Ҳуқуқи граждонӣ», «Ҳуқуқи соҳибқорӣ», “Ҳуқуқи оилавӣ” ва курсҳои махсус дар факултетҳои ҳуқуқшиносии донишгоҳҳои олиии мамлакат истифода бурда шавад.

Дарачаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот. Дарачаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот ба дурустии маълумот, мувофиқати маводи таҳқиқотӣ, коркарди натиҷаҳои таҳқиқот ва ҳаҷми нашрияҳо, усулҳои гузаронидани таҳқиқоти диссертатсия вобаста аст. Ҳулоса ва тавсияҳо дар асоси таҳлили илмии натиҷаҳои тадқиқоти назариявӣ таҷрибавӣ пешниҳод карда шудаанд.

Мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ. Мавзӯи рисола «Танзими ҳуқуқии соҳибқорӣ оилавӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» ба шиносномаи ихтисосҳои Комиссияи олиии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз рӯйи ихтисоси 12.00.03 – Ҳуқуқи граждонӣ; ҳуқуқи соҳибқорӣ; ҳуқуқи оилавӣ; ҳуқуқи байналмилалӣ хусусӣ мутобиқат менамояд.

Саҳми шахсии докталаби дарёфти дарачаи илмӣ дар таҳқиқот. Саҳми шахсии докталаби дарёфти дарачаи илмӣ бо дарачаи навоариҳои илмии диссертатсия, муқарратҳои илмие, ки барои ғимоя пешниҳод карда мешавад, бо мақолаҳои илмӣ, маърузаҳои муаллиф дар семинарҳои назариявӣ ва конференсияҳои илмию амалӣ, инчунин бо коркарди лоиҳаҳои санадҳои меърию ҳуқуқӣ, тағйирот ва иловаҳо ба он тасдиқ мегарданд. Инчунин тарзи ифода кардан, гузоштани маъсалаҳо ва услубшиносии рисола саҳми шахсии муаллими диссертатсияро тасниф мекунад.

Тасвиб ва амалисозии натиҷаҳои таҳқиқот. Таҳқиқот дар кафедраи ҳуқуқи соҳибқорӣ факултети ҳуқуқшиносии Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон мавриди баррасӣ қарор гирифта, аз 7 ноябри соли 2022, таҳти протоколи №04 барои ғимоя тавсия карда шудааст. Рисола дар се-

минари илмии Шурои олимони факултети ҳуқуқшиносии Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ бизнес ва сиёсати Тоҷикистон мавриди баррасӣ қарор гирифта, ба ҳимоя тавсия шудааст (14.11.2022 сол).

Маводи таҳқиқот, инчунин, дар маърузаҳои муаллиф дар конферонсҳои илмии зерин инъикос ёфтаанд:

– конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ-амалии дар мавзӯи: «20 соли Кодекси граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон. Ҳуқуқ ва иқтисод» – маъруза дар мавзӯи: «Озодии фаъолияти соҳибкории оилавӣ кафолати ҳуқуқи конститутсионии ҳуқуқи шахс». – Душанбе, 2019;

– конференсияи илмию амалии ҷумҳуриявӣ дар мавзӯи «Масъалаҳои мубрами қонунгузорӣ оид ба рушди деҳот, сайёҳӣ ва хунарҳои мардумӣ» – маъруза дар мавзӯи: «Сайёҳӣ ва масъалаҳои тақомули қонунгузории он дар Тоҷикистони муосир». – Душанбе, 2020;

– конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ-назариявӣ дар мавзӯи: «Масъалаҳои мубрами илму маориф дар шароити ҷаҳонишавӣ» – маъруза дар мавзӯи: «Асосҳои ҳуқуқи дастгирии давлатии соҳибкорӣ дар рушди саноатикунони кишвар». – Кӯлоб, 2020;

– III-юмин конференсияи илми-назариявии байналмилалӣ Академияи ВКД ҚТ дар мавзӯи: «Таълим дар соҳаи ҳуқуқи инсон» – маъруза дар мавзӯи: «Масъалаҳои таъмини ҳуқуқи занон дар соҳаи фаъолияти соҳибкорӣ мувофиқи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон». – Душанбе, 2020;

– конференсияи ҷумҳуриявии илмию амалии дар мавзӯи «Рушди қонунгузории Тоҷикистон оид ба самтҳои алоҳидаи соҳибкорӣ» – маъруза дар мавзӯи: «Табиати ҳуқуқи соҳибкории оилавӣ ҳамчун самти соҳибкорӣ». – Душанбе, 2021;

– конферонси илмӣ-амалии ҷумҳуриявиро дар мавзӯи «Менечменти маркетинг дар соҳаи сайёҳӣ» – маъруза дар мавзӯи: «Асосҳои ҳуқуқи соҳибкори оилавӣ дар соҳаи сайёҳӣ». – Душанбе, 2021.

Ингишорот аз рӯйи мавзӯи диссертатсия. Далелҳо, хулосаҳо, тавсияҳо ва пешниҳодҳои дар ин қори илмӣ овардашуда дар 12 мақолаи илмӣ инъикос ёфтаанд. Аз ҷумла 3 мақола дар маҷаллаҳои тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таъб расидааст

Соҳтор ва ҳаҷми диссертатсия аз мақсадҳо, вазифаҳо ва мантиқи таҳқиқот иборат буда, аз муқаддима, ду боб, ки ҳафт зербобро муттаҳид мекунад, хулоса ва феҳристи маъхазҳо иборат мебошад. Ҳаҷми умумии рисола аз 178 саҳифа иборат мебошад.

МУҲТАВОИ АСОСИИ ДИССЕРТАТСИЯ

Дар муқаддима аҳамияти мавзӯи тадқиқот, дараҷаи тадқиқоти назариявӣ ва амалии он, усулҳои тадқиқоти дар рафти тадқиқот истифодашаванда, заминаи меъёрӣ, навоари илмӣ ва муқаррароти дар асоси он таҳияшуда, ки ба ҳимоя пешниҳод шудаанд, муайян карда шудаанд. аҳамияти назариявӣ ва амалии рисола, инчунин натиҷаҳои апробатсияи тадқиқот.

Дар боби якуми диссертатсия «**Моҳияти ҳуқуқӣ ва иқтисодии соҳибкории оилавӣ**» муаллиф табиати ҳуқуқии соҳибкории оилавӣ ҳамчун самти соҳибкорӣ, низоми воситаҳои ҳуқуқии таъминкунадаи рушди соҳибкории оилавӣ, таҳлили муқоисавии ҳуқуқии соҳибкории оилавӣ дар давлатҳои хориҷаро таҳлил намудааст.

Дар зербоби якуми боби якум «**Табиати ҳуқуқии соҳибкории оилавӣ ҳамчун самти соҳибкорӣ**» рисола навис қайд менамояд, ки таҷрибаи рушди кишварҳои, ки дар ислоҳоти иқтисодӣ бозороронӣ ва таъмини сатҳи баланди даромади аҳоли ба қомебиҳои назаррас ноил гардидаанд, нишон медиҳад, ки ташаббуси хусусӣ на танҳо дар таъмини шугли аҳоли, балки дар ташкили омилҳои устувори тараққиёти иҷтимоӣ иқтисодӣ низ нақши рӯзафзун мебозад.

Дар ҳаҷони муосир қисми зиёди соҳибкории хурдро соҳибкории оилавӣ ташкил медиҳад. Афзалиятҳои иҷтимоӣ иқтисодӣ ин самти соҳибкорӣ самаранокӣ баланди фаъолияти субъектҳои онро муайян карданд. Дар як қатор давлатҳои асосан сони махсусе мавҷуданд, ки дар соҳаи ташкили соҳибкории оилавӣ тадқиқот мегузаронанд, манфиатҳои ҳимоя мекунад ва барои мубодилаи таҷриба дар фаъолияти соҳибкории оилавӣ майдонҳои мубоҳиса пешниҳод мекунад. Ин имкон медиҳад, ки аҳоли ба фаъолияти соҳибкорӣ фаъолона ҷалб карда, анбанаҳои соҳибкории оилавӣ инкишоф дода шуда, сулоҳаҳои соҳибкории оилавӣ ташаккул дода шаванд.

Ҳамин тавр, соҳибкории оилавӣ на танҳо муҳити мӯътадили иҷтимоӣ иқтисодиро дар ҳома таъмин менамояд, балки муҳити соҳибкорӣ ва ояндабиниро низ ташаккул медиҳад.

Мафҳумҳои аз ҷониби олимони пешниҳодшударо муаллиф таҳлил намуда, зикр менамояд, ки соҳибкории оилавӣ мавҷудияти муносибатҳои оилавӣ, соҳибкорӣ, ташкилӣ ва меҳнатиро дар байни субъектҳои пешбинӣ мекунад. Аммо асоси соҳибкории оилавӣ маҳз робитаҳои оилавӣ ҳуқуқӣ мебошанд, ки дар асоси онҳо фаъолияти соҳибкорӣ ташкил карда мешавад. Соҳибкории оилавӣ ин ташкили фаъолияти як узви инфиродии оила, беш аз ду аъзои оила ё дар заминаи моликияти хусусии ҳамаи аъзоёни оила баҳисоб меравад. Молик дорои захираҳои моддӣ ва таҷҳизоти асосии барои фаъолияти истеҳсолӣ зарурӣ мебошад, соҳибмулк ба фаъолияти субъекти хоҷагидор шахсан назорат мекунад. Новобаста аз микёси ташкили соҳибкории оилавӣ, омили асосии муваффақияти он таъба ба арзишҳои оилавӣ ва оила мебошад, зеро ба соҳибкорӣ танҳо одамони наздик ҷалб карда мешаванд, ки набояд якдигарро ноумед кунанд ва ё фиреб диҳанд. Барои ҳамчун соҳибкории оилавӣ эътироф шудан ҳуди ширкат ва сармояи саҳомии он бояд дар дасти оилаҳо бимонад ва ба мерос гузарад. Дар модели ҳуқуқии соҳибкории Тоҷикистон категорияи «соҳибкории оилавӣ» вучуд надорад ва дар сатҳи қонунгузорӣ чунин шакли ташкили ҳуқуқии пешбурди соҳибкорӣ ба мисли ташкилоти оилавӣ муқаррар карда нашудааст.

Соҳибкории оилавӣ институти ҳуқуқӣ дар низоми ҳуқуқи соҳибкорӣ ва намуди рафтори иқтисодии воҳиди ҷамъият – оила мебошад. Дар айни ҳол

қонунгузор соҳибқорӣи оилавино бояд ҳамчун самти фаъолияти соҳибқорӣ ва падидаи муассири ҳуқуқи соҳибқорӣ ва оилавӣ бо дарчи он дар санадҳои меъёрии ҳуқуқи дахлдор эътироф намояд. Аз ин рӯ, зарур аст, ки дар танзими ҳуқуқи соҳибқорӣи оилавӣ таносуби манфиатҳои оилавӣ ва давлатӣ риоя карда шуда, кафолати давлатӣи рушди соҳибқорӣи оилавӣ таъмин гардад. Соҳибқорӣи оилавӣ, ки аз дастгирии давлатӣ ва танзими махсуси қонунгузорӣ маҳрумгаштаву танҳо дар шакли худмашғулият боқӣ монда вазифаҳои муҳимтари ҳуқуқиву иқтисодиро дар модели миллии пешбурди соҳибқорӣ дар ягон давлат иҷро карда наметавонад. Аз рӯи табиати ҳуқуқи худ соҳибқорӣи оилавӣ аксар вақт ҳамчун соҳибқорӣи хурд ва миёна баҳо дода мешавад, ки дар сатҳи қонунгузорӣ танзим карда мешавад. Дар қонунгузорӣи Тоҷикистон низоми махсуси ҳуқуқи фаъолияти соҳибқорӣи хурду миёна ташаккул ёфтааст.

Соҳибқорӣи оилавӣ ин самти фаъолияти соҳибқорӣи мебошад, ки дар он ду ё зиёда аъзои оила тавассути робитаҳои оилавӣ нақшҳои роҳбарӣ ё соҳибмулкӣ доранд ва бо мақсади ба даст овардани фоида таҳти масъулият истеҳсолот, иҷрои қор, хизматрасонӣ ва ё фурӯши молро ба сомон мерасонанд. Алоҳида пешниҳод гардидани истилоҳоти ҳуқуқи соҳибқорӣи оилавӣ дар сатҳи қонунгузорӣ шароити иқтисодӣ, ҳуқуқӣ ва ташкилно барои ташаккули инфрасохтори пешрафтаи соҳибқорӣи оилавӣ, рушди оила ҳамчун муҳити худидорақунии инсон, баланд бардоштани иқтидори оилавӣ фароҳам меорад ва ба манфиати тараққиёти ҷамъият ва иқтисодиёт истифода мегардад. Аломатҳои фарқкунандаи соҳибқорӣи оилавӣ аз дигар самтҳои соҳибқорӣи ҷунинанд: оила барои идорақуни масъул мебошанд ва ё ҳадди аққал 25% саҳмиаҳои ташкилот ба оила тааллуқ доранд; молик ё менечерҳо соҳибқориро ҳамчун соҳибқорӣи оилавӣ муайян ва дарк мекунад.

Дар зербоби дуёми боби якум **“Низоми воситаҳои ҳуқуқи таъминкунадаи рушди соҳибқорӣи оилавӣ”** муаллиф қайд менамояд, ки низоми воситаҳои ҳуқуқи таъмини соҳибқорӣи оилавӣ низоми воситаҳои ҳуқуқи хусусӣ ва ҷамъиятӣ мебошад, ки тағбиқи манфиатҳои шахсӣ ва ҷамъиятӣи аъзоёни оила ва умуман оиларо ҳамчун маҳаки ҳуқуқӣ дар баробари ҷамъият ва давлат муайян мекунад. Модели назариявии ҳуқуқи соҳибқорӣи оилавӣ ҳамчун маҷмӯи муқаррарот ва тавсияҳои илмӣ ва амалӣ оид ба тағйир додани қонунгузорӣи Тоҷикистон дар соҳаи соҳибқорӣи оилавӣ мебошад, ки асоси сиёсати ҳуқуқи оиларо барои таъмини ҳамоҳангии манфиатҳои оилавӣ дар соҳибқорӣи ташкил медиҳанд. Низоми воситаҳои ҳуқуқи таъминкунадаи рушди соҳибқорӣи оилавӣ ин маҷмӯи воситаҳои хусусӣ-ҳуқуқӣ, оммавӣ-ҳуқуқӣ мебошанд. Чунки дар шароити торафт мураккабтар шудани робитаҳои иқтисодӣ зарурати танзими ягонаи ҳамоҳангшудаи ҳуқуқи хусусӣ ва ҳуқуқи оммавӣи муносибатҳои ҳуқуқӣ дар самти соҳибқорӣи оилавӣ пеш омадааст.

Истифодаи ин самти соҳибқорӣ дар иқтисодиёти Тоҷикистон имкон медиҳад, ки иҷрои вазифаи муҳими иҷтимоии давлат фаъолона амали гардида, шароити ҳуқуқи баҳри фароҳам овардани имкониятҳои соҳибқорӣи шаҳрвандон таъмин карда шавад. Омилҳои асосии мусоидаткунанда ба рушди соҳиб-

корию оилави инҳо мебошанд: ташаккули фарҳанги ҳуқуқии соҳибқорию оилави; ҷалби аъзоёни оила ба идорақунии фаъолият; таъминоти ворисиюти соҳибқорӣ; нигоҳдорию идорашавандагии соҳибқорию оилави; заминаи устувор барои соҳибқорию хурд, миёна ва калон.

Умуман, соҳибқорию оилави шакли фаъолияти муштараки соҳибқорию шахсони воқеӣ мебошад, ки аз ҷониби зану шавҳар дар асоси моликияти умумии онҳо, ки дар асоси моликияти умумии муштарак ба онҳо тааллуқ доранд, ба амал мебароранд. Соҳибқорию оилави ба меҳнати шахсии зану шавҳар ва аъзоёни оила, ки ба онҳо кӯмак мерасонанд, асос меёбад. Набудани тавачҷуҳи дуруст ба соҳибқорию оилави бо фишори стереотипи биологичии иҷтимоӣ («гендер») дар дарки вазифаи оила дар ҷомеа «ҷенқунии» фаъолияти он алоқаманд аст.

Соҳибқорӣ дар ибтидо маҳз ҳамқун соҳибқорию оилави ба вучуд омадааст, зеро дар давраи тақсими ҷамъияти меҳнат ба вучуд омадани устохонаҳои хунарамандӣ маҳз дар хона, қун қоида, бо истифода аз меҳнати ҳешу табор сурат мегирифт. Баъдтар пайдоиш ва инқишофи шаклҳои гуногуни моликият имқон дод, ки дар бораи оила ва соҳибқорӣ ҳамқун категорияҳои мустақил суҳан ро-нем. Дар воқеъ ташқилоти оилавио метавон ҳама гуна ташқилоте донист, ки ақсарияти онҳо дар моликият ё тахти назорати аъзои як оила қарор доранд, ки қисме аз онҳо бевоқита дар ин ташқилот қор меқунанд.

Типологияи соҳибқорию оилави тақозо меқунанд, ки ба ташқилоти оилави «типи шаҳрӣ» ва хоҷағҳои деҳқонӣ тақсим қарда шавад, зеро барои онҳо ҳам шароити фаъолият ва ҳам талаботи марҳилаи ибтидоии рушд ба таври назаррас фарқ меқунанд. Дар шаҳр соҳибқорию оилави қӯшиш меқунанд, ки дар соҳаҳои, ки барои соҳибқорию калон ва миёна хос нестанд, ҷои худро ишғол намояд. Инҳо савдои яқлухт ва ҷакана, хизмати маишӣ, фаъолияти тарабхона, хизматрасонии нақлиётӣ ба ақоли, таъмиру сохтмон, ҳисобу қитоб, аудитор ва ғайра мебошанд. Гуруҳи маҳсуоро дар соҳибқорию оилави қорпоратсияҳои калон, ҷамъиятҳои саҳқомӣ, империяҳои молияви ташқил медиҳанд, ки ҳиссаҳои назоратии онҳо дар давоми ҷанд насл дар дасти як оила буд. Қунин «қорхона»-ро диғар ба як тиқорати хурд тасниф қардан муқкин нест, аммо онҳо одатан аз ширқатҳои хурди оилави оғоз мешаванд.

Маҳз тадқиқи маҷмӯи воқитаҳои ҳуқуқии оммави ва ҳуқуқии хусусӣ метавонанд рушди соҳибқорию оилавио дар Тоҷикистон таъмин намојанд.

Давлат риояи ҳуқуқҳо ва ҳимояи маңфиатҳои қонунии субъектони соҳибқорию оилавио қаролат медиҳад ва ба рушду таққими соҳибқорию оилави муқоидат менамојанд. Мақомоти давлатӣ мувофиқи тартиби муқаррарқардаи қонун ба субъектони соҳибқорони оилави: барои ташқили истехсоли мол (қор, хизматрасонӣ) биноҳои ғайриистикоматии истифоданақударо ба иқора медиҳанд; барои сохтмони майдонҳои истехсоли замин қудо менамојанд; объектҳои истехсоли субъектҳои соҳибқорию оилавио ба шабақаҳои муҳандисию алоқа пайваст менамојанд; барои қуруқтани маҳсулоти субъектони соҳибқорию оилави ҷойҳои маҳсус қудо меқунанд.

Субъектони соҳибқории оилавӣ 2 гурӯҳ чудо карда мешавад: 1. Ташкилоти оилавӣ субъекти соҳибқории миёна ва калон мебошад, ки аз ҷониби аъзоёни як оила (сардори оила, зан, шавҳар, фарзандон, наберагон, падару модар, дигар хешу табори ба синни меҳнатӣ расида (занони фарзандон ва набераҳо, бародарони хуниву угай, зану шавҳар ва фарзандони онҳо, амакҳо ва холаҳо) таъсис дода шуда, идора карда мешавад; 2. Соҳибқории оилавии инфиродӣ - шахси воқеие, ки ба ҳайси соҳибқор аз қайди давлатӣ гузашта, худ ва ё бо ҷалби меҳнати аъзои оила фаъолияти соҳибқориро анҷом медиҳад.

Аъзоёни ташкилоти оилавӣ ҳуқуқ доранд: дар идоракунии соҳибқории оилавӣ, қабули қарорҳо, назорат аз болои фаъолияти молиявӣ хоҷагидорӣ иштирок намоанд; вобаста ба шартҳои шартномаи таъсиси ташкилоти оилавӣ ҳиссаи худро аз ғоида гиранд; ихтиёран аз қори оилавӣ даст кашидан; барои баргардонидани як қисми арзиши амволи ташкилоти оилавӣ ҳангоми баромадан аз ҳайати он мутаносибан ба маблағи амволе, ки ӯ ба сармоия оинномавӣ гузоштааст ё ба ӯ дар шакли асл ҷудо қардани амвол бо ҳамон арзиш, агар дар шартномаи таъсиси ташкилоти оилавӣ тартиби дигаре пешбинӣ нагардида бошад, талаб кунанд.

Дар зербоби сеюми боби якум **“Таҳлили муқоисавии ҳуқуқии соҳибқории оилавӣ дар давлатҳои хориҷа”** муаллиф қайд менамояд, ки соҳибқории оилавӣ чунон ки таҷрибаи ҷаҳонӣ нишон медиҳад, дар ҳама гуна модели иқтисоди бозорӣ омили қобили ҳаёт ва чандири рушди иқтисодӣ мебошад. Зимнан рушди афзалиятноки соҳибқории оилавиرو на танҳо як амали тадбирҳои зиддибӯхронӣ, балки самти дарозмуддати сиёсати сохторӣ, ки пайвастигии органикии тақрористеҳсолкунӣ ва равандҳои бозорро дар иқтисодиёт таъмин менамояд, баррасӣ қардан лозим аст.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар таносуб ба давлатҳои хориҷа соҳибқории оилавӣ ҳамчун яке аз самтҳои соҳибқорӣ дар қонунгузорӣ ҳамчун шакли маҳсули танзими ҳуқуқӣ ва дастгирии давлатӣ ҷудо карда нашудааст. Дар баробари ин муайян қардани чунин самти фаъолияти соҳибқорӣ метавонад яке аз механизмҳои самарабахши озодии ташаббуси соҳибқорӣ ва неруи эҷодӣ гардад. Пас омӯзиши танзими ҳуқуқии соҳибқории оилавӣ бо назардошти қонунгузории давлатҳои хориҷӣ дар доираи ин таҳқиқот саривақтӣ аст.

Аз ин рӯ, барои фароҳам овардани шароит барои рушди соҳибқории самарабахши оилавӣ дар Тоҷикистон мувофиқи мақсад аст, ки расмиёти имтиёзнोक байни аъзоёни оила ҷорӣ карда, ба ихтиёри онҳо тақсимои вазиғаҳои функсионалӣ, фонди музди меҳнат ва муқофотҳои суғурта, инчунин тақсимои моликият гузошта шавад.

Асоси дигари ташкилии рушди соҳибқории оилавӣ метавонад ташкилотҳои хурд бошад, ки муассисон ва қармондони онҳо хешовандони наздик мебошанд. Ин имкон аз он иборат аст, ки қонунгузории амалкунанда имкон медиҳад, ки дар ташкилотҳои хусусӣ ба ҳайси роҳбар, сармуҳосиб (ҷонишини ӯ), қассир, шахсони наздик ё молу мулкӣ (падару модар, зану шавҳар, бародарон, хоҳарон, писарон, духтарон) қори муштарак дошта бошанд. Инчунин ба

родарон, хоҳарон, падару модарон ва фарзандони зану шавҳар гарчанде, ки кори онҳо бо тобеияти бевосита ё назорати яке аз онҳо ба дигараш вобаста бошад, метавонанд дар вазифаҳои зикршуда фаъолият намоянд (моддаи 27 Кодекси меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон). Дар ин гуна ташкилотҳо инчунин ба мақсад мувофиқ аст, ки танзими дохилӣ, ки тақсимои даромад ва суғургаро бо назардошти риояи кафолатҳои иҷтимоии муқаррарнамудаи давлат танзим мекунад, иҷозат дода шавад.

Дар мавриди соҳаи татбиқи соҳибкории оилавӣ чунон ки таҷрибаи хориҷӣ нишон медиҳад самтҳои аз ҳама ояндадор инҳоянд: ташкили тарабхонаҳои оилавӣ ва ошхонаҳои тезтайёр, сайёҳии кишоварзиву экологӣ, савдои хурди яқлук ва чакана, хизматрасонии маишӣ ба аҳоли.

Дар асоси таҳлили қонунгузории давлатҳои хориҷа оид ба соҳибкории оилавӣ муаллиф пешниҳод мекунад, ки:

1. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи соҳибкории оилавӣ» қабул карда шуда, он ба танзими муносибатҳо дар самти соҳибкории оилавӣ равона гардида, дарбаргирандаи меъёрҳо оид ба муқаррароти умумӣ, ташкили ташкилоти оилавӣ, соҳибкории оилавии инфиродӣ ва бақайдгирии давлатии онҳо, ҳуқуқ ва уҳдадорихои субъектони соҳибкории оилавӣ ва аъзоёни он, фаъолияти субъектони соҳибкории оилавӣ, кафолатҳои озодии фаъолияти соҳибкории оилавӣ, муқаррароти интиқоли.

2. Дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи ҳимоя ва дастгирии давлатии соҳибкорӣ” аз 26 июли соли 2014, №1107 моддаи 3(1) бо мазмуни зайл илова карда шавад:

“Моддаи 3(1). Самтҳои фаъолияти соҳибкорӣ

1. Давлат ҳама гуна самтҳои соҳибкории пешбининамудаи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистонро эътироф намуда, ба он иҷозат медиҳад.

2. Соҳибкорӣ тибқи муқаррароти қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон дар самтҳои зерин амалӣ карда мешавад: соҳибкории иҷтимоию фарҳангӣ; соҳибкории иҷтимоӣ; соҳибкории оилавӣ; соҳибкории стратегӣ; соҳибкории инноватсионӣ; соҳибкории зеҳнӣ; соҳибкории экологӣ; соҳибкории виртуалӣ”.

Дар боби дуюми рисола «Махсусияти танзими ҳуқуқии соҳибкории оилавӣ дар соҳаҳои алоҳида» муаллиф масоили ҷанбаҳои ҳуқуқии рушди соҳибкории оилавӣ дар соҳаи комплекси агросаноатӣ, заминаҳои ҳуқуқии ташкил ва пешбурди фаъолияти соҳибкории оилавӣ дар соҳаи сайёҳӣ, мушкilotи ҳуқуқии пешбурди соҳибкории оилавӣ дар соҳаҳои дигари хоҷагии халқро таҳлил намудааст.

Дар зербоби якуми боби дуюм “**Ҷанбаҳои ҳуқуқии рушди соҳибкории оилавӣ дар соҳаи комплекси агросаноатӣ**” муаллиф қайд менамояд, ки рушди соҳибкории хурду миёна гавари муваффақияти рушди иқтисодии кишвар дар маҷмӯъ мебошад. Ба ин таҷрибаи тараққиёти иқтисодии ИМА ва баъзе мамлакатҳои Аврупо дар давоми чанд даҳсолаи охир равшан шаҳодат медиҳад. Соҳибкории хурду миёнаро метавон бо роҳҳои гуногун ташкил кард. Бо вуҷуди ин самти даромадноктарин ва босуръат рушдбанди соҳибкорӣ

соҳибқорони оилавӣ мебошад, ки дар он нақшҳои асосӣ дар ширкат байни хешони наздик ё дур тақсим карда мешаванд. Нақши оила дар рушди соҳибқорӣ дар соҳаи комплекси агросаноатӣ бузург аст.

Сарфи назар аз гуногунии зиёди шаклҳои ташкилии ҳуқуқии хоҷагидорӣ дар комплекси агросаноатӣ, шаклҳои мавҷуда ба шароити талаботи иқтисодии серсохти ҳозираи аграрӣ пурра ҷавоб дода наметавонанд. Ба ин фактҳои мавҷудияти корхонаҳои калон ва бомуваффақият тараққиқардаистодаи хоҷагии кишлоқ - хоҷагиҳои деҳқонӣ (фермерӣ) шаҳодат медиҳанд, ки онҳо аз ҷиҳати ҳаҷм аз ҷамъият ва шикатҳои хоҷагӣ зиёданд. Ин аз он сабаб аст, ки хоҷагиҳои деҳқонӣ (фермерӣ) аслан шакли оилавии хоҷагидорӣ мебошанд.

Рушди хоҷагиҳои деҳқонӣ (фермерӣ), хоҷагиҳои ёрирасони шахсӣ ва дигар шаклҳои хурди соҳибқорӣ дар деҳот дар марҳалаи ҳозира яке аз самтҳои муҳими таъмини афзоиши истеҳсоли маҳсулоти хоҷагии кишлоқ, бо қор таъмин намудани аҳолии деҳот мебошад. Дарачаи инкишофи онҳо имкониятҳои самарабахши истеҳсоли хоҷагии кишлоқ, дарачаи бозорӣ таъмин намудани мамлакатро муайян мекунад. Таҳлили амалияи ватанӣ нишон медиҳад, ки самти аз ҳама сердармад, рақобатпазир ва ояндадори рушди комплекси агросаноатӣ соҳибқорони оилавӣ мебошад ва он дарачаи зиндагонии сокинони деҳот, худтаъминкунии ноҳия, шаҳрро бо бозорӣ асосӣ, фаъолияти корхонаҳои қорқард ва дигар соҳаҳои ба ҳам алоқаманд, муайян мекунад.

Аз рушди пайдори хоҷагиҳои хонаводагӣ фаъолияти бехатари умуман ниЗОМИ ИҚТИСОДИ ВОВАСТА АСТ. ҚИМАТҲОИ БАЛАНДИ НИШОНДИХАНДАҲОИ ИҚТИМОИО ИҚТИСОДИИ ЗЕРИН БА ТОМИЯТИ НИЗОМИ АМНИЯТИ ИҚТИСОДИИ ХОҶАГИҲОИ ХОНАВОДАГӢ КАФОЛАТ МЕДИҲАНД: САТҲИ ДАРОМАД; СОХТОРИ ХАРОЧОТ; ОЗОДИИ ИҚТИСОДИ; ФАЪОЛНОКИИ ИҚТИСОДИ; САМАРАБАХШИИ СИЁСАТИ ДАВЛАТИИ ИҚТИМОИ ВА ИҚТИСОДИ. ХОҶАГИИ ХОНАВОДАГӢ ЧУН ВОҲИДИ ХУРДТАРИНИ НИЗОМАНДИ ХОҶАГИИ МИНТАҚАВӢ ДАР БОЗОРИ МЕҲНАТ, ДАР БОЗОРИ ИСТЕЪМОЛӢ, БОЗОРИ АМВОЛИ ҒАЙРИМАНКУЛ ВА БОЗОРИ МОЛИЯВӢ АМАЛ МЕКУНАД. БА НАЗАРИ МО, ХОҶАГИИ ХОНАВОДАГӢ БО ТАМОМИ ЧУЗЪҲОИ СОХТОРҲОИ АСОСИИ ИҚТИСОДИӢ МИНТАҚАВӢ АЛОҚАИ ТАРКИБӢ ДОРАД ВА БО ИН РОҲ МУКАММАЛИИ ОНРО ТАЪМИН НАМУДА, ХОСИЯТУ СИФАТҲОИ АСОСИРО ҲАНГОМИ ТАЪСИРИ ГУНОГУНИ БЕ-РУНА ВА ТАӢИРОТИ ДОХИЛӢ НИГОҲ МЕДОРАД.

Моҳияти иқтисодии хоҷагии оилавӣ тавассути вазифаҳои зерини муҳим зохир мегардад: ҷамъоварӣ, ташаккул ва истифодаи даромади аъзоёни оила; қонеъ гардондани эҳтиёҷоти аъзоёни оила аз ҳисоби даромади мавҷуда; истеҳсоли мустақим ба маънои аънавании он. Ин ба шаклҳои истеҳсолот, ки дар асоси оила-индивидуалӣ ташкил карда шудаанд, дахл дорад. Ҳамаи ин вазифаҳо дар ҳақиқат иқтисодии хоҷагии оиларо муайян мекунад ва асоси вазифаҳои муайяншудаи ташаккули даромад ва истифодаи оқилонаи он амалан асоси иқтисодии хоҷагии оила мебошад. Бояд гуфт, ки вазифаҳои дар боло зикршудаи хоҷагиҳои оилавӣ на танҳо ба деҳот хосанд. Хусусиятҳои иқтисодии хоҷагиҳои оилавии деҳот бошад, онҳо ҳам ба ташаккул ва ҳам ба истифодаи даромад таъсир мерасонанд. Соҳибқорони оилавӣ ҷузъи муҳими сохтори иқтисоди бозоргонӣ, заминаи ҷамъиятии оммавии он, субъекти таркибии ме-

ханизми рақобати бозоргонӣ мебошад. Самаранокии ғаёлияти соҳибқори оилавӣ бештар аз тарзи ташкили он вобаста аст. Он метавонад ҳам стихиявӣ ва ҳам муташаккил бошад. Соҳибқорӣ дар сурати мавҷуд набудани механизми танзими давлатӣ ва худтанзимкунии ин соҳа, ки барои марҳилаи ибтидоии инкишофи муносибатҳои соҳибқорӣ хос аст, ба таври стихиявӣ инкишоф меёбад. Огози ташкилӣ бо амалиёти муштараки давлат, фирмаҳо, оилаҳо ба вучуд меояд.

Ҳоҷагии оилавӣ шакли ғаёлияти ҳоҷагии кишлоқро дар назар дорад, ки аз тарафи оила ё аъзоёни алоҳидаи он ё бо ҷалб намудани кормандони кироя ба андозаи на бештар аз шумораи аъзоёни оилае, ки дар истеҳсолот қор мекунад, ба амал мебарорад. Ҳамаи ҳоҷагиҳои оилавӣ, ки аз ду ё зиёда оилаҳо ташкил ёфтаанд ё аъзоёни дигар оилаҳои ба ҳам вобаста ба маблағи аз андозаи худӣ оила зиёд нестанд, ташкилотҳои оилавӣ буда наметавонанд. Зеро меҳнати онҳо аз ҳисоби аъзоёни оилаи волидайн зиёд аст ва моликияти ҳоҷагии кишлоқ комплекс аз ҳоҷагиҳои оилаҳои муассисон ҷудо карда шудааст, ки ин хусусияти асосии ҳар як ҳоҷагии оилавӣ мебошад. Дар ин ҳолат як иттиҳодияи шаҳрвандон аст, ки ба шакли корпоративӣ монанд аст. Дар аксари давлатҳои дорони иқтисоди бозаргонии мутараққӣ ин гуна ҳоҷагиҳоро ҳоҷагиҳои оилавӣ эътироф намекунад, балки шарикӣ меноманд.

Таҳлили назария ва амалияи соҳибқории оилавӣ далели он аст, ки дар ин самти соҳибқорӣ таъсири оила ва омилҳои мураккаби системавӣ мавҷуданд ва ба равандҳои стратегӣ ва натиҷаҳои соҳибқори онҳо таъсир мерасонанд. Таъсири нодири системавии оила (модел)-ро бо истифода аз захираҳо ва имкониятҳои оила ба даст овардан мумкин аст. Ин модел нишон медиҳад, ки ҷӣ гуна муносибатҳои мутақобилаи системавии як воҳиди оила, субъекти ҳоҷагидорӣ ва узви инфиродии оила бо иҷроиш алоқаманданд.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои дастгирии оилавҳо ва рушди соҳибқории оилавӣ устувор намудани заминаи ҳуқуқии ҳоҷагиҳои деҳқонии оилавӣ зарур аст. Ҳоҷагии деҳқонии оилавӣ – якҷоя амалӣ намудани ғаёлияти истеҳсолӣ ва дигар ғаёлияти ҳоҷагидорӣ (истеҳсол, қорқард, нигоҳдорӣ, интиқол ва фурӯши маҳсулот) дар деҳот аз ҷониби аъзоёни оила ва шахсоне, ки якҷоя бо онҳо дар асоси меҳнати инфиродӣ ва молу мулк, ки дар моликият ё ба иҷора қарордошта, амал мекунад. Аз ин рӯ, бо роҳи ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи ҳоҷагии деҳқонӣ (фермерӣ)” аз 15 март соли 2016, № 1289 зарур аст, ки ҳоҷагии деҳқонии оилавӣ ҳамчун шакли ҳоҷагидорӣ муқаррар карда шавад.

Дар зербоби дуюми боби дуум “**Заминаҳои ҳуқуқии ташкил ва пешбурди ғаёлияти соҳибқории оилавӣ дар соҳаи сайёҳӣ**” рисоланавис қайд менамояд, ки вақтҳои охир яке аз соҳаҳои пешбаранда ва босуръат рушдбандии иқтисодии ҷаҳонӣ сайёҳӣ мебошад. Барои рушди босуръати он ҳамчун падидаи асри бистум эътироф карда мешавад. Аҳамияти сайёҳӣ ҳамчун манбаи даромади асбур, бо қор таъмин намудани аҳолии, вусъат додани алоқаҳои байни одамон мунтазам меафзояд. Таҷрибаи хоричӣ нишон медиҳад, ки дар

Аврупо зиёда аз 70% сайёҳон дар меҳмонхонаҳои хурди хусусӣ, манзилҳои шахсии шаҳрвандон, хочагиҳои сайёҳӣ, деҳаҳои сайёҳӣ ва ғайра истиқомат мекунанд, ки соҳибони онҳо ва ҳамзамон кормандони онҳо азъои ташкилот – як оила мебошанд. Аз ин рӯ, маҳз соҳибкории оилавӣ метавонад омили муҳими рушди соҳаи сайёҳӣ ва фароғатии давлатҳо гардад.

Сол то сол шумораи одамоне, ки хоҳиши сайру гашт дар шароити мусоиди табино иқлимӣ доранд ва бо роҳи муолиҷа саломатии худро беҳтар кардан мецоҳанд, меафзояд. Дар баробари ин, инфрасохтори фароғатӣ дар Тоҷикистон имкон намедиҳад, ки суръати баланди рушди сайёҳии дохилӣ ба даст ояд. Хизматрасонӣ дар осоишгоҳҳои Тоҷикистон то ҳол аз сатҳи байналмилалӣ ақиб мондааст ва нархҳо аз сабаби набудани рақобати муқаррарӣ ва сиёсати нархгузори дар бозорҳои сайёҳии ҷумҳуриявӣ хеле баланд аст. Дар натиҷа, истироҳат дар хориҷи кишвар назар ба истироҳатгоҳҳои ватанӣ арзонтар метобад.

Соҳаи сайёҳӣ дар ҳалли мушкилоти иқтисодию иҷтимоӣ, таъмини шугл ва баланд бардоштани сатҳи некуаҳолии мардум мавқеи марказӣ дошта, барои рушди иқтисодиёти миллӣ мусоидат мекунад. Таҷриба нишон медиҳад, ки сайёҳӣ дар тӯли даҳсолаҳо новобаста ба бӯҳронҳои иқтисодию молиявӣ, таҳаввулоти сиёсӣ ва тағйироти иҷтимоӣ бо суръати устувор рушд намуда истодааст. Масалан, омори ҷаҳонии сайёҳӣ шаҳодат медиҳад, ки: шумораи сайёҳон дар ҷаҳон аз 698 миллион нафар дар соли 2000 то ба 1 миллиарду 322 миллион нафар дар соли 2017 афзоиш ёфтааст; даромади соҳаи сайёҳӣ аз 478 миллион доллари Иёлоти Муттаҳидаи Амрико (минбаъд ИМА) дар соли 2000 то 2,2 триллион доллари ИМА дар соли 2017 зиёд шудааст; ҳиссаи соҳаи сайёҳӣ дар маҷмӯи маҳсулоти ҷаҳонӣ аз 6 фоиз дар соли 2000 то 11 фоиз дар соли 2017 баланд шудааст; 7 фоиз содироти ҷаҳонӣ ва 30 фоиз хизматрасониҳои ҷаҳонӣ ба соҳаи сайёҳӣ рост омадааст.

Барои соҳибкории бомуваффақият иҷро кардани ҳама вазифаҳои ғайриасосии марбут ба фаъолияти асосии ташкилот шарт нест, мумкин аст, ки гузаронидани ин равандҳо ба ташкилоти махсусгардонидашуда вогузор кард, ки як ширкати сайёҳии соҳибкории оилавӣ мебошад. Ҳангоми аутсорсинг он вазифаҳоеро иҷро мекунад, ки корхонаи хурди оилавӣ аз сабаби он, ки ширкати сайёҳӣ, масалан, базаи тиббӣ, майдончаҳои варзишӣ, марказҳои фитнес, ҳавзҳои шиноварӣ ва ғайра надорад, мустақилона иҷро карда наметавонад. Аз ин рӯ, як ширкати сайёҳии оилавӣ маҷбур аст, ки "захираҳои дигар" -ро истифода барад.

Дар шартномаи консессияи тичоратӣ мумкин аст, ки ҳуқуқи ворисон барои аз номи худ пешниҳод намудани хизматрасониҳои иловагии сайёҳӣ, ки бо фаъолияти соҳиби консессия рақобат намекунад, ба назар гирифта шавад. Яъне як ширкати сайёҳӣ, ки ба сифати танзимгари сайёҳӣ барои сайёҳии дохилӣ ё ба ҳайси агентии сайёҳӣ фаъолият мекунад, метавонад аз номи худ хидмати экскурсия ё ҷойгиронии сайёҳон дар баҳши хусусӣ дар осоишгоҳро дар мавсим таъмин наояд.

Хамин тарик, тамоми механизмҳои пешниҳодшуда (аутсорсинг, конвергенсия, франчайзинг) метавон дар маҷмӯъ дар шакли модели инноватсионии рушди соҳибкории оилавӣ дар соҳаи сайёҳӣ кӯмак намоянд.

Дар зербоби сеюми боби дуум **“Мушкилоти ҳуқуқии соҳибкории оилавӣ дар соҳаҳои дигари хочагии халқ”** муаллиф қайд менамояд, ки маъруфият ва ё машҳур будани ташкилоти оилавӣ, пеш аз ҳама, бо шароити мавҷудияти он муайян карда мешавад. Масалан, мавҷуд ё набудани фаҳмиши мақомот дар бораи зарурати таҳияи сиёсате, ки ба рушди бахши воқеии иқтисод мусоидат мекунад. Дар маҷмӯъ инро метавон зарурати таъсиси гурӯҳи иҷтимоӣ бо номи синфи миёна номид, ки бояд омилҳои устуворкунандаи сиёсати дохилии давлат ва заминаи иҷтимоии он гардад.

Дар бораи масъалаҳои аҳамияти иҷтимоӣ дар рушди соҳибкории оилавӣ сухан ронда, бояд қайд кард, ки дар низоми иқтисодии ҷаҳон, тибқи маълумоти СММ, соҳибкории хурду миёнаи оилавӣ қариб 50 фоизи аҳолии қобили меҳнати ҷаҳон корфармо мебошанд. Танҳо дар ИМА онҳо ҳамасола 60% ҷойҳои нави корро таъмин мекунанд. Дар давраи бӯҳрон мушкилоти бекорӣ дар кишварҳои пешрафта бо кумаки тичорати хурд ҳал карда мешуд. Ин барои мамлақати мо дар айни замон бо афзоиши шумораи бекорон ва одамони қобили меҳнат дахл дорад. Дар Русия рушди соҳибкории оилавӣ хусусиятҳои худро дорад. Қисмати назарраси тичорати хурд дар ин кишвар соҳибкории оилавӣ ташкил медиҳад.

Саволе пас аз чунин изҳорот ба миён меояд, ки кадом ташкилотҳо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон субъектҳои соҳибкории оилавӣ ҳисобида мешаванд. Ба ин савол ҷавоби аниқ додан мумкин нест, зеро дар қонунгузории мо мафҳуми соҳибкории оилавӣ мавҷуд нест. Ин монетаи асосии рушди ин самти соҳибкорӣ аст. Набудани барномаҳои ташкилии иқтисодии дастгирии соҳибкории оилавӣ, аз ҷумла имтиёзҳои андоз, дастгирии сармоягузорӣ ба фароҳам овардани муҳити мусоид дар Тоҷикистон барои рушди соҳибкории оилавӣ мусоидат кунад.

Барои фароҳам овардани шароити мусоид барои рушди соҳибкории оилавӣ дар мисоли кишварҳои ғарбӣ ниҳодҳои дахлдор (фондҳо, марказҳо, кумитаҳо) таъсис додан зарур аст, ки фаъолияти онҳо ба дастгирии ин намуди соҳибкорӣ ва амалӣ намудани вазифаҳои зерин нигаронида шудааст: пешбарӣ намудани манфиатҳои соҳибкории оилавӣ дар ҳама сатҳҳои ҳукумат; ҳавасмандгардонии таҳия ва татбиқи барномаҳои дастгирии соҳибкории оилавӣ; расонидани ёри машваратӣ оид ба доираи васеи масъалаҳои марбут ба соҳибкории оилавӣ; ташаккул додани фазои бароҳати сармоягузорӣ ва ҳуқуқӣ ва ғ.

Чунин дигаргуниҳо метавонад ба одамоне имкон диҳад, ки дар оила дар ватани худ пул қор кунанд ва ин дар навбати худ, ба беҳтар шудани вазъи демографӣ дар Тоҷикистон, паст кардани шиддати иҷтимоӣ дар ҷомеа, коҳиш додани сатҳи бекорӣ ва баланд бардоштани қудрати иқтисодии минтақаҳои алоҳида мусоидат мекунад.

Дар мамлакати мо захираҳои афзоиши соҳибқорӣ оилавӣ ба қадри қифоя мавҷуданд. Қойгоҳи анъанавӣ соҳибқорӣ оилавӣ дар Тоҷикистон дар марҳилаи рушди босуръат қарор дорад. Он асосан аз доираи васеи хизмати маишӣ, савдои чакана ва ҳуроки умумӣ иборат аст. Бахши назарраси соҳибқорӣ оилавиро хунармандӣ ташкил медиҳад.

Дар натиҷа, метавон хулосаҳои зеринро баровард, ки соҳибқорӣ оилавӣ ба суръати рушди иқтисодӣ, сохтор ва сифати маҷмӯи маҳсулоти миллий таъсир мерасонад, ки ба ин далел аксарияти мутлақи давлатҳои мутаракқӣ ба рушд ва фаъолияти соҳибқорӣ оилавӣ ҳамаҷониба мусоидат мекунад. Чунин факт шаҳодаг медиҳад, ки соҳибқорӣ оилавӣ ҳамчун шакли нави ташкили меҳнати ҷамъиятӣ зарурӣ ба манфиатҳои иҷтимоӣ иқтисодии мамлакатамон мувофиқ аст. Ин фаъолият ҳам барои иқтисодиёти мамлакат ва ҳам барои ҳар як шаҳрванд як ҳел ғоиданок аст. Ташкилоти оилавӣ меҳнати иловагиро ба раванди истеҳсолоти ҷамъиятӣ дохил мекунад, ки он сарватҳои нав ба вучуд меоварад, даромади миллий ва сарвати миллиро афзун менамояд. Соҳибқорӣ оилавӣ як манбаи рушд аст, ки Тоҷикистон онро наметавонад рад кунад. Имрӯз соҳибқорӣ оилавӣ асоси иқтисодиёти аксари давлатҳо буда, ободии кишвар аз ваъзи рушди он вобаста аст.

Дар асоси таҳлили қонунгузори Чумхурии Узбекистон ва амалияи он ба андешаи муаллиф рушди намудҳои гуногуни соҳибқорӣ оилавӣ ва дастгирии васеи онҳо аз ҷониби давлат боиси пешрафти давлат, ваъзи иҷтимоӣ аҳоли гардида, ҳамаи вазиғаҳои иқтисодӣ ҳоҷагии оилавиро омилҳои таъмини некуаҳволии он ҳисоб кардан лозим аст. Аз рӯи анъанаҳои миллий бояд хунарҳои маҳаллӣ ҳамчун намудҳои анъанавӣ соҳибқорӣ оилавӣ инкишоф дода шаванд. Барои бо ташкилоти дахлдор таъмин намудани онҳо бояд ба онҳо додани қарзҳои имтиёзнок қарӣ карда шавад. Аз ҷумла, имконияти гирифтани қарз барои оилаҳо васеъ кардан ба мақсад мувофиқ аст. Бо дарназардошти он, ки омилҳои молиявӣ омилҳои монсаи соҳибқорӣ оилавӣ мебошанд. Минбаъд кам кардани андоз ва пардохтҳои иҷтимоӣ барои соҳибқороне, ки ба хизматрасониҳои гуногун дар деҳот машғуланд, ба мақсад мувофиқ аст. Зеро ин намуди пардохтҳо ҳамчун омилҳои муҳими рушди фаъолияти соҳибқорӣ зоҳир шуда, имкон медиҳад, ки оилаҳо аз ҳисоби маблағи худ намудҳои хизматрасониро васеъ намоянд. Пас, таҳкими институти соҳибқорӣ оилавӣ дар Тоҷикистон ҳам аз нигоҳи рушди соҳибқорӣ (соҳибқорӣ хусусӣ) ва ҳам аз нигоҳи таҳкими анъанаҳои миллии хунармандӣ ҷанбаи муҳим ба ҳисоб меравад.

ХУЛОСА

Соҳибқорӣ оилавӣ дар воқеияти ҳаёти муосир метавонад ва бояд ҳамчун пайванд байни давлат, соҳаҳои хурду қалони ташкили соҳибқорӣ амал кунад. Он барои амалӣ намудани ҳалли масъалаҳои сершумори ташкили ҳуқуқӣ, ки аз ҳамқорӣ сохторҳои давлатӣ ва соҳибқорӣ бармеоянд, пешбинӣ шудааст. Таъсири тағйироте, ки дар танзими ҳуқуқи муносибатҳои оилавӣ ба амал ома-

даанд, ба рушди равандҳои бизнес ва фаъолияти соҳибкорӣ бо назардошти рушди босуръати равандҳои инноватсионӣ дар Тоҷикистон муосир муайян карда шудааст.

Дар шароити гузариш ба ҷомеаи постиндустриалӣ, соҳибкории оилавӣ дар кишварҳои аз ҷиҳати иқтисодӣ пешрафта бештар ҷойҳои бозорро ишғол мекунад, ки ба соҳибкории калон ниёз надоранд. Соҳибкории оилавӣ чун қоида, соҳибкории хурдро ташкил медиҳад, ки асосан нақши муҳими иҷтимоии ин намуи соҳибкориро муайян мекунад. Дар бисёр кишварҳо соҳибкории оилавӣ масъулияти ҷиддӣ дорад, ки баробар кардани ҷомеа ва эҷоди табақаи миёна аз ҷиҳати иқтисодӣ қавӣ мебошад. Дар шароити иқтисоди бозаргонии мутамалдин макон ва нақши соҳибкории оилавиرو вазифаҳо ва саҳми воқеии он дар рушди ҷамъият муайян мекунад.

Соҳибкории оилавӣ имкон медиҳад, ки фаъолияти соҳибкорӣ бо қори хонагӣ ва тарбияи фарзандон пайваста шавад, ба фаъолияти истеҳсоли захираҳои меҳнатие, ки аз ҷониби дигар категорияҳои корфармоён (кӯдакон, пиронсолони оила ва маъюбон кам истифода мешаванд) ҷалб карда шавад. Ҳамин тариқ, дар байни оилаҳо алоқаҳои иқтисодӣ ба вучуд оварда, ба мустақкам шудани онҳо мусоидат мекунад ва афзоиши даромади оиларо таъмин менамояд. Барои бомуваффақиятии иҷтимоии кӯдакон ва ташаккули дарки иқтисоди бозоргонӣ дар онҳо шароит фароҳам оварда мешавад. Таваҷҷӯҳ ба густариш ва таҳкими соҳибкории оилавӣ ба афзоиши таваллуд мусоидат мекунад. Соҳибкории оилавӣ ба манфиати хешу табор ба натиҷаи қорашон асос ёфтааст. Имконияти таълим додан, додани сирри истеҳсолот ва додани тичорати худ ба кӯдакон вучуд дорад, яъне давомнокии наслҳоро таъмин менамояд.

Соҳибкории оилавӣ муҳити устувори иҷтимоию иқтисодии ҷомеаро таъмин намуда, фазои мусоиди соҳибкорӣ ба оянда нигаронидашударо ба вучуд меорад. Соҳибкории оилавӣ барои худидоракунии соҳибкорӣ рӯҳияи соҳибкории шаҳрвандон, тафаккури онҳо зарур аст. Бидуни соҳибкории оилавӣ рушди устувори иқтисод имконнопазир аст. Як соҳибкор дар низоми тичорати оилавӣ маъмулан то панҷ узви дигари оиларо бо қор таъмин намуда, онҳоро аз категорияи эҳтиҷмандони иҷтимоӣ ба категорияи шаҳрвандони худқифои кишвар мегардонад. Ба иборати дигар гуем, дар мубориза ба муқобили қашшокии аҳоли воситаи муҳим мебошад.

Аз ин рӯ, рушди соҳибкории оилавӣ метавонад ҳамчун воситаи муассир ва арзонтар барои таъсиси ҷойҳои нави қорӣ бо мақсади қоҳиш додани сатҳи бекорӣ истифода шавад.

Дар ин асно зарурат ба омузиши назариявии соҳибкории оилавӣ ва амалияи он барои ворид намудани тағйирот дар қонунгузории қорданӣ, соҳибкорӣ, оилавӣ, инчунин тамоюлҳои амалияи судӣ ҷой дорад.

Дар натиҷаи омузиш ва таҳлили таҳқиқи илмии масъалаҳои танзими ҳуқуқи соҳибкории оилавӣ дар Тоҷикистон пешниҳоди чунин ҳулоса ва тавсияҳо лозим доништа мешаванд:

1. Аз сабаби он, ки масъалаҳои соҳибқориҳои оилавӣ дар қонунгузорӣ амалан инъикос нагардидаанд, ҳангоми ҳалли масъалаҳои ҳуқуқие, ки дар соҳибқорӣ ба миён меоянд, моликон, судҳо ва дигар субъектҳои муносибатҳои Кодекси гражданиро истифода мебаранд. Бо вучуди ин, ин як қатор мушкилотро ба вучуд меорад, ки бо ҳуқуқи моликият, истифода ва ихтиёрдорӣ ҳуди соҳибқорӣ ва моликияти он алоқаманданд. Ин, дар навбати худ, метавонад ба фаъолияти соҳибқорӣ таъсири ҷиддӣ расонад. Ин на танҳо мушкилотро дар соҳибқориҳои мушаххас ба вучуд меорад, балки метавонад боиси мушкилоти ҷиддии системавии ҳуқуқӣ шавад. Аз сабаби он, ки бисёр субъектон воқеан соҳибқориҳои оилавӣ мебошанд, муайян кардани мафҳуми соҳибқориҳои оилавӣ аҳамияти қалон дорад.

Дар ин замина ба андешаи муаллиф, соҳибқориҳои оилавӣ институти ҳуқуқӣ дар низоми ҳуқуқи соҳибқорӣ ва намуди рафтори иқтисодии воҳиди ҷамъият — оила мебошад. Дар айни ҳол қонунгузор соҳибқориҳои оилавино бояд ҳамчун самти фаъолияти соҳибқорӣ ва падидаи муассири ҳуқуқи соҳибқорӣ ва оилавӣ бо дарҷи он дар санадҳои меъриии ҳуқуқии дахлдор эътироф наояд. Аз ин рӯ, зарур аст, ки дар танзими ҳуқуқии соҳибқориҳои оилавӣ таносуби манфиатҳои оилавӣ ва давлатӣ риоя карда шуда, қарорҳои давлатӣ рушди соҳибқориҳои оилавӣ таъмин гардад. Соҳибқориҳои оилавӣ, ки аз дастгирии давлатӣ ва танзими махсуси қонунгузорӣ маҳрумгаштаву танҳо дар шакли худмашғулият боқӣ монда вазифаҳои муҳимтари ҳуқуқиву иқтисодиро дар модели миллии пешбурди соҳибқорӣ дар ягон давлат иҷро карда наметавонад. **[1-М]**

2. Мушкилоти муҳими соҳибқориҳои оилавӣ муайян кардани сарҳади байни соҳибқорӣ ва муносибатҳои оилавӣ мебошад. Агар бисёр ё ҳамаи аъзоёни оила ба як тичорат машғул бошанд, пас эҳтимоли зиёд дорад, ки онҳо ҳам дар қор ва ҳам дар хона ҳалли мушкилоти тичоратро идома медиҳанд. Аммо байни муносибатҳои оилавӣ ва тичоратӣ фарқиатҳои ҷиддӣ вучуд доранд. Муносибатҳои оилавӣ эҳсосӣ буда, ба ниёзҳои аъзои оила, адолат ва баробарӣ, хоҳиши устуворӣ асос ёфтааст. Муносибатҳои тичорӣ оқилонаанд, ки ба натиҷа ва арзиши саҳм, хоҳиши тавсеа ва афзоиш асос ёфтаанд. Муайян кардани сарҳадҳои байни ин муносибатҳо дар дохили соҳибқориҳои оилавӣ ниҳоят душвор аст. Ва ин зиддиятҳо низ боиси ихтилофоти байни аъзоёни оила — зану шавҳар, падару модар ва фарзандон, бародарону хоҳарон мегардад. Набудани сарҳади дақиқ метавонад боиси вайрон шудани муносибатҳои оилавӣ ё тичоратӣ гардад, ки аз рӯи мушоҳидаҳои мо аксар вақт рӯй медиҳад.

Аз ин рӯ, соҳибқориҳои оилавӣ ин самти фаъолияти соҳибқорӣ мебошад, ки дар он ду ё зиёда аъзои оила тавассути робитаҳои оилавӣ нақшҳои роҳбарӣ ё соҳибмулкӣ доранд ва бо мақсади ба даст овардани фоида таҳти масъулият истеҳсолот, иҷрои қор, хизматрасонӣ ва ё фурӯши молро ба сомон мерасонанд. Алоҳида пешниҳод гардидани истилоҳоти ҳуқуқии соҳибқориҳои оилавӣ дар сатҳи қонунгузорӣ шароити иқтисодӣ, ҳуқуқӣ ва ташкилӣ барои ташаққули инфрасохтори пешрафтаи соҳибқориҳои оилавӣ, рушди оила ҳамчун муҳити худидоракунии инсон, баланд бардоштани иқтисоди оилавӣ фароҳам меорад ва ба

манфиати тараққиёти ҷамъият ва иқтисодиёт истифода мегардад. Аломатҳои фарқкунандаи соҳибкории оилавӣ аз дигар самтҳои соҳибкорӣ чунинанд: оила барои идоракунии масъул мебошанд ва ё ҳадди аққал 25% саҳмияҳои ташкилот ба оила тааллуқ доранд; молик ё менечерҳо соҳибкориро ҳамчун соҳибкории оилавӣ муайян ва дарк мекунанд. **[3-М]**

3. Ҷанбаи дигари соҳибкории оилавӣ, ки ҳамаи аъзоёни оила ба он ба таври ошкоро ё ғайримустақим манфиатдоранд, қабули қарорҳои стратегӣ мебошад. Азбаски соҳибкорӣ оиларо таъмин мекунад ва ба оила тааллуқ дорад, қарорҳои стратегӣ ба ҳар як аъзои оила таъсир мерасонанд ва аз ин рӯ, бояд бо ҳама мувофиқа карда шаванд. Аммо дар асл, молики расмӣ аксар вақт мустақилона қарор қабул мекунад ё танҳо бо ҳамсараш машварат мекунад. Ба инобат нагирифтани фикри дигар аъзоёни манфиатдори оила метавонад ва аксар вақт боиси муноқишаҳо гардад ва воситаҳои ба назар гирифтани андешаҳо вучуд надоранд.

Паси истифодаи ин самти соҳибкорӣ дар иқтисодиёти Тоҷикистон имкон медиҳад, ки иҷрои вазифаи муҳими иҷтимоии давлат фаъолон амали гардида, шароити ҳуқуқии баҳри фароҳам овардани имкониятҳои соҳибкории шаҳрвандон таъмин карда шавад. Омилҳои асосии мусоидаткунанда ба рушди соҳибкории оилавӣ инҳо мебошанд: ташаккули фарҳанги ҳуқуқии соҳибкории оилавӣ; ҷалби аъзоёни оила ба идоракунии фаъолият; таъминоти ворисияти соҳибкорӣ; нигоҳдории идорашавандагии соҳибкории оилавӣ; заминаи устувор барои соҳибкории хурд, миёна ва калон. **[10-М]**

4. Мушкилоти муҳиме, ки ҳалли он дар соҳибкории оилавӣ дар Тоҷикистон душвор аст, ин ҷойгоҳи моликон дар идоракунии бо наҳзардошти шакли ташкилиноӣ ҳуқуқӣ мебошад. Маълум аст, ки бисёр ташкилотҳоро соҳибон аз сифр ташкил кардаанд. Онҳо одат кардаанд, ки дар идоракунии иштирок кунанд. Аммо бисёр ташкилотҳо 10—20 сол доранд. Соҳибон аз идора монда шудаанд, синну сол ҳам зарари худро мерасонад ва ворисон ё омода нестанд ё наме-хоҳанд соҳибкориро ба ўҳда гиранд. Механизмҳои идоракунии корпоративӣ барои бисёре аз соҳибон номаълум ё нофаҳмо мебошанд.

Дар ин замина зарур аст, ки субъектони соҳибкории оилавӣ 2 гурӯҳ ҷудо карда шаванд: 1. Ташкилоти оилавӣ субъекти соҳибкории миёна ва калон мебошад, ки аз ҷониби аъзоёни як оила (сардори оила, зан, шавҳар, фарзандон, наберагон, падару модар, дигар ҳешу табори ба синни меҳнатӣ расида (занони фарзандон ва набераҳо, бародарони хуниву угай, зану шавҳар ва фарзандони онҳо, амакҳо ва холаҳо) таъсис дода шуда, идора карда мешавад; 2. Соҳибкории оилавии инфиродӣ - шахси воқеие, ки ба ҳайси соҳибкор аз қайди давлатӣ гузашта, худ ва ё бо ҷалби меҳнати аъзои оила фаъолияти соҳибкориро анҷом медиҳад. **[11-М]**

5. Дар қонунгузори Тоҷикистон мафҳуми «соҳибкории оилавӣ» вучуд надорад, аммо мисолҳои зиёде барои ташкили чунин тижорати шахсии худ мавҷуданд. Баъзан зану шавҳар якҷоя фаъолияти соҳибкорӣ мекунанд, дар ҳоле ки тижорат ба номи яке аз ҳамсарон ба қайд гирифта шуда, вазъи ҳуқуқии дига-

раш ба ҳеҷ вачҳ муқаррар карда нашудааст. Чунин тичорат бартариатҳои худро дорад, аммо камбудии қофӣ низ мавҷуданд. Тарафҳои мусбат манфиати самимии ҳарду ба муваффақияти парванда, эътимод ба ҳамдигар ва қобилияти зуд қабул кардани қарорҳоро дар бар мегиранд. Аммо чунин вазъият ба монанди муруфияи талоқ барои соҳибқорони оилавӣ мушкилоти ҷиддиро ба вуҷуд меорад. Вазъият махсусан душвор мегардад, ки ҳуқуқи зану шавҳар ба он бо шартномаи махсус ё аҳдномаи никоҳ ба расмият дароварда нашудааст.

Бинобар ин ба андешаи муаллиф, аъзоёни ташкилоти оилавӣ ҳуқуқ доранд: дар идоракунии соҳибқорони оилавӣ, қабули қарорҳо, назорат аз болои фаъолияти молиявӣ ҳоҷагидорӣ иштирок намоёнд; вобаста ба шартҳои шартномаи таъсиси ташкилоти оилавӣ ҳиссаи худро аз ғоида гиранд; ихтиёран аз қори оилавӣ даст кашидан; барои баргардонидани як қисми арзиши амволи ташкилоти оилавӣ ҳангоми баромадан аз ҳаёти он мутаносибан ба маблағи амволе, ки ӯ ба сармояи оинномавӣ гузоштааст ё ба ӯ дар шакли асл ҷудо кардани амвол бо ҳамон арзиш, агар дар шартномаи таъсиси ташкилоти оилавӣ тартиби дигаре пешбинӣ нагардида бошад, талаб кунанд. **[1-М]**

6. Дар шароити зудтағйирёбандаи иқтисодӣ, соҳибқорӣ масъалаи ҳаёти инсон буданаширо қатъ мекунад. Дар сурати паст шудани талабот ё тағйир ёфтани шароити бозор ба қайд гирифтани ва барҳам додан осон аст. Чунин бархӯрд дар пешбурди соҳибқорӣ, ки ба дарёфти роҳҳои зуд ва осони тичорат нигаронида шудааст, бар психологияи “қорғари муваққатӣ” асос ёфтааст ва албатта, ҳам ба фазои соҳибқорӣ дар кишвар ва ҳам ба суботи иҷтимоӣ таъсири манфӣ мерасонад.

Дар ин маврид давлат риояи ҳуқуқҳо ва ҳимояи манфиатҳои қонунии субъектони соҳибқорони оилавино кафолат медиҳад ва ба рушди таҳкими соҳибқорони оилавӣ мусоидат менамоёнд. Мақомоти давлатӣ мувофиқи тартиби муқарраркардаи қонун ба субъектони соҳибқорони оилавӣ: барои ташкили истеҳсоли мол (қор, хизматрасонӣ) биноҳои ғайриистикомати истифоданашударо ба иҷора медиҳанд; барои сохтмони майдонҳои истеҳсоли замин ҷудо менамоёнд; объектҳои истеҳсолии субъектҳои соҳибқорони оилавино ба шабақаҳои муҳандисӣ алоқа пайваст менамоёнд; барои фурӯштани маҳсулоти субъектони соҳибқорони оилавӣ ҷойҳои махсус ҷудо мекунанд. **[9-М]**

7. Тавре ки таҷрибаи ҷаҳонӣ нишон медиҳад, нақши соҳибқорони хурди оилавӣ махсусан дар шароити бӯҳрони иқтисодӣ, ки тамоюли камшавии ҳаҷми истеҳсолот, ихтисори оммавии қормандон ва афзоиши бекорӣ ба назар мерасад, меафзоёнд. Мисоли мусбати чунин «навсозӣ» дар соҳибқорони оилавӣ Юнон аст, ки дар он пас аз бӯҳрони молиявӣ (тирамоҳи соли 2009) имқониятҳои алтернативии шуғл, махсусан барои насли наврас хеле маҳдуд шуданд. Дар натиҷа, соҳибқорони оилавӣ аҳамияти махсус пайдо кард ва ворисон барои идомаи тичорати волидайнӣ худ бештар дилғарм шуданд (Vassiliadis, Vassiliadis, 2014).

Таҳлили назария ва амалияи соҳибқорони оилавӣ далели он аст, ки дар ин самти соҳибқорӣ таъсири оила ва омилҳои мураккаби системавӣ мавҷуданд ва ба равандҳои стратегӣ ва натиҷаҳои соҳибқорони онҳо таъсири мерасонанд. Таъси-

ри нодири системавии оила (модел)-ро бо истифода аз захираҳо ва имкониятҳои оила ба даст овардан мумкин аст. Ин модел нишон медиҳад, ки чӣ гуна муносибатҳои мутақобилаи системавии як воҳиди оила, субъекти хоҷагидорӣ ва узви инфиродии оила бо иҷроиш алоқаманданд. [5-М]

8. Дар аксари давлатҳои дорои иқтисоди бозаргонии мутараққӣ соҳибқорӣ оилавӣ нақши муҳим мебозад. Масалан, дар Британияи Кабир 75 Ҷоизи тамоми ташкилотҳоро фаро гирифта, нисфи аҳолии мамлакатро бо кор таъмин мекунад ва қариб 50 Ҷоизи маҳсулоти умумии миллиро истеҳсол мекунад. Дар Италия 18 Ҷоизи содиротро ташкилотҳои хунармандии оилавии иборат аз 2-3 нафар ташкил медиҳанд. Бо вучуди ин, бояд ба назар гирифт, ки мафҳумҳои «соҳибқорӣ оилавӣ» дар Тоҷикистон ба таври кулӣ дигар аз хорича фаҳмида мешавад. Соҳибқорӣ оилавӣ дар Ғарб тичоратест, ки аз насл ба насл мегузарад. Дар баробари ин, ҳавасмандии асосӣ таъмини некӯаҳволии молиявии наслҳост, ки ин тичорат бояд ба онҳо равад.

Ба андешаи муаллиф, механизмҳои муайяни ҳуқуқӣ вучуд доранд, ки ба соҳибқорони соҳаи саноат ва сайёҳӣ имкон медиҳанд, ки аз дастгирии молиявии давлатӣ бархурдор шаванд. Дар ин замина аз ҷониби давлат фароҳам овардани шароит барои пешбурди соҳибқорӣ оилавӣ дар соҳаи саноат ва сайёҳӣ тавасути маблағгузори имтиёзнок, махсусияти андозбандӣ, таъмини кафолатҳои иҷтимоӣ ва суғуртаи назорати мақомоти назоратӣ имкон медиҳад, ки субъектони соҳибқорӣ оилавӣ некӯаҳволии худро беҳтар созад. Бешубҳа, соҳибқорӣ оилавӣ дар мамлақати мо дар шароити мӯсир бояд аз ҷониби давлат ва доираҳои бузурги соҳибқорӣ бештар дастгирӣ карда шавад, барои рушди фаъолияти соҳибқорӣ аъзои оила низ кӯмакҳои гуногун расонида шаванд. [4-М]

9. Рушди хоҷагиҳои деҳқонии (фермерӣ) дар шароити ҷаҳонишавии иқтисод аҳамияти калон дорад, ки бинобар чандирии худ ва нисбатан ҳаҷми ками сармоя ба шароити мавҷудаи бозор зуд мутобик мешаванд. Онҳо ҳамчун соҳибқорӣ оилавӣ ташкил карда шудаанд, ки дар он ҳамаи аъзоёни оила самаранок меҳнат мекунанд. Онҳо метавонанд ба парвариши зироатҳои ғалладона, пахта, сабзавот, дарахтони мева, ангур, чорвои калони шохдор, гусфандпарварӣ, паррандаҳо ва дигар намудҳои ихтисос дода шаванд. Барои хоҷагии халқи Тоҷикистон хоҷагиҳои деҳқонии хурд дар таъмини шӯғли аҳолии деҳот ва пур кардани бозори дохилӣ бо озуқа нақши муҳим доранд.

Муаллиф дар ин замина пешниҳод менамояд, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои дастгирии оилавӣ ва рушди соҳибқорӣ оилавӣ устувор намудани заминаи ҳуқуқии хоҷагиҳои деҳқонии оилавӣ зарур аст. Хоҷагии деҳқонии оилавӣ – яқоя амалӣ намудани фаъолияти истеҳсоли ва дигар фаъолияти хоҷагидорӣ (истеҳсол, коркард, нигоҳдорӣ, интиқол ва фурӯши маҳсулот) дар деҳот аз ҷониби аъзоёни оила ва шахсоне, ки яқоя бо онҳо дар асоси меҳнати инфиродӣ ва молу мулк, ки дар моликият ё ба иҷора қарордошта, амал мекунанд. [3-М]

ТАВСИЯҲО ОИД БА ИСТИФОДАИ АМАЛИИ НАТИҶАҲОИ ТАҲҚИҚОТ

1. Яке аз мушкilotи асосии соҳибкории оилавӣ дар Тоҷикистон имрӯз мавҷуд набудани қонуни алоҳида дар заминаи қонунгузорӣ мебошад, зеро қонунгузории мавҷуда бисёре аз ниёзҳои муҳими чунин субъектҳо ба назар намегирад. Мушкilotи шадиди соҳибкории оилавӣ аз ҷониби мақомоти андоз тасниф кардани ҳамкории ширкатҳо ба шарикӣ ва бо роҳи тақсимшавӣ барои оптимизатсияи андозбандӣ ба вуҷуд омадааст.

Аз ин рӯ, қабули Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи соҳибкории оилавӣ» саривақтӣ буда, мақсади он танзими муносибатҳо дар самти соҳибкории оилавӣ муқаррар гардида, дарбаргирандаи меъёрҳо оид ба муқаррароти умумӣ, ташкили ташкилоти оилавӣ, соҳибкории оилавии инфиродӣ ва бақайдгирии давлатии онҳо, ҳуқуқ ва уҳдадорихоии субъектҳои соҳибкории оилавӣ ва аъзоёни он, фаъолияти субъектҳои соҳибкории оилавӣ, кафолатҳои озодии фаъолияти соҳибкории оилавӣ, муқаррароти интиқоли. [2-М]

2. Як қатор фаъолиятҳои мавҷуданд, ки як соҳибкори навқор метавонад ба он машғул шавад. Таснифи самтҳои соҳибкорӣ, нишон додани афзалиятҳо ва нуқсонҳои ҳар як гурӯҳи самтҳо, инчунин муқоисаи ин камбудихо бо имкониятҳои соҳибқор барои осон кардани интиҳоб даъват карда мешавад. Соҳибқорӣ имрӯз бо он тавсиф мешавад, ки соҳибқор ҳама чизеро, ки истеъмолкунанда барои он пул додан мехоҳад, ба уҳда мегирад. Аммо дар саҳи қонунгузорӣ мушаххас набудани самтҳои соҳибқорӣ гуногунфаҳмӣ ва номуқамалиро дар ин соҳа нишон медиҳад.

Дар ин замина муаллиф пешниҳод менамояд, ки дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи ҳимоя ва дастгирии давлатии соҳибқорӣ” аз 26 июли соли 2014, №1107 моддаи 3(1) бо мазмуни зайл илова карда шавад:

“Моддаи 3(1). Самтҳои фаъолияти соҳибқорӣ

1. Давлат ҳама гуна самтҳои соҳибкории пешбининамудаи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистонро эътироф намуда, ба он иҷозат медиҳад.

2. Соҳибқорӣ тибқи муқаррароти қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон дар самтҳои зерин амалӣ карда мешавад:

- соҳибкории иҷтимоию фарҳангӣ;
- соҳибкории иҷтимоӣ;
- соҳибкории оилавӣ;
- соҳибкории стратегӣ;
- соҳибкории инноватсионӣ;
- соҳибкории зехнӣ;
- соҳибкории экологӣ;
- соҳибкории виртуалӣ”. [2-М]

3. Маҷмаи Умумии СММ моҳи декабри соли 2017 дар бораи татбиқи Даҳсолаи хоҷагии оилавӣ (солҳои 2019-2028) қатънома қабул кард. Даҳсола ба хотири эътирофи саҳми зиёди хоҷагии оилавӣ ба устувории кишоварзӣ ва деҳот

эълон карда шуд. Онҳо зиёда аз 80% озукавории ҷаҳонро истехсол мекунамд. Ҳоҷагии деҳқонии оилавӣ - ҳоҷагии деҳқонист, ки ғайриҷағири меҳнатнаш ба соҳибқори оилавӣ ва дар асоси моликияти муштарақ асос ёфтааст. Аммо дар қонунгузории Тоҷикистон муқаррар нашудани ҷунун шакли ҳоҷагии деҳқонӣ мушкилоти ҳуқуқиро дар пешбурди ғайриҷағири соҳибқорӣ оилавӣ бавучуд меорад.

Аз ин рӯ, бо роҳи ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи ҳоҷагии деҳқонӣ (фермерӣ)” аз 15 март соли 2016, № 1289 зарур аст, ки ҳоҷагии деҳқонӣ оилавӣ ҳамчун шакли ҳоҷагидорӣ муқаррар карда шавад. **[4-М]**

ИНТИШОРОТ АЗ РҶҶИ МАВЗУИ ДИССЕРТАТСИЯ

1. Монография

[1-М] Рофиева, А.Ҳ. Моҳияти ҳуқуқӣ ва иқтисодии соҳибқорӣ оилавӣ дар Тоҷикистони муосир. Танзими ҳуқуқии соҳаҳои воқеии иқтисодиёти миллӣ: ҳолат ва дурнамо[Матн] / А.Ҳ. Рофиева / Монографияи дастаҷамъона / Зери таҳрири н.и.х., дотсент Б.О. Самадов. – Хучанд, Ношир, 2022. – С. 162-179.

2. Мақолаҳои, ки дар маҷаллаҳои тақризишаванда ва тавсиякардаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таъби расидаанд:

[2-М] Рофиева, А.Ҳ. Таҷрибаи қонунгузории давлатҳои хориҷӣ оид ба соҳибқорӣ оилавӣ[Матн] / А.Ҳ. Рофиева // Ҳаёти ҳуқуқӣ. – 2021. – №4 (36). – С. 100-118. ISSN 2307-5198.

[3-М] Рофиева, А.Ҳ. Назария ва амалияи танзими ҳуқуқии соҳибқорӣ оилавӣ[Матн] / А.Ҳ. Рофиева // Давлатшиносӣ ва ҳуқуқи инсон. – 2022. – №2 (26). – С. 117-133. ISSN 2414 -9217.

[4-М] Рофиева, А.Ҳ. Ҷанбаҳои ҳуқуқии соҳибқорӣ оилавӣ дар соҳаи комплекси агросаноатӣ [Матн] / А.Ҳ. Рофиева, Д.Ш. Сангинов // Қонунгузорӣ. – 2022. – № 4(48). – С. 56-64. ISSN 2410-2903.

3. Мақолаҳои илмӣ, ки дар маҷмӯаҳо ва дигар нашрияҳои илмӣ-амалӣ ҷоп шудаанд:

[5-М] Рофиева, А.Ҳ. Озоди ғайриҷағири соҳибқорӣ оилавӣ қаролати ҳуқуқи конститусионӣ ҳуқуқи шахс[Матн] / А.Ҳ. Рофиева // Конференсияи ҷумҳуриявӣ илмӣ-амалии Донишгоҳи давлатии тибқорати Тоҷикистон «20 соли Кодекси граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон. Ҳуқуқ ва иқтисод». 11 октябри 2019 с. – Душанбе, 2019. – С. 113-116.

[6-М] Рофиева, А.Ҳ. Основные принципы земельного законодательства и особенности их реализации[Текст] / А.Х. Рофиева // Республиканской научно-практической конференции на тему: «Вопросы развития и совершенствования земельного законодательства Республики Узбекистан» Ўзбекистон

Республикаси адлия вазирлиги, Тошкент давлат юридик институти. – Тошкент, 2019. – С. 139-143.

[7–М] Рофиева, А.Х. Масъалаҳои таъмини ҳуқуқи занон дар соҳаи фаъолияти соҳибкорӣ мувофиқи қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / А.Х. Рофиева // III-юмин конференсияи илми-назариявии байналмилалӣ Академияи ВКД ҚТ дар мавзӯи «Таълим дар соҳаи ҳуқуқи инсон» 10.12.2020. – Душанбе, 2020. – С. 282-286.

[8–М] Рофиева, А.Х. Сайёҳӣ ва масъалаҳои тақомули қонунгузориҳои он дар Тоҷикистони муосир [Матн] / А.Х. Рофиева // Масъалаҳои мубрами қонунгузорӣ оид ба рушди деҳот, сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ (Маводи конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ-амалӣ аз 8–уми октябри соли 2020) / Зери таҳрири докторҳои илмҳои ҳуқуқшиносӣ, профессорон Раҳмон Д.С. ва Сангинов Д.Ш. – Душанбе, 2020. – С. 258-264.

[9–М] Рофиева, А.Х. Асосҳои ҳуқуқи дастгирии давлатии соҳибкорӣ дар рушди саноатикунони кишвар [Матн] / А.Х. Рофиева // Конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ-назариявии Донишгоҳи давлатии Қулоб ба номи А. Рудақӣ дар мавзӯи “Масъалаҳои мубрами илму маориф дар шароити ҷаҳонишавӣ” аз 14.11.2020 сол. – Қулоб, 2020. – С. 440-443.

[10–М] Рофиева, А.Х. Хусусияти танзими ҳуқуқи фаъолияти соҳибкорӣ мувофиқи қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / А.Х. Рофиева // Форуми ҷумҳуриявии иқтисодии ДДҲБСТ баҳшида ба 30-солагии Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар мавзӯи “Таъмини рушди устувор ва рақобатпазирии иқтисодиёти Тоҷикистон дар шароити ҷаҳонишавӣ” аз 11.12.2020. – Хучанд, ДДҲБСТ, 2020. – С. 311-315.

[11–М] Рофиева, А.Х. Табиати ҳуқуқи соҳибкорӣ оилавӣ ҳамчун самти соҳибкорӣ [Матн] / А.Х. Рофиева // Танзими ҳуқуқи самтҳои алоҳидаи соҳибкорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон (Маводи конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ амалӣ дар мавзӯи «Рушди қонунгузориҳои Тоҷикистон оид ба самтҳои алоҳидаи соҳибкорӣ» (7-уми октябри соли 2021). – Душанбе, 2021. – С. 452-463.

[12–М] Рофиева, А.Х. Асосҳои ҳуқуқи соҳибкорӣ оилавӣ дар соҳаи сайёҳӣ [Матн] / А.Х. Рофиева, Д.Ш. Сангинов // Проблемаҳо ва дурнамои рушди менеҷмент ва маркенти муосир дар саноати сайёҳӣ. Маҷмуаи маводи конференсияи илмӣ-амалӣ ҷумҳуриявӣ. – Душанбе, 2021. – С. 135-137.

[13–М] Рофиева, А.Х. Танзими ҳуқуқи рақобат ва фаъолияти инҳисорӣ дар Тоҷикистони муосир [Матн] / А.Х. Рофиева, Д.Ш. Сангинов // Фаъолияти ҳуқуқҷодкунӣ. – 2022. – №1. – С.175-185.

**ТАДЖИКИСТАНСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ПРАВА, БИЗНЕСА И ПОЛИТИКИ**

**УДК: 347.61 (575.3)
ББК: 67,99 (2) 4 (2Т)
Р-79**

На правах рукописи

РОФИЕВА АЗИЗА ХАМДАМОВНА

**ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ СЕМЕЙНОГО
ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В РЕСПУБЛИКЕ
ТАДЖИКИСТАН**

АВТОРЕФЕРАТ

**диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических
наук по специальности 12.00.03 – Гражданское право;
предпринимательское право; семейное право;
международное частное право**

Душанбе – 2023

Диссертация выполнена на кафедре предпринимательского и международного права юридического факультета Таджикского государственного университета права, бизнеса и политики

Научный руководитель: **Сангинзод Дониёр Шомахмад** – заместитель ректора Таджикского государственного педагогического университета имени Садриддина Айни по научной работе, доктор юридических наук, профессор.

Официальные оппоненты: **Исмаилов Шавкат Махмудович** – доктор юридических наук, профессор кафедры экономического, финансового и антикоррупционного права факультета управления и экономического права Таджикского государственного финансово-экономического университета.

Раупова Манзура Турсуновна – доктор юридических наук, профессор кафедры права и сравнительного правоведения Академии государственного управления при Президенте Республики Таджикистан.

Ведущее учреждение: **Таджикский государственный университет коммерции**

Защита диссертации состоится «04» июля в 2023 года, в 10:00 на заседании диссертационного совета 6Д.КОА-018 при Таджикском национальном университете (734025, г. Душанбе, ул. Буни Хисорак, зал заседания диссертационного совета юридического факультета).

С диссертацией можно ознакомиться на сайте www.tnu.tj и в библиотеке Таджикского национального университета по адресу: 734025, г. Душанбе, пр. Рудаки, 17.

Автореферат разослан « ____ » _____ 2023 года.

**Ученый секретарь диссертационного совета,
доктор юридических наук, доцент**

А.К. Назаров

ВВЕДЕНИЕ

Актуальность темы исследования. С момента приобретения независимости в Республике Таджикистан вопросу конституционного регулирования семьи как основной ячейки общества, защите её интересов уделяется особое внимание. Это связано с тем, что в нашей стране семья является ключевым элементом формирования общества и государства, которое имеет глубокие исторические и культурные корни. Данные ценности основываясь на конституционных положениях, сформировали самостоятельное направление государственной политики страны, в рамках которой в годы независимости Правительством страны предприняты ряд последовательных мер по обеспечению и защите интересов семьи. Указанные меры направлены на социально-экономическое развитие общества в целом и каждой семьи в частности. Задача, которую реализует Правительство страны также направлено на решение вопроса об обеспечении благополучия семей и повышения уровня жизни в условиях рыночной экономики, а именно создание на постоянной основе занятости, организацию семейного предпринимательства и их профессиональной подготовки с целью участия во всех социально-экономических сферах жизнедеятельности государства. При этом, для дальнейшей поддержки семьи с точки зрения социально-экономического роста необходимо принять ряд дополнительных мер, в частности решение вопроса о постоянной занятости членов семьи, поддержка семейного предпринимательства, повышение доходов семьи за счет интеллектуального капитала, усиление деятельности по нравственному воспитанию молодежи и повышению воспитательной функции семьи и организация курсов профессионального обучения в учреждениях общего среднего образования¹.

В своем выступлении Основатель мира и национального единства – Лидер нации, Президент Республики Таджикистан, уважаемый Эмомали Рахмон в честь Дня матери 7 марта 2017 года, отметил, что: «Количество женщин предпринимателей составляет более 138 тыс., из них 20500 возглавляют фермерские хозяйства. В целях содействия развитию женского предпринимательства принято Постановление Правительства страны «Об установлении и выделении грантов Президенту Республики Таджикистан для поддержки женского предпринимательства на 2016-2020 годы». Исходя из этого, за три года через структуры Министерства труда, миграции и занятости населения почти 6 тысяч женщинам была выплачена финансовая помощь в размере 18 миллионов сомони. Однако большинство женщин и девушек по-прежнему не имеют определенной профессии и вида деятельности, их доступ к социальным, духовным и материальным ресурсам является ограниченным. Для исправления такой ситуации необходимо принять дополнительные меры по повышению уровня информированности домохозяйств, матерей и сестер, поддержать семейное предпринимательство и

¹ Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 декабри соли 2015, № 801 "Дар бораи Консепсияи рушди оила дар Ҷумҳурии Тоҷикистон"// Махзани мутамаркази иттилоотӣ-хукукии ҶТ «Адлия». Шақли 7.0. [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: URL: [http:// www.adlia.tj](http://www.adlia.tj) (санаи муруҷиаат: 06.08.2021 с.).

предпринимателей, которые активно работают в этой сфере, привлечь девушек и женщин к профессиональному обучению, в том числе к рукоделию и другим видам ремёсел. В своей политике государство и впредь будет уделять серьезное внимание решению указанных вопросов и будет поддерживать творческие инициативы женщин и девушек-предпринимательниц и ремесленников, образованных, патриотичных и самосознательных, которые будут укреплять основы нашей национальной государственности².

Практика развития стран, добившихся значительных успехов в реформировании рыночной экономики и обеспечении высокого уровня доходов населения, показывает, что частное предпринимательство играет все более важную роль не только в обеспечении занятости, но и в создании устойчивых социально-экономических факторов развития. В современном мире большинство малого предпринимательства является семейным предпринимательством. Социально-экономические преимущества этого направления предпринимательства определяют высокую эффективность его субъектов и долгосрочный динамизм развития. В ряде зарубежных стран существуют специальные ассоциации, которые проводят исследования в области организации семейного предпринимательства, защищают их интересы, предоставляют дискуссионные площадки для обмена опытом деятельности семейного предпринимательства. Это позволяет населению активно вовлекаться в предпринимательскую деятельность, развиваются традиции семейного предпринимательства, формируются династии семейного предпринимательства. То есть семейное предпринимательство не только обеспечивает стабильную социально-экономическую среду в обществе, но и создает среду для будущего развития предпринимательства.

Ярчайший пример финансового успеха семейного предпринимательства - бизнес-империи Ротшильдов и Рокфеллеров. Таким образом, общее состояние банкиров Ротшильдов по скромным оценкам экспертов составляет 3,2 трлн. долларов, хотя точной цифры никто не может назвать. Исследователи утверждают, что состояние другой всемирно известной династии Рокфеллеров примерно на триллион меньше (2,2 триллиона долларов)³.

Семейное предпринимательство в современных индустриальных реалиях занимает ту нишу, в которой нет заинтересованности у крупного и среднего бизнеса. Этими сферами являются торговля (розничная и оптовая), оказание бытовых услуг (химчистки, ателье, парикмахерские, ремонт бытовой техники, одежды и обуви и др.), заведения общественного питания, различные виды транспортных услуг и др⁴.

² Суханронии Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон ба ифтихори Рузи модар аз 07.03.2017 с. [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: URL: <http://http://prezident.tj/node/14719> (санаи мурочиат: 06.08.2021 с.).

³ Каримова А. Плюсы и минусы семейного бизнеса [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: URL // <https://kontur.ru/articles/579>. (санаи мурочиат: 06.08.2021 с.).

⁴ Семейное предпринимательство: международный опыт и перспективы развития в Республике Беларусь. – Минск, 2021. – С. 9.

Независимо от масштабов деятельности, организационно-правовой формы, производственной деятельности, уровня общественно-политического развития и развития рынка семейное предпринимательство было основой корпоративной жизни всех стран и в то же время остается основой социально-экономического развития. Исторически сложилось так, что семейные предприятия в большинстве случаев были стабильными институтами. Их важность аналогична социокультурным, технологическим разработкам и новому рыночному порядку с учетом глобализации⁵.

Законодательство постсоветских государств в исследуемой сфере можно подразделить на четыре группы:

1) В Республике Узбекистан и Приднестровской Молдавской Республике приняты самостоятельные законы регулирующие семейное предпринимательство и на основе которых выработаны государственные программы их поддержки;

2) В Латвии и Армении, в свою очередь, сформировано законодательство, регулирующее их правовое положение;

3) В Азербайджане, Беларуси, Казахстане отсутствует специализированное законодательство о семейном предпринимательстве, но оно закреплено специальными законами о предпринимательской деятельности;

4) В Таджикистане, Киргизии, Украине, России и в ряде других государствах данный вид предпринимательства предусмотрен в рамках специальных законах о фермерских хозяйствах⁶.

Как видно из приведенной классификации данный вид предпринимательства в Таджикистане не регламентирован специальным законодательством, что не способствует его развитию в должной мере. В Законе РТ «О дехканских (фермерских) хозяйствах» от 15 марта 2016 года №1289 отсутствует словосочетание «семейное предпринимательство» или «семейное хозяйство». В статье 1 настоящего Закона указано:– «дехканское (фермерское) хозяйство (далее – дехканское хозяйство) – субъект предпринимательства, производство, хранение, переработка и реализация сельскохозяйственной продукции которого основаны на личной деятельности одного лица или совместной деятельности группы физических лиц на земельном участке и принадлежащем им имуществе».⁷ В сравнении с действующим Законом, предыдущий аналогичный закон от 19 мая 2009 года, который утратил силу в 2016 году устанавливал семейное предпринима-

⁵ Handbook of research on family business/edited by Panikkos Zata Poutziouris, Kosmas X. Smyrnios, Sabine B. Klein. – 2006. – P. 1.

⁶ Барков А.В., Баркова Л.А. Совершенствование правовой модели семейного предпринимательства в России с учетом зарубежного правового опыта // В сборнике: Актуальные проблемы развития гражданского права и процесса на современном этапе. Материалы II Всероссийской научно-практической конференции. Краснодарский университет МВД России. – Красноярск, 2015. – С. 46-47.

⁷ Конуни Чумхурии Тоҷикистон "Дар бораи хоҷагии дехконӣ (фермерӣ)" аз 15 мартӣ соли 2016, № 1289// Махзани мутамаркази иттилоотӣ-ҳуқуқии ҶТ «Адлия». Шакли 7.0. [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: URL: [http:// www.adlia.tj](http://www.adlia.tj) (санаи мурочиат: 06.08.2021 с.).

тельство. В частности, в статье 1 данного закона было установлено, что «дехканское (фермерское) хозяйство (далее – дехканское хозяйство) - самостоятельный хозяйствующий субъект, деятельность которого как предпринимателя основывается на личном труде одного лица, членов одной семьи или группы лиц и которое базируется на земельном участке и другом имуществе, принадлежащем его членам». Далее в статьях 3, 5, 12, 14 данного закона предусматривались положения, которые подробно регламентировали данный вид предпринимательской деятельности⁸. Также в Законе РТ «О государственной защите и поддержке предпринимательства» от 26 июля 2014 года №1107 понятие «семейное предпринимательство» отсутствует⁹. Все вышеизложенное свидетельствует, что в нашей стране на современном этапе слабо разработаны специальные режимы правового регулирования семейного предпринимательства и недостаточно инициатив по поддержке семейного предпринимательства. Также в законодательстве отсутствуют механизмы финансирования семейного предпринимательства, ограничены источники финансирования стартапов, не установлены специальные налоговые системы, а также программы поддержки семейного предпринимательства на основе высоких технологий.

На фоне пробелов законодательства в этой сфере в практике Таджикистана на существует семейное предпринимательство. Этот вид предпринимательства стал популярен в Таджикистане всего 20 лет назад. На данный момент семейное предпринимательство развивается, пожалуй, повсеместно и у всех в различных сферах экономики, от представителей высших слоев общества до простых граждан¹⁰.

В отличие от Таджикистана, в соседней республике Узбекистан в 2022 году правительство Узбекистана выделит 13 трлн. сумов (\$1,2 млрд) на программу поддержки семейного предпринимательства, профессионального обучения безработных и молодежи, реализацию проектов в сфере услуг. Банки предлагают льготные кредиты по ставке 7% для занятия сельским хозяйством на приусадебных участках. Тем, кто хочет начать семейное предпринимательство, выдается кредит сроком на 3 года с льготным периодом от 3 до 6 месяцев под 14% годовых. По информации Госкомстата, по состоянию на 1 января 2021 года в Узбекистане зарегистрировано 45 954 семейных предприятия, из них 43 122 действующих¹¹.

⁸ Конуни Чумхурии Тоҷикистон "Дар бораи хоҷагии дехконӣ (фермерӣ)" аз 19 майи соли 2009, № 526 // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, соли 2009, №5, мод.333.

⁹ Конуни Чумхурии Тоҷикистон "Дар бораи ҳимоя ва дастгирии давлатии соҳибкорӣ" аз 26 июли соли 2014, № 1107// Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, соли 2014, №7, қ.2, мод. 404.

¹⁰ Новый уровень семейного бизнеса // Подробнее: [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: URL: <https://asiaplustj.info/ru/news/tajikistan/society/20150810/novyi-uroven-semeinogo-biznesa-konkurs-blogerov-zhivoi-tekst>. (санаи муруҷият: 06.08.2021 с.).

¹¹ Семейный бизнес в Узбекистане поддержат льготными кредитами // Подробнее: [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: URL: <http://asiaplustj.info/ru/news/centralasia/20211222/semeinii-biznes-v-uzbekistane-podderzhat-igotnimi-kreditami>. (санаи муруҷият: 22.12.2021 с.).

В связи с этим своевременно и важно выполнить комплексное диссертационное исследование по правовому регулированию семейного предпринимательства в Таджикистане.

Степень изученности научной темы. В современную эпоху в Республике Таджикистан (далее - РТ) изучение темы правового регулирования семейного предпринимательства является одним из основных вопросов гражданского и предпринимательского права. Этот вопрос отчасти обсуждается в работах таких отечественных правоведов, как А.В. Золотухин¹², Ш.М. Исмаилов¹³, М.А. Махмудзода¹⁴, Ф.А. Махмадшозода¹⁵, Дж.С. Муртазозада¹⁶, М.З. Рахимзода¹⁷, Б.О. Самадов¹⁸, Д.Ш. Сангинов¹⁹, Х.Н. Химатов²⁰, И.М. Шарифов²¹.

За рубежом некоторые аспекты правового регулирования семейного предпринимательства исследовали следующие ученые: Л.А. Баркова,²² Д.А. Волков,²³ Т.Ю. Назарова²⁴.

¹² Золотухин А.В., Султонова Т.И. Предпринимательское право Республики Таджикистан: учебник. – Душанбе: ЭР-граф, 2018. – 596 с.

¹³ Исмаилов Ш.М. Сборник избранных статей. – Душанбе: Изд-во: «Полиграф Групп», 2021. – 632 с.

¹⁴ Махмудзода М.А. Сиёсати ҳуқуқӣ ва давлати демократӣ (маҷмӯи мақолаи маърузаҳо). – Душанбе: ЭР-граф, 2017. – 632 с.; Махмудзода М.А. Танзими конститусионӣ-ҳуқуқӣ дар муносибатҳои оилавӣ // Конунгузорӣ. – 2018. – №4 (32). – С. 19-23.

¹⁵ Махмадшоев Ф.А. Правовое обеспечение индивидуального предпринимательства в Республике Таджикистан: дис. ... канд. юрид. наук. – Душанбе, 2012. – 201 с.

¹⁶ Муртазакулов Дж.С. Дехканское (фермерское) хозяйство как организационно-правовая форма предпринимательской деятельности // Государство и право. – Душанбе. – 2011. – №4. – С. 5-16.; Муртазакулов Дж.С. Гражданско-правовые проблемы дехканского хозяйства (по материалам Республики Таджикистан). – Душанбе: Деваштич, 2002. – 206 с.

¹⁷ Рахимов М.З. Избранные труды по гражданскому и предпринимательскому праву. – Душанбе: Бухоро, 2014. – 638 с.; Рахимзода М. З. Фаъолияти соҳибкорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон: назария ва танзими ҳуқуқӣ: монография. – Душанбе, 2018. – 392 с.; Рахимзода М.З. Проблемаҳои муҳраҳои ҳуқуқи соҳибории Ҷумҳурии Тоҷикистон: монография. – Душанбе: Дониш, 2019. – 557 с.

¹⁸ Самадов Б.О. Правовой режим индивидуальной предпринимательской деятельности в Республике Таджикистан и в Российской Федерации: сравнительно-правовой анализ: дис. ... канд. юрид. наук. – Москва, 2010. – 213 с.

¹⁹ Сангинов Д.Ш. Предпринимательское право Республики Таджикистан: учебное пособие. – Душанбе: ЭР-граф, 2013. – 600 с.; Сангинов Д.Ш. Ҳуқуқи соҳибории Ҷумҳурии Тоҷикистон (матни лексия): востай таълимӣ. – Душанбе: ЭР-граф, 2014. – 500 с.; Сангинов Д.Ш., Мирзоев П.З. Ҳуқуқи соҳибории Ҷумҳурии Тоҷикистон: китоби дарсӣ. – Душанбе: Андалеб-Р, 2015. – 500 с.; Сангинов Д.Ш. Предпринимательская деятельность по оказанию социально-культурных услуг: проблемы правового регулирования. Монография. – Душанбе: Мехрона -2017, 2019. – 424 с.

²⁰ Химатов Х.Н. Проблемы правового регулирования имущественных отношений супругов : по материалам Республики Таджикистан: дис. ... канд. юрид. наук: – Душанбе, 2008. – 194 с.

²¹ Шарифов И.М. Танзими ҳуқуқи соҳибкорӣ ҳурд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон: диссертация барои дарёфти дараҷаи илми номзоди илмҳои ҳуқуқшиносӣ. – Душанбе, 2020. – 162 с.

²² Баркова Л.А. Семейное предпринимательство в механизме правового обеспечения гармонизации интересов семьи: дис. ... канд. юрид. наук. – Москва, 2015. – 189 с.

²³ Волков Д.А. Особенности организации и управления семейным предпринимательством в условиях России: дис. ... д-ра эконом. наук. – Москва, 2016. – 314 с.

²⁴ Назарова Т.Ю. Семейное предпринимательство в Российской Федерации: направления развития: дис. ... канд. эконом. наук. – Тамбов, 2008. – 149 с.

Несмотря на это, комплексных научных исследований, связанных с данным вопросом, в Республике Таджикистан не проводилось, в связи с чем возникает необходимость проведения комплексного научного анализа правового регулирования семейного предпринимательства в Республике Таджикистан.

Связь исследования с программами либо научной тематикой. Диссертация выполнена в рамках научно-исследовательской работы кафедры предпринимательского права юридического факультета Государственного университета права, предпринимательства и политики Таджикистана (на тему «Правовое обеспечение развития предпринимательской деятельности и международных отношений в Республике Таджикистан») на 2016-2020 и 2021-2025 годы.

ОБЩЕЕ ОПИСАНИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ

Цель исследования. Учитывая сложность исследуемой темы, приоритетной целью проводимого исследования является выработка новых теоретических и практических предложений, разработанных на основе изучения существующих теорий и практической деятельности в сфере правового регулирования семейного предпринимательства.

Задачи исследования. В зависимости от цели задачами исследования являются:

- анализ и рассмотрение правовой природы семейного предпринимательства как направления предпринимательства;
- определение системы правовых инструментов, обеспечивающих развитие семейного предпринимательства;
- сравнительно-правовой анализ семейного предпринимательства в зарубежных странах;
- исследование правовых аспектов развития семейного предпринимательства в сфере агропромышленного комплекса;
- изучение правовых основ организации и стимулирования семейного предпринимательства в сфере туризма;
- выявление правовых проблем продвижения семейного предпринимательства в другие сферы народного хозяйства;
- выработка предложений по совершенствованию законодательства в данной сфере.

Объектом исследования являются общественные отношения, которые охватывают важные вопросы правового регулирования семейного предпринимательства.

Предметом исследования является позиции ученых и законодательство, регулирующее семейное предпринимательство, и практика правоприменения в этой сфере.

Этап, место и период исследования. В данной диссертации освещено существование и развитие законодательства независимого Таджикистана о семейном предпринимательстве за 31 год, с учетом формирования нормативно-правовой базы, регулирующей общественные отношения по вопросам семейно-

го предпринимательства, которое включает 3 этапа: 1) 1991-1998 гг.; 2) 1999-2015 годы; 3) с 2016 года.

В рамках диссертационного исследования рассматриваются вопросы формирования и развития правовых основ семейного предпринимательства. Также был выполнен сравнительный анализ законодательства и практики стран-участниц Содружества Независимых Государств (далее - СНГ) и зарубежных стран о семейном предпринимательстве, что раскрывает содержание диссертации в полном объеме.

Теоретическую основу исследования составляют научные труды исследователей, занимающихся различными аспектами правовой проблемы семейного предпринимательства. В том числе были исследованы и проанализированы работы Баркова А.В., Барковой Л.А., Берикболовой У.Д., Золотухина А.В., Валенджяна С.О., Мухановой А.Е., Волкова Д.А., Ершовой И.В., Исмаилова Ш.М., Левушкина А.Н., Махмудзода М.А., Махмадшоода Ф.А., Мохова А.А. Назарова Т.Ю., Немиленцев М.К., Плотникова И.А., Рахимзода М.З., Самадов Б.О., Сангинов Д.Ш., Смагулова Ж.Б., Султонова Т.И., Умирзакова М.Н., Химатов Х.Н., Шарифов И.М. и других.

Методологическая основа исследования. Методологическую основу исследования составляют общенаучные и специально-научные методы, такие как диалектический, логико-лингвистический, статистический, формально-юридический, сравнительно-правовой, историко-правовой и др.

С помощью диалектического метода изучено становление и развитие правовой базы семейного предпринимательства в Республике Таджикистан, определены исторические условия и другие факторы, способствовавшие формированию и развитию законодательства о семейном предпринимательстве. На основе логико-лингвистического метода анализируются существующие термины и выражения для установления понятия семейного предпринимательства, а также предлагается использование единого логически и лингвистически корректного термина. При этом посредством логико-лингвистического метода изучалось семейное предпринимательство, а также его практическое отражение на современном этапе. В процессе исследования правового регулирования семейного предпринимательства с использованием статистического метода определено количество субъектов семейного предпринимательства и случаи защиты их прав. На основе формально-правового метода семейное предпринимательство рассматривается как правовое явление, определяются его понятие и составляющие элементы. Также формально-юридическим методом изучено действующее законодательство Республики Таджикистан и зарубежных стран, а также международные документы. С помощью сравнительно-правового метода изучено законодательство Республики Таджикистан, правовые акты иностранных государств и международные правовые акты в сфере семейного предпринимательства, определены сходства и различия между ними. Историко-правовой метод дал возможность изучить тему диссертации не только как современное юридическое явление, но и как

историческое. В результате историко-правового анализа предмета диссертации определено, что на момент обретения государственной независимости правовое регулирование семейного предпринимательства прошло 3 исторических этапа. Указанные методы в совокупности создали возможность всестороннего, полного и объективного изучения исследуемой темы и найти решения поставленных задач.

Эмпирические предпосылки. Эмпирическую основу исследования составили положения Конституции Республики Таджикистан, Гражданского кодекса Республики Таджикистан (далее - ГКРТ), предпринимательского законодательства и иных источников правового регулирования семейного предпринимательства. Наряду с национальными документами использовались также некоторые международно-правовые документы, законодательство отдельных стран о семейном предпринимательстве. Важнейшей основой и ориентиром исследования являются ежегодные послания Президента Республики Таджикистан Мажджиси Оли Республики Таджикистан. В ходе анализа практики применения законодательства Таджикистана были проанализированы и применены судебные документы.

Научная новизна исследования. Диссертация выполнена на твердой и всесторонней позиции автора по вопросу правового регулирования семейного предпринимательства в Республике Таджикистан, в результате которых им представлены ряд предложений по совершенствованию законодательства в данной сфере. Новизна исследования проявляется и в том, что данный вопрос до сих пор не был предметом самостоятельного комплексного монографического исследования, хотя потребность в изучении данного вопроса является жизненно-важным и соответственно требует разработки новых правовых механизмов семейного предпринимательства. Настоящая диссертация является первой научной работой, в которой предпринята попытка решения данного вопроса.

Положения, выносимые на защиту. К защите представляются следующие научные положения, отражающие научную новизну диссертационного исследования:

1. Семейное предпринимательство - это самостоятельный правовой институт, входящий в структуру права. В тоже время он выступает в качестве вида экономического поведения ячейки общества, т.е., семьи. В то же время законодатель должен признать семейное предпринимательство направлением предпринимательской деятельности и действенным явлением предпринимательского и семейного права с включением его в соответствующие правовые документы. Поэтому необходимо соблюдать баланс семейных и государственных интересов в правовом регулировании семейного предпринимательства, предоставлять государственные гарантии развития семейного предпринимательства. В существующих национальных моделях поддержки предпринимательства семейное предпринимательство, не может выполнять важные правовые и экономические задачи, если не имеет государственной поддержки и специального законодательного регулирования.

2. Семейное предпринимательство - это сфера предпринимательской деятельности, в которой два или более члена семьи имея родственные связи выполняют руководящие или имущественные функции осуществляют производство с целью получения прибыли в виде выполнения работ, оказания услуг или реализации товаров. Для правового, экономического и организационного развития инфраструктуры семейного предпринимательства необходимо на законодательном уровне закрепить её основные правовые категории. Это позволит признать семью как среду человеческого самоуправления, повысит её правовые возможности, что положительным образом отразится на развитии общества и экономики. Отличительными чертами семейного предпринимательства от других сфер предпринимательства являются: ответственность за управление лежит на семье, либо семье принадлежит не менее 25% акций компании; владелец или менеджеры расценивают данный вид предпринимательства как семейное предпринимательство.

3. Использование данного направления предпринимательства в экономике Таджикистана позволяет активно выполнять важную социальную задачу государства и обеспечивать правовые условия для создания деловых возможностей для граждан. Основными факторами, способствующими развитию семейного предпринимательства, являются: формирование правовой культуры семейного предпринимательства; вовлечение членов семьи в управление деятельностью; обеспечение преемственности предпринимательства; поддержание управляемости семейного предпринимательства; стабильная база для малого, среднего и крупного предпринимательства.

4. Субъекты семейного предпринимательства делятся на 2 группы: 1. Семейная организация – это субъекты среднего и крупного предпринимательства, которое учреждается и управляется членами одной семьи (глава семьи, жена, муж, дети, внуки, родители, другие родственники трудоспособного возраста (супруги детей и внуки, кровные и сводные братья, мужья и жены и их дети, дяди и тети)); 2. Индивидуальное семейное предпринимательство - физическое лицо, прошедшее государственную регистрацию в качестве предпринимателя, и занимающееся им самостоятельно или с привлечением труда членов семьи.

5. Члены семейной организации наделяются следующим кругом прав: во-первых, участие в управлении семейным бизнесом, во-вторых, принятие участия в управленческих решениях и контроле за финансово-хозяйственной деятельностью организации; в-третьих, получение своей части прибыли по условиям договора о создании семейной организации; в-четвертых, добровольный отказ от участия в семейной работе; в-пятых, требовать возврата части стоимости имущества семейной организации при выходе из нее, пропорционально размеру имущества, которое он внес в уставный капитал, либо о выделении ему имущества в первоначальном виде с той же стоимостью, если иное не предусмотрено договором об учреждении семейной организации.

6. Государство выступает в качестве основного гаранта обеспечения и защиты прав и законных интересов субъектов семейного предпринимательства,

а также содействует его развитию и укреплению. Данная форма поддержки заключается в том, что государственные органы в установленном законодательством порядке предоставляют субъектам семейного предпринимательства возможность получения в аренду неиспользуемых нежилых помещений для организации производства товаров (работ, услуг), выделяют землю под строительство производственных площадей; подключают к инженерно-коммуникационным сетям производственные объекты субъектов семейного предпринимательства, и выделяют специальные места для реализации произведенной ими продукции.

7. Анализ теории и практики семейного предпринимательства доказывает наличие семейных влияний и сложных системных факторов в этой сфере предпринимательства, и они влияют на стратегические процессы и результаты деятельности предпринимателя. Уникальный системный эффект семьи (модели) может быть достигнут за счет использования ресурсов и возможностей семьи. Эта модель показывает, системные взаимодействия семейной единицы, бизнес-структуры и отдельного члена семьи связаны с производительностью.

8. Существуют определенные правовые механизмы, которые позволяют предпринимателям в сфере промышленности и туризма пользоваться государственной финансовой поддержкой. В этом контексте обеспечение государством условий для развития семейного предпринимательства в указанных сферах за счет льготного финансирования, специального налогообложения, предоставления социальных гарантий и ослабления контроля контролирующих органов повысит уровень благосостояния субъектов семейного предпринимательства. Бесспорно, данный вид предпринимательства на данном этапе развития страны должен поощряться государством и крупным бизнесом, а также оказывать всестороннее содействие развитию предпринимательской деятельности членов семьи.

9. В Республике Таджикистан необходимо стабилизировать правовую базу семейных дехканских (фермерских) хозяйств с целью поддержки семей и развития семейного предпринимательства. Семейное фермерское хозяйство – представляет собой совместное осуществление производственной и иной хозяйственной деятельности (производство, переработка, хранение, транспортировка и реализация продукции) в сельской местности членами семьи и лицами, работающими совместно с ними на основе индивидуального труда и имуществом, находящимся в собственности или на правах аренды.

10. На основе изучения различных аспектов рассматриваемой темы диссертации автором выдвинуты следующие предложения по совершенствованию законодательства:

10.1. Считаю целесообразным принятие Закона Республики Таджикистан «О семейном предпринимательстве», целью которого является регулирование отношений по направлению семейного предпринимательства, в том числе норм об общих положениях, организации семейных организаций, индивидуального семейного предпринимательства и их государственной регистрации, права и

обязанности субъектов семейного предпринимательства и его участников, деятельность субъектов семейного предпринимательства, гарантии свободы семейного предпринимательства, переходные положения.

10.2. Закон Республики Таджикистан «О государственной защите и поддержке предпринимательства» от 26 июля 2014 года № 1107 дополнить статьей 3(1) следующего содержания:

"Статья 3(1). Направления деловой активности

1. Государство признает и разрешает все виды деятельности, предусмотренные законодательством Республики Таджикистан.

2. Предпринимательская деятельность осуществляется в соответствии с законодательством Республики Таджикистан в следующих сферах: социальное и культурное предпринимательство; социальное предпринимательство; семейное предпринимательство; стратегическое предпринимательство; инновационное предпринимательство; интеллектуальное предпринимательство; экологическое предпринимательство; виртуальное предпринимательство».

10.3. Путем внесения изменений и дополнений в Закон Республики Таджикистан «О фермерском хозяйстве (фермерстве)» от 15 марта 2016 года № 1289 необходимо создать семейное фермерское хозяйство как форму фермерского хозяйства.

Теоретическая и практическая значимость исследования. Данное исследование может быть использовано как государственными органами, регулирующими деятельность субъектов семейного предпринимательства, так и хозяйствующими субъектами Республики Таджикистан, являющимися участниками правоотношений семейного предпринимательства.

Результаты исследования могут быть использованы для совершенствования гражданского, предпринимательского, семейного законодательства, судебной практики экономических судов и судов общей юрисдикции Республики Таджикистан.

Также отдельные положения диссертации могут быть использованы для дальнейших научных исследований в области гражданского, предпринимательского, семейного права, а также для регулирования различных частноправовых отношений и др. Также данное исследование может быть использовано при преподавании «Гражданского права», «Предпринимательского права», «Семейного права» и спецкурсов на юридических факультетах высших вузов страны.

Степень достоверности результатов исследования. Уровень достоверности результатов исследования зависит от точности данных, совместимости материалов исследования, обработки результатов исследования и объема публикаций, методов проведения диссертационного исследования. Выводы и рекомендации представлены на основе научного анализа результатов теоретических и экспериментальных исследований.

Соответствие диссертации паспорту научной специальности. Тема диссертации «Правовое регулирование семейного предпринимательства в Республике Таджикистан» соответствует паспорту специальностей Высшей атте-

стационарной комиссии при Президенте Республики Таджикистан по специальности 12.00.03 - Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право.

Личный вклад соискателя ученой степени. Личный вклад соискателя ученой степени со степенью научной новизны диссертации, подтверждается научными положениями, которые предлагаются к защите, с научными статьями, авторскими докладами на теоретических семинарах и научно-практических конференциях, а также разработкой проектов нормативных правовых актов, изменений и дополнений к ним. Также способ выражения, постановка вопросов и стиль диссертации характеризуют личный вклад автора диссертации.

Апробация и применение результатов диссертации. Диссертационное исследование обсуждено на кафедре предпринимательского права юридического факультета Таджикского государственного университета права, бизнеса и политики и рекомендовано к защите с 7 ноября 2022 года, протокол №04. Диссертация была обсуждена и рекомендована к защите на научном семинаре Совета ученых юридического факультета Государственного университета права, предпринимательства и политики Таджикистана (14 ноября 2022 года).

Материалы исследования также нашли отражение в выступлениях автора на следующих научных конференциях и семинарах:

– республиканской научно-практической конференции на тему: «20 лет Гражданскому кодексу Республики Таджикистан. Право и экономика» – доклад на тему: «Свобода семейного предпринимательства – гарантия конституционного права личности». – Душанбе, 2019 г.;

– республиканской научно-практической конференции на тему: «Актуальные вопросы законодательства о развитии села, туризма и народных ремесел» – доклад на тему: «Туризм и вопросы совершенствования его законодательства в современном Таджикистане». – Душанбе, 2020 г.;

– республиканской научно-теоретической конференции на тему: «Актуальные вопросы науки и образования в условиях глобализации» – доклад на тему: «Правовые основы государственной поддержки предпринимательства в условиях индустриализации страны». – Куляб, 2020;

– III-ей международной научно-теоретической конференции Академии МВД РТ на тему: «Образование в сфере прав человека» – доклад на тему: «Вопросы обеспечения прав женщин в сфере предпринимательской деятельности в соответствии с законодательством Республики Таджикистан». – Душанбе, 2020 г.;

– республиканской научно-практической конференции на тему «Развитие законодательства РТ по отдельным направлениям предпринимательства» – доклад на тему: «Правовая природа семейного предпринимательства как направление предпринимательства». – Душанбе, 2021 г.;

– республиканской научно-практической конференции на тему «Менеджмент маркетингом в сфере туризма» – доклад на тему: «Правовые основы семейного предпринимателя в сфере туризма». – Душанбе, 2021.

Публикации по теме диссертации. Факты, выводы, рекомендации и предложения, изложенные в данной исследовании, отражены в 1 монографии, 12 научных статьях. Из них 3 статьи были опубликованы в рецензируемых журналах Высшей аттестационной комиссии при Президенте Республики Таджикистан.

Структура и объем диссертации исходя из цели, задач и логики исследования состоит из введения, двух глав, объединяющих семь параграфов, заключения и списка литературы. Общий объем диссертации составляет 178 страниц.

ОСНОВНОЕ СОДЕРЖАНИЕ ДИССЕРТАЦИИ

В введении диссертационного исследования излагается актуальность темы исследования, степень её теоретической и практической изученности, методология исследования, нормативная и эмпирическая база исследования, научная новизна и выработанные на её основе положения, выносимые на защиту, определены теоретическая и практическая значимость диссертации, а также результаты апробации исследования.

В первой главе диссертации «**Правовая и экономическая природа семейного предпринимательства**» автор анализирует правовую природу семейного предпринимательства как направление предпринимательства, систему правовых инструментов, обеспечивающих развитие семейного предпринимательства, проведен сравнительно-правовой анализ семейного предпринимательства в зарубежных странах.

В первом параграфе первой главы «**Правовая природа семейного предпринимательства как предпринимательского направления**» автор диссертации отмечает, что опыт развития стран, добившихся значительных успехов в реформировании рыночной экономики и обеспечении высокого уровня доходов для населения показывает, что частная инициатива заключается не только в обеспечении занятости населения, но и играет все возрастающую роль в организации устойчивых факторов социально-экономического развития.

В современном мире большинство малых предприятий являются семейными предприятиями. Социально-экономические преимущества этого направления предпринимательства обусловили высокую эффективность его субъектов. В ряде стран существуют специальные ассоциации, которые проводят исследования в области организации семейного предпринимательства, защищают интересы и предоставляют дискуссионные площадки для обмена опытом в деятельности семейного предпринимательства. Это позволяет населению активно вовлекаться в предпринимательскую деятельность, развиваются традиции семейного предпринимательства, формируются династии семейного предпринимательства.

Таким образом, семейное предпринимательство не только обеспечивает стабильную социально-экономическую среду в обществе, но и создает устойчивую предпринимательскую среду.

Автор анализирует концепции, предложенные учеными, и отмечает, что в семейное предпринимательство складывается на основе таких отношений между субъектами, как семейные, предпринимательские, организационные и трудовые. Однако первостепенными отношениями в данном процессе являются семейно-правовые отношения, так как именно они формируют основу для организации семейной предпринимательской деятельности. Семейное предпринимательство может быть организовано с участием одного члена семьи или более двух членов семьи, а также на основе частной собственности всех членов семьи. Собственник имеет необходимые для производственной деятельности материальные ресурсы и основное оборудование, собственник лично контролирует деятельность хозяйствующего субъекта. В независимости от размеров семейного предпринимательства, ключевым фактором успеха выступает опора на семью и семейные ценности. Это связано с тем, что в данный вид предпринимательства вовлечены только близкие родственники, которые не должны обманывать или разочаровывать друг друга. Для признания в качестве семейного предпринимательства, компания и ее акционерный капитал должны оставаться в руках семьи и передаваться по наследству. В правовой бизнес-модели Таджикистана отсутствует категория «семейное предпринимательство», и на законодательном уровне не установлена такая организационно-правовая форма ведения предпринимательства, как семейная организация.

Семейное предпринимательство в предпринимательском праве является самостоятельным правовым институтом. Помимо этого, оно выступает в качестве формы экономического поведения ячейки общества, т.е. семьи. В то же время законодатель должен признать семейное предпринимательство направлением предпринимательской деятельности и действенным явлением предпринимательского и семейного права с включением его в соответствующие правовые документы. Поэтому необходимо соблюдать баланс семейных и государственных интересов в правовом регулировании семейного предпринимательства, предоставлять государственные гарантии развития семейного предпринимательства. Данный вид предпринимательства, не имеющий государственной поддержки, а также правовой регламентации остающийся только в форме самозанятости, не может выполнять важные правовые и экономические задачи в национальной модели продвижения предпринимательства ни в одной стране. В силу своей правовой природы семейное предпринимательство часто относят к малому и среднему бизнесу, который регулируется на законодательном уровне. В законодательстве Таджикистана сформирована особая правовая система малого и среднего предпринимательства.

Семейное предпринимательство – это вид предпринимательской деятельности, при котором два или более члена семьи в силу родственных связей занимают руководящие или имущественные роли и с целью получения прибыли

осуществляют производство, выполнение работ, оказание услуг или реализацию товаров на условиях обязанности. Для правового, экономического и организационного развития инфраструктуры семейного предпринимательства необходимо на законодательном уровне закрепить её основные правовые категории. Это позволит признать семью как среду человеческого самоуправления, повысит её правовые возможности, что положительно отразится на развитии общества и экономики. Отличительными чертами семейного предпринимательства от других сфер предпринимательства являются: ответственность за управление лежит на семье, либо семье принадлежит не менее 25% акций компании; владелец или менеджеры определяют и понимают предпринимательство как семейное предпринимательство.

Во втором параграфе первой главы **«Система правовых инструментов обеспечения развития семейного предпринимательства»** автор отмечает, что данная система представляет собой совокупность частноправовых и публично-правовых инструментов, посредством которых реализуются как личные и общественные интересы членов семьи, так и семьи в целом как юридического лица наряду с обществом и государством. Совокупность научных и практических рекомендаций и предложений по совершенствованию законодательства страны в исследуемой сфере представляет собой теоретико-правовую модель развития семейного предпринимательства. Указанные рекомендации и предложения формируют основу семейно-правовой политики по обеспечению семейных интересов в предпринимательстве. Система правовых инструментов, обеспечивающих развитие семейного предпринимательства, представляет собой совокупность частноправовых и публично-правовых инструментов. Потому что в условиях усложняющихся экономических отношений возникает необходимость в едином согласованном регулировании частноправовых и публично-правовых правоотношений в направлении семейного предпринимательства.

Использование данного направления предпринимательства в экономике Таджикистана позволяет активно выполнять важную социальную задачу государства и обеспечивать правовые условия для создания деловых возможностей для граждан. Основными факторами, способствующими развитию семейного предпринимательства, являются: формирование правовой культуры семейного предпринимательства; вовлечение членов семьи в управление деятельностью; обеспечение преемственности предпринимательства; поддержание управляемости семейного предпринимательства; стабильная база для малого, среднего и крупного предпринимательства.

В общем, представленный вид предпринимательства выступает в качестве совместной формы предпринимательской деятельности конкретных субъектов, которыми как правило являются супруги и осуществляемая ими на основе общего имущества, принадлежащее им на праве совместной общей собственности. Таким образом, исследуемый нами вид предпринимательства как правило основывается на личном труде супругов и иных членов семьи, которые им по-

могают. Отсутствие должного внимания к семейному предпринимательству связано с давлением биологического социального стереотипа («гендера») на понимание функции семьи в обществе, «измерение» ее активности.

Автор, определяя типологию семейного предпринимательства, отмечает, что оно может быть подразделено на два вида:

- семейные организации «городского типа»;
- мелкие фермерские хозяйства.

Такое деление связано с тем, что условия их функционирования и этапы развития существенно отличаются друг от друга. В городских условиях, семейное предпринимательство осуществляется как правило в тех сферах, где нет крупных и средних предприятий (например, в сфере общественного питания, оптовая и розничная торговля, оказание бытовых услуг, услуги общественного транспорта, ремонтно-строительные работы, бухгалтерский учет, аудит и др.

В особую группу автор выделяет крупные корпорации и финансовые империи контрольные пакеты акций которых находятся в руках одной семьи на протяжении нескольких поколений. Такие компании не относятся к малому бизнесу, но на первоначальной стадии формировались как небольшое семейное предпринимательство.

Именно применение комплекса инструментов публичного и частного права может обеспечить развитие семейного предпринимательства в Таджикистане.

Субъекты семейного предпринимательства делятся на 2 группы: 1. Семейная организация – это субъект среднего и крупного предпринимательства, собственниками которого являются члены одной семьи; 2. Индивидуальное семейное предпринимательство - физическое лицо, прошедшее государственную регистрацию в качестве предпринимателя, самостоятельно или с привлечением труда член семьи занимается предпринимательством.

В третьем параграфе первой главы **«Сравнительно-правовой анализ семейного предпринимательства в зарубежных странах»** автор отмечает, что семейное предпринимательство, как показывает мировой опыт, является жизнеспособным и гибким фактором экономического развития в любой модели рыночной экономики. При этом опережающее развитие семейного предпринимательства необходимо рассматривать не только как действие антикризисных мер, но и как долгосрочное направление структурной политики, обеспечивающей органическую связь воспроизводственных и рыночных процессов в экономике.

В законодательстве Республики Таджикистан, по сравнению с зарубежными странами, исследуемый нами вид предпринимательства семейное предпринимательство не выделен как самостоятельная категория, исходя из чего не имеет самостоятельного правового регулирования и государственной поддержки. В то же время определение такого направления деловой активности может стать одним из действенных механизмов свободы деловой инициативы и творческой энергии. Поэтому представляется своевременным изучение правового

регулирования семейного предпринимательства с учетом законодательства зарубежных стран в рамках данного исследования.

Поэтому для создания условий для развития эффективного семейного предпринимательства в Таджикистане целесообразно ввести льготный порядок между членами семьи, возложить на них распределение функциональных задач, фонда оплаты труда и страховых взносов, а также распределение собственности.

Еще одной организационной основой для развития семейного предпринимательства могут стать небольшие организации, учредителями и работниками которых являются близкие родственники. Такая возможность обусловлена тем, что действующее законодательство допускает работу в частных организациях в качестве управляющего, главного бухгалтера (его заместителя), кассира, близких родственников (родителей, супругов, братьев, сестер, сыновей, дочерей). Также на указанных должностях могут работать братья, сестры, родители и дети мужа и жены, даже если их труд зависит от непосредственного подчинения или контроля одного из них другому (ст. 27 ТК РТ). В таких организациях целесообразно также допустить внутреннее регулирование, регулирующее распределение доходов и страхование с учетом соблюдения социальных гарантий, установленных государством.

Что касается сферы реализации семейного предпринимательства, то, как показывает зарубежный опыт, наиболее перспективными направлениями являются: организация семейных ресторанов и пунктов быстрого питания, агротуризм и экологический туризм, мелкооптовая и розничная торговля, бытовое обслуживание населения.

На основе анализа законодательства зарубежных стран о семейном предпринимательстве автор предлагает ряд практических предложений, в частности принять Закон Республики Таджикистан «О семейном предпринимательстве», который будет направлен на регулирование отношений по направлению семейного предпринимательства, а также внести изменения и дополнения в ряд статей закона Республики Таджикистан "О государственной защите и поддержке предпринимательства" от 26 июля 2014 года № 1107.

Во второй главе диссертации «Особенности правового регулирования семейного предпринимательства в отдельных сферах» автор проанализировал вопросы правовых аспектов развития семейного предпринимательства в сфере агропромышленного комплекса, правовые основы организации и содействие семейному предпринимательству в сфере туризма, правовые проблемы содействия семейному предпринимательству в других сферах народного хозяйства.

В первом параграфе второй главы **«Правовые аспекты развития семейного предпринимательства в сфере агропромышленного комплекса»** автор отмечает, что развитие малого и среднего предпринимательства является залогом успеха экономики страны в целом. Об этом наглядно свидетельствует опыт развития экономики США и некоторых европейских стран в те

чение последних десятилетий. Малый и средний бизнес может быть организован по-разному. Однако самым прибыльным и быстроразвивающимся направлением предпринимателя является семейное предпринимательство, где главные роли в компании распределяются между близкими или дальними родственниками. Велика роль семьи в развитии предпринимательства в сфере агропромышленного комплекса.

Несмотря на большое разнообразие организационно-правовых форм ведения хозяйства в АПК, существующие формы не могут в полной мере отвечать условиям и требованиям современной аграрной экономики. Об этих фактах свидетельствует наличие крупных и успешно развивающихся сельскохозяйственных предприятий - численность которых превышает численность фермерских хозяйств и объединений. Это связано с тем, что данные объединения по сути являются семейной формой фермерского хозяйства.

При этом, развитие данных форм малого предпринимательства в сельской местности является одним из важных направлений обеспечения роста сельскохозяйственного производства и обеспечения занятости сельского населения. Уровень их развития определяет эффективные возможности сельскохозяйственного производства, уровень продовольственной обеспеченности страны. Анализ отечественной практики показывает, что наиболее прибыльным, конкурентоспособным и перспективным направлением развития агропромышленного комплекса является семейное предпринимательство, и оно определяет уровень жизни сельян, самообеспеченность районов и городов основными продуктами питания, деятельность перерабатывающих предприятий и других смежных областей.

Анализ теории и практики семейного предпринимательства доказывает наличие семейных влияний и сложных системных факторов в этой сфере предпринимательства, и они влияют на стратегические процессы и результаты деятельности предпринимателя. Уникальный системный эффект семьи (модели) может быть достигнут за счет использования ресурсов и возможностей семьи. Эта модель показывает, как системные взаимодействия семейной единицы, бизнес-структуры и отдельного члена семьи связаны с производительностью.

В Республике Таджикистан необходимо стабилизировать правовую базу семейных фермерских хозяйств с целью поддержки семей и развития семейного предпринимательства. Поэтому необходимо внести изменения в Закон Республики Таджикистан «О дехканских (фермерских) хозяйствах» от 15 марта 2016 года № 1289, где предусмотреть семейные дехканские хозяйства как самостоятельную форму хозяйства.

Во втором параграфе второй главы **«Правовые основы организации и стимулирования семейно-предпринимательской деятельности в сфере туризма»** автор диссертации указывает, что туризм является одной из ведущих и динамично развивающихся сфер мировой экономики. Он признан феноменом двадцатого века за его бурное развитие. Постоянно возрастает значение туризма как источника валютных доходов, занятости населения, расширения контактов

между людьми. Зарубежный опыт показывает, что в Европе более 70% туристов останавливаются в небольших частных отелях, частных резиденциях граждан, туристских фермах, туристических поселках и т.п., собственники которых и одновременно их работники являются членами организации - одной семьи. Поэтому именно семейное предпринимательство может стать важным фактором развития индустрии туризма и развлечений государства.

С каждым годом в нашей стране все больше наблюдается положительная динамика развития туризма за счет лиц, желающих провести время в благоприятных природно-климатических условиях и поправить свое здоровье. Однако, эффективному развитию данного направления препятствует слабая развлекательная инфраструктура. Также негативно на развитие данного процесса сказываются высокие цены на предоставляемые услуги в силу отсутствия реальной конкуренции на данном рынке и низкий уровень сервиса. В результате отдых за границей дешевле, чем отдых внутри страны.

Сектор туризма играет центральную роль в решении экономических и социальных проблем, обеспечении занятости и повышении уровня благосостояния людей, способствует развитию национальной экономики. Опыт показывает, что туризм развивается устойчивыми темпами на протяжении десятилетий, независимо от экономических и финансовых кризисов, политических событий и социальных изменений. Например, статистика мирового туризма показывает, что: количество туристов в мире увеличилось с 698 млн человек в 2000 году до 1 млрд 322 млн человек в 2017 году; доходы от туризма увеличились с 478 млн долларов США в 2000 году до 2,2 трлн долларов США в 2017 году; доля сектора туризма в общемировом продукте увеличилась с 6 процентов в 2000 году до 11 процентов в 2017 году; 7% мирового экспорта и 30% мировых услуг приходится на сферу туризма.

Диссертант для решения указанной проблемы предлагает ряд правовых механизмов (аутсорсинг, конвергенция, франчайзинг), которые могут содействовать развитию семейного предпринимательства в сфере туризма.

В третьем параграфе второй главы **«Правовые проблемы семейного предпринимательства в других сферах народного хозяйства»** автор отмечает, что привлечение граждан к занятию семейным предпринимательством связано с теми правовыми и экономическими условиями, которые созданы для них в государстве. К таким условиям, по мнению автора в частности относится формирование четкой государственной политики в данной сфере, которая должна сформировать в государстве, так называемый средний класс, который должен выступать стабилизирующим фактором внутренней политики государства и его социальной базы.

В качестве мер поддержки автор, по примеру ряда западных государств предлагает создать различные государственные и общественные институты, деятельность которых должна быть направлена на поддержку данного вида предпринимательства. Такие действия, по мнению диссертанта будут способствовать решению ряда задач, в частности, возможности работать и зарабатывать на

родине, что будет в свою очередь способствовать улучшению демографической ситуации в стране, снижению социальной напряженности в обществе и уровня безработицы, и также повышению экономической возможностей отдельных регионов страны. Автор отмечает, что в Таджикистане на сегодняшний день сформированы все предпосылки для активного развития семейного предпринимательства. Активное продвижение данного вида предпринимательства, в том числе будет способствовать и развитию экономики страны в целом, повышая благосостояние граждан страны.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Семейное предпринимательство в реалиях современной жизни может и должно выступать связующим звеном между государством, малым и крупными отраслями организации предпринимательства. Оно призвано реализовать решение многочисленных организационно-правовых вопросов, возникающих при сотрудничестве государственных структур и предпринимательства. Определено влияние изменений правового регулирования семейных отношений на развитие бизнес-процессов и предпринимательской деятельности с учетом бурного развития инновационных процессов в современном Таджикистане.

В условиях перехода к постиндустриальному обществу семейное предпринимательство экономически развитых странах все больше занимает рыночные места, не требующие крупного предпринимательства. Семейное предпринимательство, как правило, представляет собой малый бизнес, что во многом определяет важную социальную роль этого вида предпринимательства. Во многих странах семейное предпринимательство несет основную ответственность за выравнивание общества и создание экономически сильного среднего класса. В условиях цивилизованной рыночной экономики место и роль семейного предпринимательства определяются его задачами и реальным вкладом в развитие общества.

Семейное предпринимательство позволяет совмещать предпринимательскую деятельность с работой по дому и воспитанием детей, привлекать к производственной деятельности трудовые ресурсы, редко используемые другими категориями работодателей (дети, пожилые люди в семье, инвалиды). Таким образом, он создает экономические связи между семьями, способствует их укреплению и обеспечивает увеличение доходов семьи. Создаются условия для социальной успешности детей и формирования у них понимания рыночной экономики. Сосредоточение внимания на расширении и укреплении семейного бизнеса способствует увеличению рождаемости. Семейное предпринимательство основано на результатах своего труда на благо близких. Есть возможность научить, передать секреты производства и свое дело детям, то есть обеспечивается преемственность поколений.

Семейное предпринимательство обеспечивает стабильную социально-экономическую среду общества и создает благоприятную среду для перспективного предпринимательства. Семейное предпринимательство требует пред-

принимательского духа граждан, их мышления, для самоуправления предпринимательством. Устойчивое развитие экономики невозможно без семейного предпринимательства. Предприниматель в системе семейного бизнеса обычно обеспечивает занятостью до пяти других членов семьи, переводя их из категории социально нуждающихся в категорию самодостаточных граждан страны. Другими словами, это важный инструмент в борьбе с бедностью населения.

Поэтому развитие семейного предпринимательства можно использовать как эффективный и более дешевый инструмент создания новых рабочих мест с целью снижения уровня безработицы.

В связи с этим, возникает необходимость теоретического изучения семейного предпринимательства и его практики с целью внесения изменений в гражданское, предпринимательское, семейное законодательство, а также тенденций судебной практики.

В результате изучения и научного анализа и исследования вопросов правового регулирования семейного предпринимательства в Таджикистане считаем необходимым сделать следующие выводы и рекомендации:

1. В связи с тем, что вопросы семейного предпринимательства не отражены в законодательстве, при решении правовых вопросов, возникающих в предпринимательстве, собственники, суды и иные субъекты отношений используют Гражданский кодекс. Однако это создает ряд проблем, связанных с владением, пользованием и распоряжением самим бизнесом и его имуществом. Это, в свою очередь, может оказать серьезное влияние на деловую активность. Это не только создает проблемы для конкретного бизнеса, но и может привести к серьезным системным юридическим проблемам. Поскольку многие организации на самом деле являются семейным бизнесом, важно определить понятие семейного бизнеса.

В этом контексте, по мнению автора, семейное предпринимательство является правовым институтом в системе предпринимательского права и типом экономического поведения ячейки общества - семьи. В то же время законодатель должен признать семейный бизнес направлением предпринимательской деятельности и действенным явлением предпринимательского и семейного права с включением его в соответствующие правовые документы. Поэтому необходимо соблюдать баланс семейных и государственных интересов в правовом регулировании семейного бизнеса, предоставлять государственные гарантии развития семейного бизнеса. Семейное предпринимательство, лишенное государственной поддержки и специального законодательного регулирования и остающийся только в форме самозанятости, не может выполнять более важные правовые и экономические задачи в национальной модели продвижения бизнеса ни в одной стране. [1-А]

2. Важной проблемой семейного предпринимательства является определение границы между бизнесом и семейными отношениями. Если многие или все члены семьи занимаются одним и тем же бизнесом, то более вероятно, что они будут продолжать решать бизнес-задачи как на работе, так и

дома. Но есть существенные различия между семейными и деловыми отношениями. Семейные отношения эмоциональны и основаны на потребностях членов семьи, справедливости и равноправии, стремлении к стабильности. Деловые отношения рациональны, основаны на результате и ценности вклада, желании расширяться и расти. Определить границы между этими отношениями внутри семейного бизнеса крайне сложно. И эти противоречия также приводят к разногласиям между членами семьи – мужем и женой, родителями и детьми, братьями и сестрами. Отсутствие четких границ может привести к разрыву семейных или деловых отношений, что часто имеет место в наших наблюдениях.

Таким образом, семейное предпринимательство - это деловая деятельность, в которой два или более члена семьи в силу семейных связей играют руководящую роль или роль собственника и берут на себя производство, выполнение, обслуживание или продажу товаров под ответственность за прибыль. Отдельное представление юридической терминологии семейного бизнеса на законодательном уровне создает экономические, правовые и организационные условия для формирования развитой инфраструктуры семейного бизнеса, развития семьи, как среды человеческого самоуправления, повышения дееспособности семьи во благо развития общества и экономики. Отличительными чертами семейного предпринимательства от других сфер предпринимательства являются: ответственность за управление лежит на семье, либо семье принадлежит не менее 25% акций организации; владелец или менеджеры определяют и понимают бизнес как семейное предпринимательство **[3-А]**

3. Еще одним аспектом семейного предпринимательства, в котором прямо или косвенно заинтересованы все члены семьи, является принятие стратегических решений. Поскольку бизнес обеспечивает семью и принадлежит семье, стратегические решения затрагивают каждого члена семьи и поэтому должны быть согласованы всеми. Но в реальности официальный владелец часто принимает решения самостоятельно или советуется только с женой. Игнорирование мнения других заинтересованных членов семьи может привести и часто приводит к конфликту, а учесть их мнение нет возможности.

Использование данного направления предпринимательства в экономике Таджикистана позволяет активно реализовать важную социальную задачу государства и обеспечить правовые условия для создания предпринимательских возможностей граждан. Основными факторами, способствующими развитию семейного предпринимательства, являются: формирование правовой культуры семейного бизнеса; вовлечение членов семьи в управление деятельностью; обеспечение преемственности бизнеса; поддержание управляемости семейного бизнеса; стабильная база для малого, среднего и крупного бизнеса. **[10-А]**

4. Важной проблемой, которую трудно решить в семейном предпринимательстве в Таджикистане, является место собственников в управлении с учетом организационно-правовой формы. Известно, что многие организации создавались собственниками с нуля. Они привыкли участвовать в управлении. Но мно-

гим организациям 10-20 лет. Владельцы вышли из-под контроля, возраст берет свое, а наследники либо не хотят, либо не могут вступить во владение. Механизмы корпоративного управления неизвестны или непонятны многим собственникам.

В связи с этим необходимо разделить субъекты семейного предпринимательства на 2 группы: 1. Семейная организация – субъект среднего и крупного предпринимательства, собственниками которого являются члены одной семьи (глава семьи, жена, муж, дети, внуки, родители, другие родственники-члены семьи, достигшие трудоспособного возраста (жены, дети и внуки, кровные и сводные братья, мужья и жены и их дети, дяди и тети) создаются и управляются. 2. Индивидуальный семейный бизнес - физическое лицо зарегистрировано в качестве предпринимателя, осуществляет предпринимательскую деятельность самостоятельно или с привлечением членов семьи. [11-А]

5. В законодательстве Таджикистана нет понятия «Семейное предпринимательство», но есть много примеров создания такого личного бизнеса. Иногда муж и жена ведут бизнес вместе, при этом бизнес регистрируется на имя одного из супругов, а правовой статус другого никак не устанавливается. У такого бизнеса есть свои плюсы, но и минусов хватает. К положительным моментам можно отнести искреннюю заинтересованность обоих в успехе дела, доверие друг к другу и умение быстро принимать решения. Но такая ситуация, как бракоразводный процесс, создает серьезные проблемы для семейного бизнеса. Ситуация становится особенно сложной, если права мужа и жены не оформляются специальным договором или брачным контрактом.

Поэтому, по мнению автора, члены семейной организации имеют право: участвовать в управлении семейным бизнесом, принятии решений, контроле за финансово-хозяйственной деятельностью; по условиям договора о создании семейной организации получают свою долю прибыли; добровольный отказ от семейной работы; требовать возврата части стоимости имущества семейной организации при выходе из нее, пропорционально размеру имущества, которое он внес в уставный капитал, либо о выделении ему имущества в первоначальном виде с той же стоимостью, если иное не предусмотрено договором об учреждении семейной организации. [1-А]

6. В быстроменяющихся экономических условиях предпринимательство перестает быть делом жизни человека. Легко зарегистрироваться и отменить, если спрос упадет, или рыночные условия изменятся. Такой подход к продвижению бизнеса, направленный на поиск быстрых и легких способов ведения бизнеса, основан на психологии «временщика» и, безусловно, негативно влияет как на деловой климат в стране, так и на социальную стабильность.

При этом государство гарантирует соблюдение прав и защиту законных интересов субъектов семейного предпринимательства, способствует развитию и укреплению семейного бизнеса. Государственные органы, в установленном законодательством порядке, сдают в аренду неиспользуемые нежилые помещения

для организации производства товаров (работ, услуг) семейного предпринимательства; выделяют землю под строительство производственных площадей субъектам семейного предпринимательства; подключают производственные объекты субъектов семейного предпринимательства к инженерно-коммуникационным сетям; выделяют специальные места для реализации продукции субъектов семейного бизнеса. [9-А]

7. Как показывает мировой опыт, роль малого семейного предпринимательства особенно возрастает в условиях экономического кризиса, когда наблюдается тенденция к снижению объемов производства, массовым увольнениям и росту безработицы. Положительным примером такого «обновления» семейного предпринимательства является Греция, где после финансового кризиса (осень 2009 г.) альтернативные возможности трудоустройства, особенно для молодого поколения, стали весьма ограниченными. В результате особое значение приобрело семейное предпринимательство, и наследники с большим энтузиазмом продолжили дело родителей (Vassiliadis, Vassiliadis, 2014).

Анализ теории и практики семейного предпринимательства доказывает наличие семейного влияния и сложных системных факторов в этой сфере предпринимательства, и они влияют на стратегические процессы и результаты деятельности предпринимателя. Уникальный системный эффект семьи (модели) может быть достигнут за счет использования ресурсов и возможностей семьи. Эта модель показывает, как системные взаимодействия семейной единицы, бизнес-структуры и отдельного члена семьи связаны с производительностью. [5-А]

8. Семейное предпринимательство играет важную роль в большинстве стран с развитой рыночной экономикой. Например, в Великобритании она охватывает 75% всех организаций, обеспечивает занятость половины населения страны и производит почти 50% валового национального продукта. В Италии 18% экспорта приходится на семейные ремесленные организации, состоящие из 2-3 человек. Однако, следует учитывать, что понятия «семейный бизнес» в Таджикистане понимаются совершенно иначе, чем за рубежом. Семейное предпринимательство на Западе — это бизнес, который передается из поколения в поколение. При этом основной мотивацией является обеспечение финансового благополучия поколений, которым должен достаться этот бизнес.

По мнению автора, существуют определенные правовые механизмы, позволяющие предпринимателям отраслей промышленности и туризма пользоваться государственной финансовой поддержкой. В этом контексте обеспечение государством условий для развития семейного предпринимательства в промышленности и туризме за счет льготного финансирования, специального налогообложения, предоставления социальных гарантий и ослабления контроля контролирующих органов позволит субъектам семейного бизнеса улучшить свое благосостояние. Несомненно, государство и крупные деловые круги в нашей стране в современных условиях должны в большей степени поддерживать семейное предпринимательство, а также оказывать разностороннее содействие развитию предпринимательской деятельности членов семьи. [4-А]

9. Большое значение в условиях экономической глобализации имеет развитие дехканских (фермерских) хозяйств, которые благодаря своей гибкости и относительно небольшому размеру капитала быстро адаптируются к существующим рыночным условиям. Они организованы как семейный бизнес, где все члены семьи работают эффективно. Они могут специализироваться на выращивании зерновых, хлопка, овощей, фруктовых деревьев, винограда, крупного рогатого скота, овец, птицы и других видов. Для народного хозяйства Таджикистана мелкие фермерские хозяйства играют важную роль в обеспечении занятости сельского населения и наполнении внутреннего рынка продовольствием.

В этом контексте автор предполагает, что в Республике Таджикистан необходимо стабилизировать правовую базу семейных дехканских хозяйств с целью поддержки семей и развития семейного предпринимательства. Семейное дехканское хозяйство - совместное осуществление производственной и иной хозяйственной деятельности (производство, переработка, хранение, транспортировка и реализация продукции) в сельской местности членами семьи и лицами, работающими совместно с ними на основе индивидуального труда и имуществом, находящимся в собственности или на правах аренды. [3-А]

РЕКОМЕНДАЦИИ ПО ПРАКТИЧЕСКОМУ ИСПОЛЬЗОВАНИЮ РЕЗУЛЬТАТОВ ИССЛЕДОВАНИЯ

1. Одной из основных проблем семейного предпринимательства в Таджикистане на сегодняшний день является отсутствие в законодательной базе отдельного закона, поскольку действующее законодательство не учитывает многие важные потребности таких субъектов. Серьезную проблему семейного предпринимательства вызывает то, что налоговые органы квалифицируют сотрудничество компаний как товарищество и разделяют их с целью оптимизации налогообложения.

Поэтому принятие Закона Республики Таджикистан «О семейном предпринимательстве» является своевременным, и его целью является регулирование отношений по направлению семейного бизнеса, в том числе норм об общих положениях, семейной организации, индивидуального семейного бизнеса и их государственная регистрация, права и обязанности субъектов семейного предпринимательства и их участников, деятельность субъектов семейного предпринимательства, гарантии свободы семейного предпринимательства, передаточные положения. [2-А]

2. Есть ряд видов деятельности, которыми может заниматься начинающий предприниматель. Рекомендуется классифицировать направления предпринимательства, показать преимущества и недостатки каждой группы направлений, а также сопоставить эти недостатки с возможностями предпринимателя для облегчения выбора. Предпринимательство сегодня характеризуется тем, что предприниматель берет на себя все, за что потребитель готов платить. Однако отсут-

ствии конкретики направлений бизнеса на законодательном уровне свидетельствует о многообразии и несовершенстве данной сферы.

В данном контексте автор предлагает дополнить статью 3(1) Закона Республики Таджикистан «О защите и государственной поддержке предпринимательства» от 26 июля 2014 года № 1107 следующего содержания:

"Статья 3(1). Направления предпринимательства

1. Государство признает и разрешает все виды деятельности, предусмотренные законодательством Республики Таджикистан.

2. Предпринимательская деятельность осуществляется в соответствии с законодательством Республики Таджикистан в следующих направлениях:

- социально-культурное предпринимательство;
- социальное предпринимательство;
- семейное предпринимательство;
- стратегическое предпринимательство;
- инновационное предпринимательство;
- интеллектуальное предпринимательство;
- экологическое предпринимательство;
- виртуальное предпринимательство». [2-А]

3. В декабре 2017 г. Генеральная Ассамблея ООН приняла резолюцию о проведении Десятилетия семейных фермерских хозяйств (2019-2028 гг.). Десятилетие было объявлено в знак признания значительного вклада семейных фермерских хозяйств в устойчивость сельского хозяйства и сельских районов. Они производят более 80% продуктов питания в мире. Семейная ферма – это ферма, трудовая деятельность которой основана на семейном предпринимательстве и на началах совместной собственности. Однако неустановление такой формы ведения хозяйства в законодательстве Таджикистана создает правовые проблемы в деле поощрения семейного предпринимательства.

Поэтому путем внесения изменений в Закон Республики Таджикистан «О дехканском (фермерском) хозяйстве» от 15 марта 2016 года № 1289 необходимо предусмотреть семейное дехканское хозяйство как форму хозяйствования. [4-А]

ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМЕ ДИССЕРТАЦИИ

1. Монография

[1-А] Рофиева, А.Х., Моҳияти ҳуқуқӣ ва иқтисодии соҳибории оилавӣ дар Тоҷикистони муосир. Танзими ҳуқуқии соҳаҳои воқеии иқтисодиёти миллӣ: ҳолат ва дурнамо[Матн] / А.Х. Рофиева / Монографияи дастаҷамъона / Зери таҳрири н.и.х., дотсент Б.О. Самадов. – Хучанд, Ношир, 2022. – С. 162-179.

2. Научные статьи, опубликованных и рекомендованных Высшей аттестационной комиссией при Президенте Республики Таджикистан журналах:

[2–А] Рофиева, А.Х. Таҷрибаи қонунгузории давлатҳои хориҷӣ оид ба соҳибқорӣ оилавӣ[Матн] / А.Х. Рофиева // Ҳаёти ҳуқуқӣ. – 2021. – №4 (36). – С. 100-118. ISSN 2307-5198.

[3–А] Рофиева, А.Х. Назария ва амалияи танзими ҳуқуқи соҳибқорӣ оилавӣ[Матн] / А.Х. Рофиева // Давлатшиносӣ ва ҳуқуқи инсон. – 2022. – №2 (26). – С. 117-133. ISSN 2414 -9217.

[4–А] Рофиева, А.Х. Ҷанбаҳои ҳуқуқи соҳибқорӣ оилавӣ дар соҳаи комплекси агросаноатӣ [Матн] / А.Х. Рофиева, Д.Ш. Сангинов // Қонунгузорӣ. – 2022. – № 4(48). – С. 56-64. ISSN 2410-2903.

3. Научные статьи, опубликованные в сборниках и других научно-практических изданиях:

[5–А] Рофиева, А.Х. Озодии фаъолияти соҳибқорӣ оилавӣ кафолати ҳуқуқи конституционии ҳуқуқи шахс[Матн] / А.Х. Рофиева // Конференсияи ҷумҳуриявӣ илмӣ-амалии Донишгоҳи давлатии тичорати Тоҷикистон «20 соли Кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон. Ҳуқуқ ва иқтисод». 11 октябри 2019 с. – Душанбе, 2019. – С. 113-116.

[6–А] Рофиева, А.Х. Основные принципы земельного законодательства и особенности их реализации[Текст] / А.Х. Рофиева // Республиканской научно-практической конференции на тему: «Вопросы развития и совершенствования земельного законодательства Республики Узбекистан» Ўзбекистон Республикаси адлия вазирлиги, Тошкент давлат юридик институти. – Тошкент, 2019. – С. 139-143.

[7–А] Рофиева, А.Х. Масъалаҳои таъмини ҳуқуқи занон дар соҳаи фаъолияти соҳибқорӣ мувофиқи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон[Матн] / А.Х. Рофиева // III-юмин конференсияи илми-назариявӣ байналмилалӣ Академияи ВҚД ҚТ дар мавзӯи «Таълим дар соҳаи ҳуқуқи инсон» 10.12.2020. – Душанбе, 2020. – С. 282-286.

[8–А] Рофиева, А.Х. Сайёҳӣ ва масъалаҳои тақомули қонунгузории он дар Тоҷикистони муосир[Матн] / А.Х. Рофиева // Масъалаҳои мубрами қонунгузорӣ оид ба рушди дехот, сайёҳӣ ва хунаҳои мардумӣ (Маводи конференсияи ҷумҳуриявӣ илмӣ-амалӣ аз 8– уми октябри соли 2020) / Зери таҳрири докторҳои илмҳои ҳуқуқшиносӣ, профессорон Раҳмон Д.С. ва Сангинов Д.Ш. – Душанбе, 2020. – С. 258-264.

[9–А] Рофиева, А.Х. Асосҳои ҳуқуқи дастгирии давлатии соҳибқорӣ дар рушди саноатикунории кишвар[Матн] / А.Х. Рофиева // Конференсияи ҷумҳуриявӣ илмӣ-назариявӣ Донишгоҳи давлатии Қулоб ба номи А. Рудакӣ дар мавзӯи “Масъалаҳои мубрами илму маориф дар шароити ҷаҳонишавӣ” аз 14.11.2020 сол. – Қулоб, 2020. – С. 440-443.

[10–А] Рофиева, А.Х. Хусусияти танзими ҳуқуқии фаъолияти соҳибкорӣ мувофиқи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон[Матн] / А.Х. Рофиева // Форуми ҷумҳуриявӣ иқтисодии ДДҲБСТ баҳшида ба 30-солагии Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар мавзӯи "Таъмини рушди устувор ва рақобатпазирии иқтисодиёти Тоҷикистон дар шароити ҷаҳонишавӣ" аз 11.12.2020. – Хучанд, ДДҲБСТ, 2020. – С. 311-315.

[11–А] Рофиева, А.Х. Табияти ҳуқуқии соҳибкории оилавӣ ҳамчун самти соҳибкорӣ [Матн] / А.Х. Рофиева // Танзими ҳуқуқии самтҳои алоҳидаи соҳибкорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон (Маводи конференсияи ҷумҳуриявӣ илмӣ амалӣ дар мавзӯи «Рушди қонунгузории Тоҷикистон оид ба самтҳои алоҳидаи соҳибкорӣ» (7-уми октябри соли 2021). – Душанбе, 2021. – С. 452-463.

[12–А] Рофиева, А.Х. Асосҳои ҳуқуқи соҳибкори оилавӣ дар соҳаи сайёҳӣ[Матн] / А.Х. Рофиева, Д.Ш. Сангинов // Проблемаҳо ва дурнамои рушди менеҷмент ва маркетинги муосир дар саноати сайёҳӣ. Мачмуаи маводи конференсияи илмӣ-амали ҷумҳуриявӣ. – Душанбе, 2021. – С. 135-137.

[13–А] Рофиева, А.Х. Танзими ҳуқуқии рақобат ва фаъолияти инҳисорӣ дар Тоҷикистони муосир[Матн] / А.Х. Рофиева, Д.Ш. Сангинов // Фаъолияти ҳуқуқкэҷодкунӣ. – 2022. – №1. – С.175-185.

АННОТАТСИЯ

ба диссертатсияи Рофиева Азиза Ҳамдамовна дар мавзӯи: "Танзими ҳуқуқии соҳибкории оилавӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон" барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ аз рӯи ихтисоси 12.00.03 - Ҳуқуқи граждани; ҳуқуқи соҳибкорӣ; ҳуқуқи оилавӣ; ҳуқуқи байналмилалӣ хусусӣ.

Калидвожаҳо: танзими ҳуқуқӣ, соҳибкории оилавӣ, фаъолияти соҳибкорӣ, мушкилоти танзими ҳуқуқӣ, ҷанбаҳои ҳуқуқӣ, комплекси агросаноатӣ, заминаҳои ҳуқуқӣ, соҳаи сайёҳӣ, мушкилоти ҳуқуқӣ, хоҷагии халқ, табиати ҳуқуқӣ, самти соҳибкорӣ, воситаҳои ҳуқуқӣ, рушди соҳибкорӣ.

Рисолаи диссертатсионии Рофиева Азиза Ҳамдамовна ба проблемаи актуалии илмӣ ва амалии танзими ҳуқуқии соҳибкории оилавӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бахшида шудааст. Рисоланавис қайд менамояд, ки соҳибкории оилавӣ институти ҳуқуқӣ дар низоми ҳуқуқи соҳибкорӣ ва намуди рафтори иқтисодии воҳиди ҷамъият – оила мебошад. Дар айни ҳол қонунгузор соҳибкории оилавиرو бояд ҳамчун самти фаъолияти соҳибкорӣ ва падидаи муассири ҳуқуқи соҳибкорӣ ва оилавӣ бо дарҷи он дар санадҳои меъёрии ҳуқуқии дахлдор эътироф намояд. Аз ин рӯ, зарур аст, ки дар танзими ҳуқуқии соҳибкории оилавӣ таносуби манфиатҳои оилавӣ ва давлатӣ риоя карда шуда, кафолати давлатии рушди соҳибкории оилавӣ таъмин гардад. Соҳибкории оилавӣ, ки аз дастгирии давлатӣ ва танзими махсуси қонунгузорӣ маҳрумгаштаву танҳо дар шакли худмашғулият боқӣ монда вазифаҳои муҳимтари ҳуқуқиву иқтисодиро дар модели миллии пешбурди соҳибкорӣ дар ягон давлат иҷро карда наметавонад. Соҳибкории оилавӣ ин самти фаъолияти соҳибкорӣ мебошад, ки дар он ду ё зиёда аъзои оила тавассути робитаҳои оилавӣ нақшҳои роҳбарӣ ё соҳибмулкӣ доранд ва бо мақсади ба даст овардани фоида таҳти масъулият истеҳсолот, иҷрои қор, хизматрасонӣ ва ё фурӯши молро ба сомон мерасонанд.

Дар рисола муаллиф масъалаҳои таҳлилу барасии табиати ҳуқуқии соҳибкории оилавӣ ҳамчун самти соҳибкорӣ, муайян намудани низоми воситаҳои ҳуқуқии таъминкунадаи рушди соҳибкории оилавӣ, таҳлили муқоисавии ҳуқуқии соҳибкории оилавӣ дар давлатҳои хориҷа, тадқиқи ҷанбаҳои ҳуқуқии рушди соҳибкории оилавӣ дар соҳаи комплекси агросаноатӣ, омузиши заминаҳои ҳуқуқии ташкил ва пешбурди фаъолияти соҳибкории оилавӣ дар соҳаи сайёҳӣ, муайян намудани мушкилоти ҳуқуқии пешбурди соҳибкории оилавӣ дар соҳаҳои дигари хоҷагии халқро таҳлил намудааст ва пешниҳодҳо барои тақмили қонунгузорӣ дар соҳаи манзур намудааст.

АННОТАЦИЯ

на диссертацию Рофиевой Азизы Хамдамовны на тему: «Правовое регулирование семейного предпринимательства в Республике Таджикистан» на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.03 – Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право.

Ключевые слова: правовое регулирование, семейное предпринимательство, предпринимательская деятельность, проблемы правового регулирования, правовые аспекты, агропромышленный комплекс, правовые основы, индустрия туризма, правовые проблемы, национальная экономика, правовая природа, направление предпринимательства, правовые инструменты, развитие предпринимательства.

Диссертация Рофиевой Азизы Хамдамовны посвящена актуальной научно-практической проблеме правового регулирования семейного предпринимательства в Республике Таджикистан. Автор отмечает, что семейное предпринимательство является правовым институтом в системе предпринимательского права и видом экономического поведения ячейки общества - семьи. В то же время, законодатель должен признать семейное предпринимательство направлением предпринимательской деятельности и действенным явлением предпринимательского и семейного права с включением его в соответствующие нормативно-правовые акты. Поэтому необходимо соблюдать баланс семейных и государственных интересов в правовом регулировании семейного предпринимательства, предоставлять государственные гарантии развития семейного предпринимательства. Семейное предпринимательство, лишённое государственной поддержки и специального законодательного регулирования и остающийся только в форме самозанятости, не может выполнять более важные правовые и экономические задачи в национальной модели продвижения предпринимательства ни в одной стране. Семейное предпринимательство – это вид предпринимательской деятельности, при котором два или более члена семьи в силу родственных связей занимают руководящие или имущественные роли и с целью получения прибыли осуществляют производство, выполнение работ, оказание услуг или реализацию товаров на условиях обязанностей.

В диссертации автором рассматриваются вопросы анализа и рассмотрения правовой природы семейного предпринимательства как направления предпринимательства, определения системы правовых инструментов, обеспечивающих развитие семейного предпринимательства, сравнительно-правового анализа семейного предпринимательства в зарубежных странах, исследование правовых аспектов развития семейного предпринимательства в сфере агропромышленного комплекса, изучение правовых основ организации и продвижения, анализ деятельности семейного предпринимательства в сфере туризма, выявление правовых проблем продвижения семейного предпринимательства в других областях народного хозяйства и внесены предложения по совершенствованию законодательства в этой области.

ANNOTATION

on the dissertation of Rofieva Aziza Khamdamovna on the topic: “Legal regulation of family entrepreneurship in the Republic of Tajikistan” for the degree of candidate of legal sciences in the specialty 12.00.03 - Civil law; business rights; family law; international private law.

Key words: legal regulation, family entrepreneurship, entrepreneurial activity, problems of legal regulation, legal aspects, agro-industrial complex, legal framework, tourism industry, legal problems, national economy, legal nature, direction of entrepreneurship, legal instruments, development of entrepreneurship.

The dissertation of Rofieva Aziza Khamdamovna is devoted to the actual scientific and practical problem of legal regulation of family business in the Republic of Tajikistan. The author notes that family entrepreneurship is a legal institution in the system of entrepreneurial law and a type of economic behavior of the cell of society - the family. At the same time, the legislator must recognize family entrepreneurship as a direction of entrepreneurial activity and an effective phenomenon of entrepreneurial and family law with its inclusion in the relevant normative legal acts. Therefore, it is necessary to maintain a balance of family and state interests in the legal regulation of family business, to provide state guarantees for the development of family business. Family entrepreneurship, deprived of state support and special legislative regulation and remaining only in the form of self-employment, cannot fulfill more important legal and economic tasks in the national model of promoting entrepreneurship in any country. Family entrepreneurship is a type of entrepreneurial activity in which two or more family members, due to kinship ties, occupy leadership or property roles and, for the purpose of making a profit, carry out production, performance of work, provision of services or sale of goods on a duty basis.

In the dissertation, the author considers the issues of analysis and consideration of the legal nature of family entrepreneurship as a direction of entrepreneurship, the definition of a system of legal instruments that ensure the development of family entrepreneurship, a comparative legal analysis of family entrepreneurship in foreign countries, the study of the legal aspects of the development of family entrepreneurship in the field of agro-industrial complex, the study of legal foundations organization and promotion, analysis of the activities of family entrepreneurship in the field of tourism, identification of legal problems of promoting family entrepreneurship in other areas of the national economy, and proposals were made to improve legislation in this area.

Ба чоп __.04.2023 ичозат дода шуд. Андозаи 60x84¹/₁₆.
Когази офсет. Чопи офсет. Гарнитураи Times New Roman Tj.
Ўзъи чопи шартӣ 4,0.
Теъдоди нашр __ нусха. Супориши №__.